

Elinkeino-, liikenne- ja
ympäristökeskus

Maahanmuuttajat kuntalaisina

Selvitys maahanmuuttajien elämäntilanteesta
ja palveluista Itä-Suomessa 2010

Net Effect Oy
Petri Uusikylä,
Sari Puurtinen,
Eeva Terävä ja
Katri Kinnunen

8/2010

Etelä-Savon elinkeino-, liikenne ja
ympäristökeskuksen julkaisu

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

Vipuvoimaa
EU:lta
2007-2013

Itä-Suomi aktiivisen
maahanmuuttopolitiikan
pilottialueeksi -hanke

KUVAILEHTI

Julkaisusarjan nimi ja numero Etelä-Savon elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksen julkaisu 8/2010				
Vastuualue Elinkeinot, työvoima, osaaminen ja kulttuuri				
Tekijät Net Effect Oy Petri Uusikylä, Sari Puurtinen, Eeva Terävä ja Katri Kinnunen		Julkaisu-aika Marraskuu 2010		
		Julkaisija Etelä-Savon elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus		
		Hankkeen rahoittaja Euroopan sosiaalirahasto		
Julkaisun nimi Maahanmuuttajat kuntalaisina Selvitys maahanmuuttajien elämäntilanteesta ja palveluista Itä-Suomessa 2010				
Tiivistelmä Tämän selvityksen tavoitteena on kehittää Itä-Suomen alueen valmiuksia huomioida tämänhetkinen ja tuleva maahanmuuttajaväestö, sekä tuottaa tämän pohjalta kehittämissuosituksia, jotka edistävät Itä-Suomen houkuttelevuutta maahanmuuttajaväestöä varten. Selvityksessä on kerätty laadullinen aineisto haastattelemalla alueen maahanmuuttajaväestöä sekä paikallisia viranomaistoimijoita. Kerätyn aineiston pohjalta on laadittu selvitys, joka sisältää sekä vertailua maahanmuuttaja- ja viranomaisvastausten välillä sekä konkreettisia kehittämissuosituksia maakunnittain. Tutkimus osoitti, että kotouttamispalvelut ovat onnistuneet viranomaisten näkökulmasta kohtalaisesti. Maahanmuuttajien ovat palveluihin kokonaisuutena tyytyväisiä, byrokraatiasta ja monen luokun asiointista aiheutuvista vaikeuksista huolimatta. Toisaalta maahanmuuttajat ovat asiakaskuntana vaatimattomia, sillä monet vertaavat palveluiden tilaa oman kotimaansa vastaavaan. Oikea-aikainen tiedottaminen on avainasemassa maahanmuuttajan tukemisessa kunnan palveluita hyödynnettäessä. Työllistymispalveluiden osalta tulisi kehittää kaikkien virkailijoiden valmiuksia vastata maahanmuuttajien palvelutarpeisiin. Nyt osaaminen keskittyy liiaksi yksittäisille henkilöille. Maahanmuuttajien suurin hidaste työllistymiselle on edelleen kielitaito, ja tätä koulutusta on tällä hetkellä liian vähän tarjolla. Itä-Suomen oloissa erityishaasteen maahanmuuttajien työllistymiselle asettaa pitkät välimatkat sekä kantaväestön korkea työttömyys. Maahanmuuttajien olemassa olevan osaamisen hyödyntäminen on vielä heikkoa. Sosiaali- ja terveyspalveluissa tarve maahanmuuttajien kulttuuritaustan tuntemiselle korostuu, eikä henkilöstöllä ole vielä tähän liittyvää riittävää osaamista. Toinen, erittäin merkittävä epäkohta on maahanmuuttajien kieliongelman myötä heikentynyt potilassuoja, mikä liittyy perheenjäsenten ja tuttavien käyttämiseen tulkina. Vaikka muihin kunnan toimialoihin verrattuna erityisesti perusopetus huomioi maahanmuuttajien tarpeet hyvin, on sekä kansalaisten, virkamiesten sekä päättäjien asenteissa parantamisen varaa. Tarvitaan yhä enemmän kokonaisvaltaista ymmärrystä siitä, että jokainen voi osaltaan virkamiehenä ja kansalaisena luoda kohtaamisen ja vuorovaikutustilanteita maahanmuuttajien sopeutumisen tukemiseksi. Tutkimuksessa kävi ilmi, että yksi keskeinen kehittämiskysymys on maahanmuuttajakoulutuksen liiallinen keskittäminen mikä on yltäältä taloudellista, mutta toisaalta se ei tue suomenkielen oppimista eikä suomalaisen yhteiskuntaan sopeutumista. Tämä asettaa myös maahanmuuttajat eriarvoiseen asemaan pidettyneiden koulumatkojen vuoksi, mikä nähtiin erityisesti maahanmuuttajien mielestä ongelmallisena. Maahanmuuttajien vapaa-ajan palvelutarjonta on nykyisellään melko sisäänpäin kääntynyttä. Toiminta keskittyy monikulttuurikeskusten toiminnan ympärille ja monet maahanmuuttajaryhmät ovat itse aktiivisia kulttuuritapahtumien ja kokoontumisten järjestämisessä. Maahanmuuttajia tulisikin integroida vahvemmin kantaväestön kulttuuri- ja harrastustoimintaan. Maahanmuuttajien rooli ja osallisuus yhteiskunnallisessa vaikuttamisessa on hyvin vähäinen. Viranomaisten rooli maahanmuuttajien osallisuutta tai turvallisuutta koskevien kysymysten edistämisessä on nykyisellään hyvin passiivista ja viranomaisten tietoisuus yhdenvertaisuutta edistävien kysymysten edistämisestä vähäistä. Syrjinnänvastaisessa toiminnassa kansalaisjärjestöt, oppilaitokset, työnantajat ja tiedotusvälineet ovat aktivoituneet enemmän.				
Asiasanat Maahanmuuttajat, kotouttaminen, kunnan palvelut, kuntalainen				
ISBN (painettu)	ISBN (PDF)	ISSN-L	ISSN (painettu)	ISSN (verkkojulkaisu)
978-952-257-168-7	978-952-257-169-4	1799-0882	1799-0882	1799-0734
Kokonaissivumäärä		Kieli	Hinta (sis. alv 8%)	
60		Suomi		
Julkaisun myynti/jakaja Etelä-Savon elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus Julkaisu on saatavana myös verkossa www.ely-keskus.fi/etela-savo/julkaisu				
Julkaisun kustantaja Etelä-Savon elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus				
Painopaikka ja -aika Paintmedia Oy, Helsinki 2010				

Sisällysluettelo

1	Johdanto	6
2	Taustaa	7
2.1	Laki velvoittaa maahanmuuttajien kotouttamiseen ja yhdenvertaisuuden edistämiseen	10
3	Tutkimuksen toteutus	11
3.1	Aineisto ja menetelmät	11
3.2	Tutkimuksen haasteet	12
4	Maahanmuuttajat kuntalaisina - keskeiset havainnot	13
4.1	Kotouttamispalvelut	13
4.1.1	Kotouttamisohjelmat ja yhdenvertaisuussuunnitelmat kunnissa	15
4.1.2	Arvio palveluiden laadusta	16
4.1.3	Keskeisimmät kehittämishaasteet	18
4.2	Maahanmuuttajien työllistymisen tukeminen	20
4.2.1	Työllistymistä edistävien palveluiden tila	21
4.2.2	Arvio palveluiden laadusta	22
4.2.3	Keskeisimmät kehittämishaasteet	24
4.3	Sosiaali- ja terveystyöpalvelut	26
4.3.1	Kunnan järjestämien palveluiden tila	26
4.3.2	Maahanmuuttajien arvio palveluiden laadusta	29
4.3.3	Keskeisimmät kehittämishaasteet	31
4.4	Koulutuspalvelut	32
4.4.1	Kunnan järjestämien palveluiden tila	33
4.4.2	Arvio palveluiden laadusta	34
4.4.3	Keskeisimmät kehittämishaasteet	35
4.5	Kulttuuri- ja liikuntapalvelut	26
4.5.1	Kunnan järjestämien palveluiden tila	37
4.5.2	Arvio palveluiden laadusta	39
4.5.3	Keskeisimmät kehittämishaasteet	40
4.6	Yhteiskunnallinen vaikuttaminen	41
4.6.1	Maahanmuuttajien osallisuus Itä-Suomessa	42
4.6.2	Kehittämishaasteet	46
5	Yhteenveto tuloksista	47
5.1	Maahanmuuttajien huomioiminen kuntalaisina - yleishuomioita	47
5.2	Kotouttamispalvelut	47
5.3	Työllistymisen tukeminen	48
5.4	Sosiaali- ja terveystyöpalvelut	48
5.5	Opetus ja koulutus	49
5.6	Kulttuuri ja vapaa-aika	49
5.7	Yhteiskunnallinen osallisuus ja turvallisuuskysymykset	50

6	Kehittämissuosituksen	50
6.1	Maahanmuuttajien asema kuntalaisena	51
6.2	Kotouttamispalvelut	52
6.3	Työllistämispalvelut	53
6.4	Sosiaali- ja terveyspalvelut	53
6.5	Opetus ja koulutus	53
6.6	Kulttuuri- ja vapaa-aika	54
6.7	Yhteiskunnallinen osallisuus ja turvallisuuskysymykset	55

Kuviot

Kuvio 1.	Itä-Suomen alueella asuvien ulkomaalaisten määrä vuosina 2000 ja 2009. (Lähde: Tilastokeskus, Kaupunki- ja seutuindikaattorit)	7
Kuvio 2.	Ulkomaalaisia 1000 asukasta kohti Itä-Suomen maakunnissa vuonna 2009. (Lähde: Tilastokeskus, Kaupunki- ja seutuindikaattorit)	8
Kuvio 3.	Ulkomaalaisten määrä kunnittain 2009. /1000 asukasta kohden	9
Kuvio 4.	Sähköiseen kyselyyn vastanneiden työskentelytavat	12
Kuvio 5.	Maahanmuuttoasioiden esilletulo maakunnittain	15
Kuvio 6.	Kotouttamistoimenpiteiden määrä	16
Kuvio 7.	Kotouttamistoimenpiteiden onnistuminen kokonaisuutena	17
Kuvio 8.	Kotouttamistoimenpiteiden onnistuminen osa-alueittain	18
Kuvio 9.	Maahanmuuttajien tarpeiden huomioiminen	22
Kuvio 10.	Palveluista tiedottaminen	22
Kuvio 11.	Viranomaisten ja työnantajien välinen yhteistyön onnistuminen.	23
Kuvio 12.	Maahanmuuttajien kuuleminen.	24
Kuvio 13.	Maahanmuuttajien erityiskysymysten huomioiminen	27
Kuvio 14.	Tulkkipalvelut.	28
Kuvio 15.	Maahanmuuttajien huomioiminen koulutuspalveluissa	34
Kuvio 16.	Arvio maahanmuuttajien huomioimisesta palveluissa	38
Kuvio 17.	Arvio maahanmuuttajien huomioimisesta palvelujen suunnittelussa	39
Kuvio 18.	Yhdenvertaisuussuunnitelman toteuttaminen maakunnittain	42
Kuvio 19.	Maahanmuuttajien osallistumisen tukeminen Itä-Suomessa	43
Kuvio 20.	Viranomaisten arvio maahanmuuttaja- ja kantaväestön välisistä suhteista.	44
Kuvio 21.	Viranomaisten näkemys maahanmuuttajien turvallisuuden parantamiseen tärkeistä toimenpiteistä.	46

1 Johdanto

Maahanmuuttajien määrä Suomessa on moninkertaistunut viimeisen 20 vuoden aikana. Myös kaikissa neljässä tutkimuskohteena olleessa Itä-Suomen maakunnassa - Kainuussa, Pohjois-Karjalassa, Pohjois-Savossa ja Etelä-Savossa - on maahanmuuttajien määrä kasvanut merkittävästi. Maahanmuuttajien työllistyminen, hyvinvointi ja kokonaisvaltainen yhteiskuntaan kotoutuminen ovat siis keskeisiä tulevaisuuden haasteita, mikä aiheuttaa muutospainetta myös paikallistasolla kuntapalveluiden järjestäjille.

Tämän selvityksen päätarkoituksena on ollut tuottaa tietoa Itä-Suomen maahanmuuttajaväestöstä ja heidän asemastaan kuntalaisina. Tavoitteena on ollut saada ajantasaisia ja luotettavaa tietoa Itä-Suomen maahanmuuttajaväestöstä ja heidän asemastaan kuntalaisina. Tulosten pohjalta on tavoitteena kehittää Itä-Suomen alueen kuntien ja muiden viranomaistahojen valmiuksia huomioida tämänhetkinen ja tuleva maahanmuutto siten, että palvelutarjontaa, viranomaistoimenpiteitä, työkäytäntöjä ja eri toimijoiden välistä yhteistyötä voidaan kehittää yhä enemmän maahanmuuttajien tarpeita vastaavaksi.

Maahanmuuttajien integroitumista suomalaiseen yhteiskuntaan on aiemmin tutkittu eri maahanmuuttajaryhmien osalta 2000-luvulla suhteellisen vähän, ja tutkimus on ollut lähinnä kansallista ja poikkileikkausaineistoihin perustuvaa. Tutkimuksella on selvitetty maahanmuuttajien integroitumista suomalaiseen yhteiskuntaan eri elämänalueiden kautta, kuten työelämä, perhe, lapset ja elinolot, yhteisö/yhteiskunta, terveys ja hyvinvointi ja palvelujärjestelmät. Kansallisella tasolla asiakasnäkökulma on huomioitu esimerkiksi Ole Norrbackin¹ sisäasiainministeriölle toteuttamassa selvityksessä, jossa painotetaan työvoiman maahanmuuton lisäämistä ja kotouttamisen tehostamista ja yksi raportin peruslinjauksia on maahanmuuttohallinnon toimintakulttuurin uudistaminen asiakaslähtöisesti.

Suomalainen maahanmuuttajatutkimus on kuitenkin yleensä pääosin ongelmalähtöistä.² Tämän vuoksi tämänkaltainen resurssinäkökulmaan pohjautuva ja palveluja kehittämään tähtäävä selvitystyö puoltaa erityisesti paikkaansa Itä-Suomen alueella, mutta myös laajemmin koko maassa.

Kansalaisuus voidaan nähdä koostuvan kolmesta osasta tai elementistä, jotka ovat kansalaiselementti, poliittinen elementti ja sosiaalinen elementti³. Näistä kansalaiselementillä tarkoitetaan ihmisten perusoikeuksia, kuten sananvapautta ja uskonnonvapautta, poliittinen elementti käsittää osallisuutta poliittisen vallan käyttöön ja sosiaalinen elementti liittyy sosiaalisen turvan järjestämiseen.

Tutkimuksessa huomioidaan kaikki edellä mainitut elementit, mutta päähuomio kiinnittyy erityisesti sosiaaliseen elementtiin, sillä kunta on vastuussa näiden palveluiden järjestämisestä. Tämä tarkoittaa tutkimuksen kysymyksenasettelussa osalta yhtäältä sitä, että kuntalaisuutta on tarkasteltu sen kannalta, mitkä puitteet poliittiselle osallistumiselle kunnassa maahanmuuttajille on, ja toisaalta mitä ja minkä tasoisia palveluita maahanmuuttajille tarjotaan. Lisäksi maahanmuuttajien kuntalaisuutta ajatellen erityisenä kysymyksenä on se, miten kuntien palveluiden järjestämisessä huomioidaan etnisyysselvitykset, uskonnolliset erityiskysymykset sekä maahanmuuttajien yhteisöllisyyteen liittyvät tekijät. Samalla pyritään kehittämään palveluiden asiakaslähtöisyyttä tarkastelemalla sitä, miten tyytyväisiä maahanmuuttajat ovat palveluihin, ja vastaavatko ne todella heidän tarpeisiinsa.

Selvityksen toteutuksessa onkin ollut keskeistä kuulla ja vertailla eri tahojen näkemyksiä maahanmuuttajien asemasta kuntien palveluiden käyttäjinä, ja siksi tiedonkeruu on kohdistettu sekä maahanmuuttajiin että palveluita järjestävien viranomaisten näkemyksiin koskien kunnan palveluiden tilaa ja keskeisimpiä kehittämishaasteita.

Selvitys on toteutettu osana ESR-rahoitteista Itä-Suomi aktiivisen maahanmuuttopolitiikan pilotti-alueeksi- eli M14-hanketta, jonka tarkoituksena on edistää työperäistä maahanmuuttoa sekä edesauttaa maassa olevien maahanmuuttajien työllistämistä. Selvityksen toteuttamisesta on vastannut Net Effect Oy. Työ on toteutettu touko-marraskuun 2010 välisenä aikana yhteistyössä tutkimuksen tilaajan kanssa.

¹ Sisäasiainministeriön julkaisu 15/2008

² Maahanmuuttajien integroituminen suomalaiseen yhteiskuntaan elämän eri osa-alueilla. Sektoritutkimuksen neuvottelukunta. Osaaminen, työ ja hyvinvointi 9/2009

³ Marshall, T.H. (1964) *Class, Citizenship and Social Development with an introduction by Seymour Martin Lipset*. New York: Doubleday.

2 Taustaa

Maahanmuuttajilla tarkoitetaan henkilöitä, jotka ovat ulkomaan kansalaisia, mutta asuvat pysyvässä tarkoituksessa Suomessa. Ulkomaalaisten määrä Suomessa on kasvanut nopeasti. Vuodesta 1995, jolloin maassamme asui noin 68 000, on määrä yli kaksinkertaistunut. Vuoden 2009 lopussa ulkomaalaisia oli noin 155 700. Nettomaahanmuuttoa kertyi vuoden 2009 aikana yhteensä 14 550 henkeä, mikä on tuhat vähemmän kuin vuotta aiemmin. Ulkomaalaistaustaisten henkilöiden määrä on kuitenkin suurempi, kun otetaan huomioon myös ulkomailla syntyneet ja Suomen kansalaisuuden saaneet henkilöt. Suurimmat ulkomaalaisryhmät ovat venäläiset, virolaiset ja ruotsalaiset, ja seuraavina somalialaiset, kiinalaiset ja thaimaalaiset.

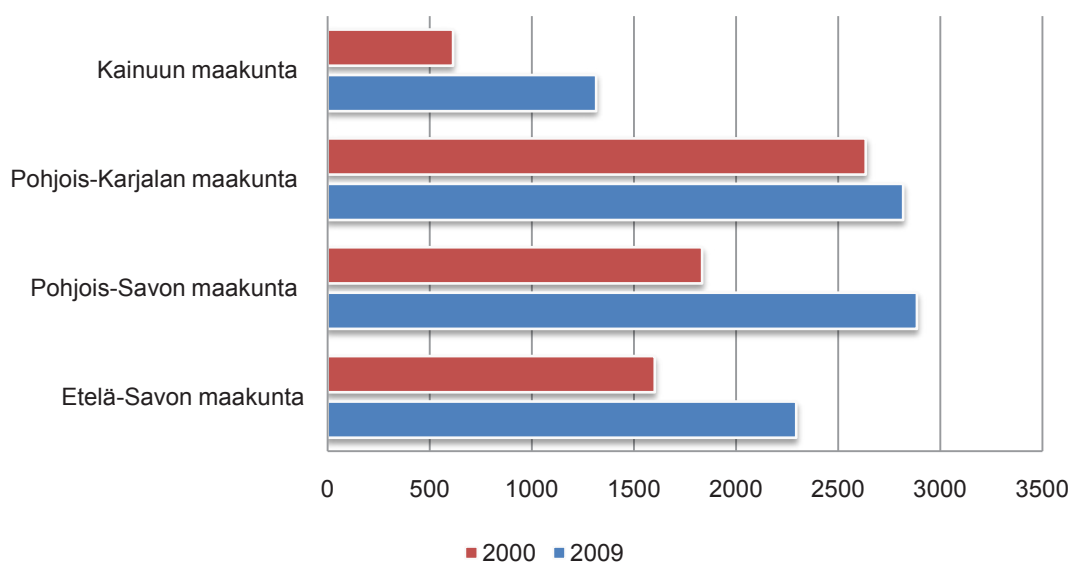
Maahanmuuttajien määrän kasvu on nähtävissä myös Itä-Suomen alueella. Kaikissa neljässä maakunnassa maahanmuuttajien määrä on kasvanut merkittävästi vuodesta 2000 vuoteen 2009. Kainuun alueella maahanmuuttajien määrä on miltei kaksinkertaistunut.

Ulkomaalaisten määrässä on selviä maakunnittaisia eroja. Kainuussa ulkomaan kansalaisia on määrällisesti vähiten, mutta toisaalta siellä ulkomaalaisten määrä on kasvanut vuosituhannen alusta kaikista voimakkaimmin. Hitainta kasvu on ollut Pohjois-Karjalassa, mutta toisaalta väestön kokonaismäärään suhteutettuna (ks. kuvio 2 alla), on maakunta ulkomaalaisten määrässä kärjessä. Suhteellisesti vähiten ulkomaalaisia on Pohjois-Savossa.

Kun tarkastellaan ulkomaalaisten määrää kuntatasolla, tulee myös maakuntien sisäisesti vahvoja eroavaisuuksia esille. Vähiten ulkomaalaisia on vuoden 2009 lopussa ollut 1000 asukasta kohden Rautavaaran kunnassa Pohjois-Savossa ja vastaavasti eniten samassa maakunnassa Tohmajärvellä (ks. kuvio 3).

Suomen maahanmuuttopolitiikassa on 1990-luvulla korostunut vahvasti humanitaarinen maahanmuutto, mikä käytännössä tarkoittaa sitä, että maahanmuutto on ollut pakolaisten vastaanottoa, inkeriläisten paluumuuttoa sekä perhesiteisiin perustuvaa maahanmuuttoa. Sen sijaan vuosituhannen vaihtuessa ja väestön tuomien ikääntymishaasteiden myötä on

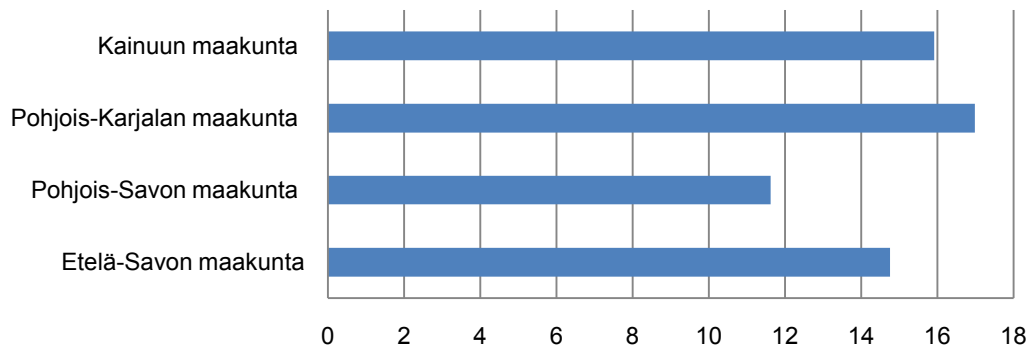
Ulkomaalaiset Itä-Suomen maakunnissa vuonna 2000 ja 2009

Kuvio 1. Itä-Suomen alueella asuvien ulkomaalaisten määrä vuosina 2000 ja 2009.⁴

⁴ Tilastokeskus 2010

Ulkomaalaisia 1000 asukasta kohti vuonna 2009

Kuvio 2. Ulkomaalaisia 1000 asukasta kohti Itä-Suomen maakunnissa vuonna 2009.⁵

yhä enemmän alettu korostamaan maahanmuuton yhteiskunnallisia hyötyjä. Maahanmuuttopolitiikassa onkin alettu kiinnittää yhä enemmän huomiota työperusteisen maahanmuuton edistämiseen, ja hallituksen maahanmuuttoliittisen ohjelman eräs painopistealue on työperusteisen maahanmuuton edistäminen.

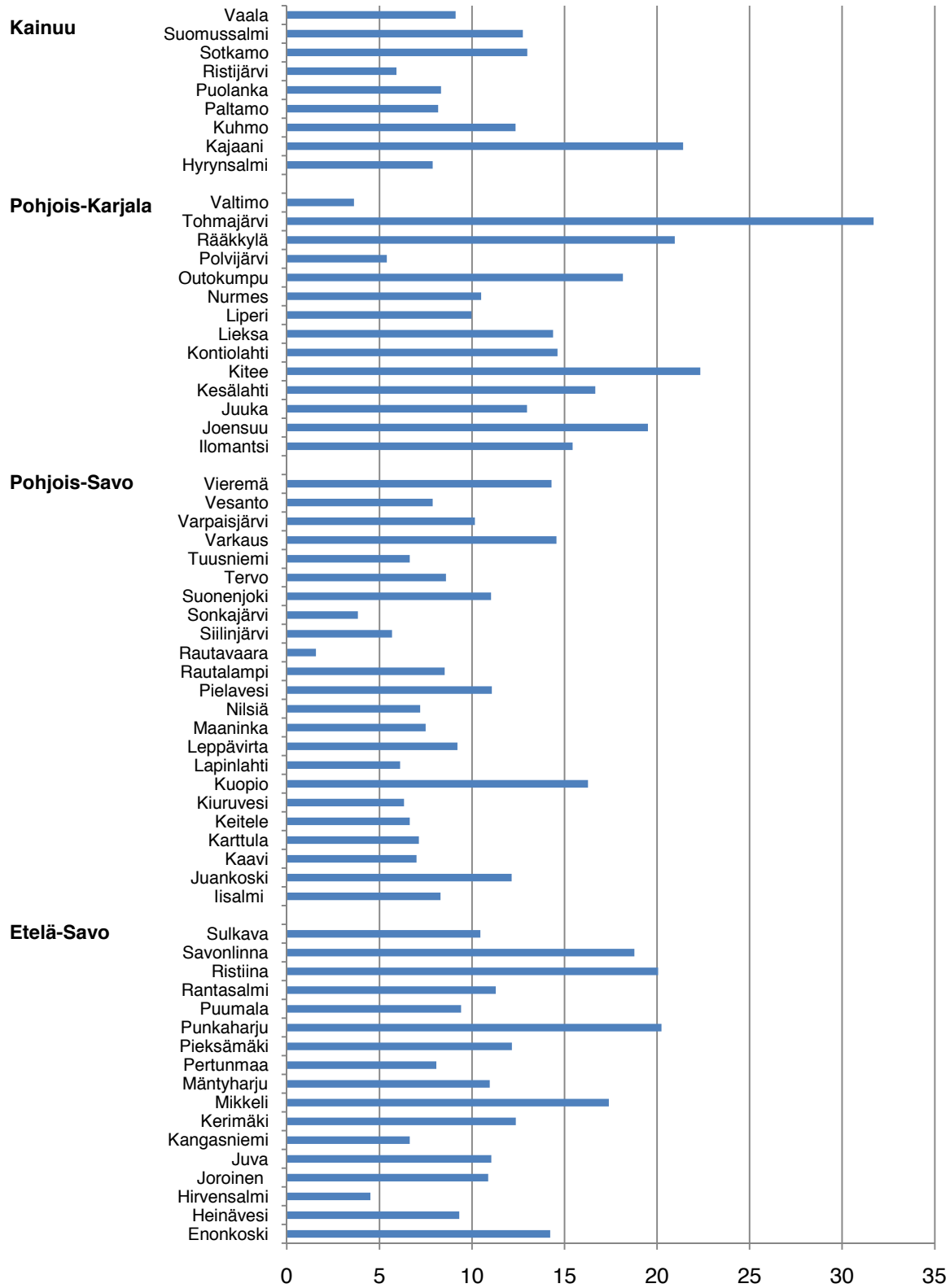
Ulkomaalaisten määrän nopea kasvu asettaa kunnille haasteita maahanmuuttajien kotoutumisen tukemisessa sekä palveluiden kehittämisessä. Kuntien toiminnassa on tärkeää maahanmuuttoliittisiä ratkaisuja tehdessä ottaa huomioon sekä työperusteinen että humanitaarinen maahanmuutto. On selvää, että lisääntyvä maahanmuutto saattaa aiheuttaa ongelmia vastaanottavalle yhteiskunnalle, ja siksi kunnan rooli maahanmuuton tukemisessa on erityisen tärkeä. Mahdollisia ongelmia voidaan ehkäistä tehokkailla opastus- ja kotouttamistoimilla, eri väestöryhmien hyvien suhteiden edistämällä ja monikulttuurisuuden tukemisella paikallistasolla.

Maahanmuuttajille räätälöidyt palvelut lisää väistämättä julkisen sektorin kustannuksia, mutta kunnille maahanmuuttajien palveluiden kehittäminen voi olla avainkysymys myös työvoiman saannin kannalta. Työvoiman niukkuus ja yhä kiristyvä kilpailu työvoimasta on kansallinen, alueellinen ja paikalli-

nen kysymys. Toiminnan ja talouden turvaaminen edellyttää osaavaa työvoimaa. Lähivuosina kunta-alalle tarvitaan runsaasti ammattitaitoista työvoimaa kunnallisesta henkilöstöstä yli puolen siirtyessä eläkkeelle vuoteen 2025 mennessä. Työvoimatarve tulee koskemaan erityisesti terveydenhuoltoa, sosiaalitoimea ja koulutoimea, ja kasvukeskuksissa erityisesti päivähoidossa ja opetustoimessa. Väestön ikääntyminen lisää työvoimatarvetta myös vanhus-tenhuollossa.

⁵ Tilastokeskus 2010

Ulkomaalaisten määrä/ 1000 as. kunnittain vuonna 2009

Kuvio 3. Ulkomaalaisten määrä kunnittain 1000 asukasta kohden vuonna 2009.⁶

⁶ Tilastokeskus 2010

2.1 Laki velvoittaa maahan muuttajien kotouttamiseen ja yhdenvertaisuuden edistämiseen

Kotoutumista tukevien ja edistävien toimenpiteiden ja palvelujen piiriin voi kuulua Suomeen muuttanut henkilö, jolla on kotikuntalaissa tarkoitettu kotikunta Suomessa. Tavoitteena on, että kunta ja TE-toimisto kokoavat yhtenäisen palvelujen ja toimenpiteiden kokonaisuuden, jossa sekä julkisten että myös yksityisten tahojen palvelut ja toimenpiteet täydentävät toisiaan.

Kotouttamisen tavoitteena on, että maahanmuuttajat voivat osallistua suomalaisen yhteiskunnan toimintaan kuten muutkin maassa asuvat. Maahanmuuttajapalveluiden järjestämisessä kunta velvoittaa laki maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta (kotouttamislaki), joka tuli voimaan vuonna 1999. Lain tavoitteena on muun muassa edistää maahanmuuttajien kotoutumista toimenpiteillä, jotka tukevat yhteiskunnassa tarvittavien tietojen ja taitojen saavuttamista. Näitä palveluja ovat esimerkiksi pakolaisten vastaanottaminen, kotoutumissuunnitelma, kotoutumiskoulutus, tulkkipalvelut, maahanmuuttajien erityistuki, maahanmuuttajien palvelupisteet, pakolaisneuvonta sekä kansainväliset kohtauspaiikat ja monikulttuurikeskukset.

Lain mukaan kunnalla on yleis- ja yhteensovittamismvastuu maahanmuuttajien kotouttamisen kehittämisestä, suunnittelusta ja seurannasta. Lisäksi laki edellyttää, että kunta tekee yhteistyötä työvoimaviranomaisten kanssa maahanmuuttajien kotouttamisessa. Yhteistyön kehittämisessä Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskukset (ELY-keskukset) ovat tärkeitä yhteistyökumppaneita. Kunnat tekevät ELY-keskusten kanssa sopimukset pakolaisten vastaanotosta sekä tästä aiheutuneiden kustannusten korvaamisesta. Kotouttamislaki edellyttää yhteistyötä myös järjestöjen kanssa, joilla on oma erityinen roolinsa kotouttamistoimenpiteissä.

Kotouttamislain kokonaisuudistus käynnistyi vuonna 2009. Kokonaisuudistukseen sisältyy mm. lain soveltamisalan muuttaminen siten, että maahanmuuttossa ja toimintaympäristössä tapahtuneet muutok-

set otetaan paremmin huomioon. Nykyinen laki on tarkoitus jakaa kahteen osaan siten, että maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta säädetään eri laeissa. Kuntaliitto on mukana kummankin lain valmisteluryhmässä. Soveltamisalaa on tarkoitus laajentaa koskemaan maahantulon perusteesta riippumatta kaikkia niitä henkilöitä, joiden oleskelun Suomessa arvioidaan kestävän vähintään vuoden.

Maahanmuuttajan kotoutumista edistävästä toimenpiteistä ehdotetaan lakiuudistuksessa säädettäväksi siten, että kotoutumisen yleiset tavoitteet paikallistasolla ovat entistä yhtenäisemmät, kotouttamispalvelu muodostavat johdonmukaisen kokonaisuuden ja työllistymisedellytykset paranevat. Esitykseen sisältyy myös määräaikainen kokeilu, jonka tavoitteena on tehostaa maahanmuuttajien kotoutumista edistäviä palveluita. Maahanmuuttopolitiisessa ministeriryhmässä 5.2.2009 asetettiin ”Maahanmuuttajien tehokkaan kotouttamisen kolme polkua – Osallisena Suomessa” -hanke valmistelemaan kokeilulakiesitystä maahanmuuttajien kotouttamisen edistämiseksi poikkihallinnollisilla toimenpiteillä.

Kuntien tulee laatia kotoutumisen edistämiseksi ja tukemiseksi kotouttamisohjelma, johon kotouttamislain mukaan sisällytetään myös etnisen tasa-arvon ja hyvien etnisten suhteiden edistäminen sekä syrjinnän ehkäiseminen. Ohjelma sisältää suunnitelman kotoutumista edistävästä ja tukevista toimenpiteistä, palveluista, yhteistyöstä ja vastuista. Tavoitteena on, että kotouttamisohjelmat sovitetaan osaksi kunnan muuta strategista suunnittelua, jolloin niillä voidaan paremmin edistää etnisiin suhteisiin ja kotoutumiseen liittyvien tavoitteiden juurruttamista ja valtavirtaistamista. Kotouttamisohjelman laatiminen on edellytys sille, että kunta voi saada valtiolta korvausta pakolaisten vastaanottamisesta aiheutuviin kustannuksiin.

Kotouttamissuunnitelman lisäksi Kunnilta edellytetään myös vuonna 2004 voimaan tulleen yhdenvertaisuuslakiin perustuen yhdenvertaisuussuunnitelman laatimista. Kunnilla on velvollisuus laatia yhdenvertaisuussuunnitelma vähintään etnisen yhdenvertaisuuden edistämiseksi toiminnassaan ja etniseen alkuperään perustuvan syrjinnän estämiseksi. Suunnitelman tarkoituksena on toimia perustana etnisen yhdenvertaisuuden edistämiseksi kunnan kaikessa toiminnassa.

3 Tutkimuksen toteutus

3.1 Aineisto ja menetelmät

Tutkimuksessa on kerätty tietoa Itä-Suomen maakunnissa asuvien maahanmuuttajien kokemuksia oman kotikuntansa palveluista sekä kuntien viranhaltijoiden ja päättäjien näkemyksistä palveluiden toimivuudesta. Tutkimuksen aluksi tehtiin taustoittava sisällönanalyysi käytettävissä olevasta asiakirja- ja dokumentaatioaineistosta, minkä avulla muodostettiin viitekehys tulevalle tiedonkeruulle.

Tutkimuksessa käytettiin pääasiassa laadullisia menetelmiä. Varsinainen tutkimusaineisto kerättiin ryhmähaastattelujen, kyselyn avulla sekä neljän työpajan avulla. Tutkimusta varten suoritettiin vuoden 2010 elo-lokakuussa 12 ryhmähaastattelua, joista neljä toteutettiin Kainuussa, kolme Pohjois-Savossa ja Etelä-Savossa sekä kaksi Pohjois-Karjalassa. Näissä haastatteluissa haastateltiin kaikkiaan 86 maahanmuuttajaa. Yhtäältä haastateltavilta kerättiin tietoa heidän kokemuksistaan kunnan palveluista ja toisaalta maahanmuuttajilta haluttiin myös konkreettisia kehittämisehdotuksia palveluiden kehittämiseksi.

Haastattelut toteutettiin siten, että tilaajan aluekoordinaattorit kontaktoivat alueensa kotouttamis- ja kielikurssien tarjoajia haastattelujen sopimiseksi. Kiitos Kainuun ammattiopiston, Juuret ja Siivet-, Vastaanottava Pohjois-Savo- sekä ISTOK-hankkeen, Kiteen ammattiopiston, kohtaamispaikka Porstuan ja Soisalo-opiston yhteistyöhalukkuuden haastattelut saatiin toteutettua kurssien yhteydessä. Lisäksi yksi haastattelu toteutettiin omaehtoisen maahanmuuttajakerhon yhteydessä. Haastattelut toteutettiin ympäri maakuntia niin, että Kainuussa suoritettiin neljä haastattelua, Etelä- ja Pohjois-Savossa kummassakin kolme ja Pohjois-Karjalassa kaksi. Haastatteluista hieman yli puolet tuli Venäjältä tai entisen Neuvostoliiton alueelta. Useimmat ovat asuneet Suomessa muutamia vuosia, mutta myös 10-20 vuotta Suomessa asuneita oli haastateltujen joukossa joitakin. Haastattelut pidettiin sellaisten kielikurssien yhteydessä, joiden opiskelijoiden kielitaso mahdollisti suomenkielisen keskustelun. Haastateltavien ikä vaihteli 18 ja 78 ikävuoden välillä. Koska kaikki haastateltavat olivat aikuisia, lasten

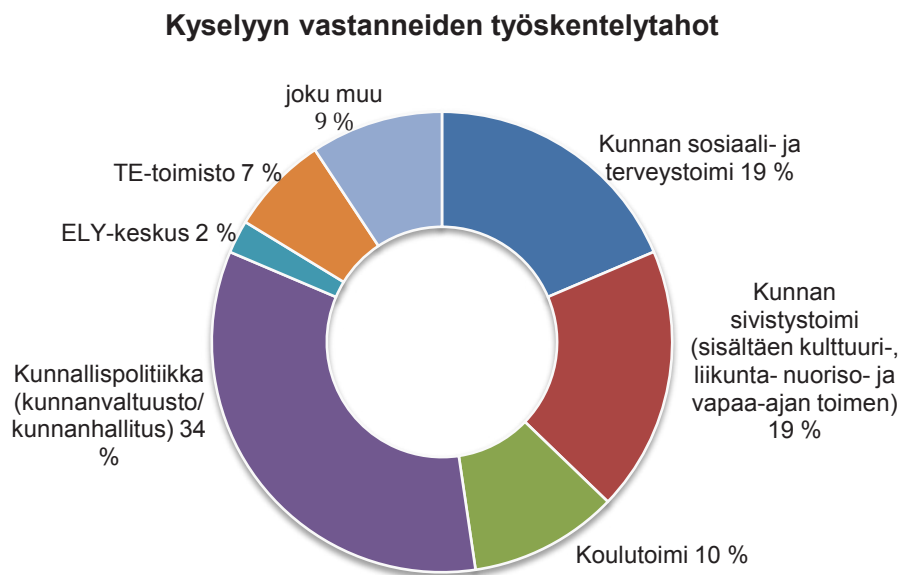
näkökulma ei haastatteluissa juuri näkynyt muuten kuin haastateltavien kertomuksina omien lastensa kokemuksista. Ensimmäisessä haastattelussa läsnä olivat sekä Net Effect Oy:n että Innolink Oy:n edustajat. Tämän jälkeen Innolink Oy:n haastattelijat tekivät loput ryhmähaastatteluista paria sairaustapausta lukuun ottamatta, jolloin haastattelijana toimi Net Effect Oy:n henkilöt.

Haastattelut toteutettiin puolistrukturoituina teema-haastatteluina, eli kaikille haastateltaville esitettiin samat tai likipitään samat kysymykset samassa järjestyksessä. Haastatteluissa käytiin läpi eri teemoja, joita olivat palveluiden käyttöön liittyvät kysymykset (sosiaali- ja terveyspalvelut, kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopalvelut sekä asumis- ja tulkkipalvelut), opiskelu, toimentulo yhteisöllisyys, turvallisuus ja yhteiskunnallinen osallistuminen. Lisäksi haastatteluissa on saatettu esittää tilanteen mukaan haastattelun teemaan liittyviä lisäkysymyksiä haastattelussa esille nousevien uusien asioiden perusteella. Koska kuhunkin ryhmään osallistui 4-12 henkilöä, haastattelut nauhoitettiin ja litteroitiin Innolinkin toimesta. Litteroinnin jälkeen haastattelumateriaali jaettiin teemaattisesti eri otsikoiden alle ja analysoitiin.

Tutkimuksen toisessa vaiheessa syys-lokakuussa lähetettiin sähköinen kysely Kainuun, Pohjois-Karjalan, Pohjois-Savon ja Etelä-Savon keskeisimmille viranhaltijoille ja päättäjille. Kyselyn tarkoituksena oli kartoittaa työntekijöiden ja päättäjien näkemyksiä vastaavista teemoista, joita haastatteluissa oli käsitelty. Tällä tavoin voitiin verrata maahanmuuttajien kokemuksia palvelujen käyttäjinä sekä palvelujen tuottajien näkemyksiä palveluista. Sähköinen kysely lähetettiin kaikkiaan 330 henkilölle. Lopullinen vastaajamäärä oli 86 henkilöä, joten vastausprosentiksi muodostui 26 prosenttia. Kuviossa 4 on eritelty vastaajien työskentelytahot. Yli kolmannes vastaajista oli kunnallispolitiikan edustajia. Huomiota herättävää on, että vain 7 prosenttia vastaajista edusti TE-toimistoja ja 2 prosenttia ELY-keskuksia. Noin kolmannes vastaajista työskentelee Pohjois-Savon maakunnan alueella, neljännes Kainuussa ja saman verran Etelä-Savossa. Pohjois-Karjalan edustajien osuus vastaajista on noin 16 prosenttia.

Tutkimuksen kolmannessa vaiheessa kyselyyn vastanneille sekä muulle kuntien henkilöstölle, järjestöjen, oppilaitosten ja työhallinnon edustajille jär-

jestettiin kaikissa neljässä maakunnassa työpaja lokakuun 2010 loppupuolella. Tilaisuudessa esiteltiin ryhmähaastattelujen ja sähköisen kyselyn alustavia tuloksia. Lisäksi tavoitteena oli koota kuntien ja työhallinnon työntekijät sekä kuntapäätäjien edustajat yhteen keskustelemaan alustavista tuloksista sekä kehittämisehdotuksista palvelujen parantamiseksi.

Kuvio 4. Sähköiseen kyselyyn vastanneiden työskentelytahot

3.2 Tutkimuksen haasteet

Kaikki suunnitellut haastattelut saatiin joistakin aika- ja paikkamuutoksista huolimatta toteutettua. Haasteena haastattelujen tekemisessä oli haastattelukysymysten tekeminen helposti ymmärrettäviksi ja yksiselitteisiksi, jotta suomea toisena kielenä puhuvat ymmärsivät kysymykset oikein. Haasteena oli myös haastateltavien suomen kielen ilmaisutaito, vaikka pääosin haastateltavat puhuivatkin kohtuullista suomea ja vaikka ryhmissä oli myös henkilöitä, jotka pystyivät tarvittaessa toimimaan tulkkina. Kuitenkin, tutkijaryhmän tulkinnat haastateltavien sanomasta saattaa kieli- ja kulttuurieroista johtuen poiketa siitä, mitä haastateltava itse asiassa ajatteli.

Haasteena tutkimukselle on ollut myös se, että osal-

le maahanmuuttajista, kuten myös muulle väestölle, ei aina selvästi hahmotu se, kuka mitään palvelua järjestää, vaan pikemminkin eri viranomaistahojen palvelut nähdään kokonaisuutena. Siten heidän vastauksistaan on haastavaa erotella sitä, kenen järjestämistä julkisista palveluista on kulloinkin puhuttu siitakin huolimatta, että haastatteluissa täsmennettiin mistä palveluista on kyse ja kysyttiin fokuoituja kysymyksiä tiettyihin palveluihin liittyen. Lisäksi maahanmuuttajien kokemuksia kerätessä tarkoituksena oli myös kuulla heidän kehittämisehdotuksiaan palveluihin liittyen. Ryhmähaastattelutilanteessa kaikki eivät välttämättä tuo esille ikäviä kokemuksiaan palvelutilanteesta, mikä saattaa vaikuttaa tiettyjen palvelupuutteiden selvittämiseen.

Laadullisen haastattelututkimuksen hyvänä puoleena on, että sen avulla saadaan kerättyä sellaista

syvällistä tietoa, joka ei perustu ennako-oletuksille, mikä esimerkiksi täysin valmiiksi strukturoidun kyselylomakkeen avulla ei olisi mahdollista. Tämä on mahdollistanut sen, että maahanmuuttajien kokemuksista saadaan riippumattomia tulkintoja. Toisaalta laadullisen haastattelututkimuksen haasteiden osalta on huomioitava se, että haastateltavien määrä edustaa alle prosenttia maakuntien maahanmuuttajista, joten tässä suhteessa haastatteluiden tulosten yleistettävyyteen on suhtauduttava tietyllä varauksella.

Tutkimuksen toteutuksen haasteeksi muodostui myös sähköisen kyselyn vastaajaprosentti, joka jäi kahden muistutuksen lähettämisen jälkeen 86 vastaajaan eli 26 prosenttiin. Erityisesti työvoimahallinnon vastausprosentti jäi harmittavan pieneksi varsinkin ottaen huomioon, että juuri työvoimahallinnon henkilöstön oletettiin siihen vastaavan. Koska kysely muodostui useista osioista, eivätkä kaikki vastaajat vastanneet kaikkien palveluteemojen kysymyksiin, vastaajien määrä per teema jäi vieläkin pienemmäksi. Toisaalta sähköisen kyselyn tulokset vahvistettiin jokaisen maakunnan osalta kolmen tunnin työpajassa, joihin osallistui yhteensä 42 eri palvelualojen edustajaa. Lisäksi on muistettava, että tutkimuksen teossa on painotettu laadullista aineistoa, joten sähköisen kyselyn vastaajamäärälle ei voi antaa liian suurta painoarvoa.

4 Maahanmuuttajat kuntalaisina - keskeiset havainnot

Tässä luvussa esitetään tutkimuksen tiimoilta tehtyjen ryhmähaastattelujen sekä sähköisen kyselyn tuloksia, ja peilataan niitä toisiinsa. Luku on jaettu temaattisiin aihealueisiin, jota kutakin käsitellään erikseen. Ensimmäisessä alaluvussa käsitellään kotouttamispalveluiden tilaa sekä maahanmuuttajien kokemuksia palveluista. Seuraavissa alaluvuissa tehdään katsaus sosiaali- ja terveys-, koulutus- sekä kulttuuri- ja liikuntapalveluihin liittyviin tuloksiin. Lopuksi tarkastellaan maahanmuuttajien yhteiskunnallista osallistumista Itä-Suomen maakunnissa. Jokaisen alaluvun alussa on aihetta taustoittava osio. Tulosten raportoinnin yhteydessä esitetään suoria lainauksia ryhmähaastatteluisia esitetyistä kom-

menteista. Anonymiteetin säilyttämiseksi vastauksia ei ole yhdistetty mihinkään maahanmuuttajaa tarkasti luonnehtivaan tekijään, kuten lähtömaahan tai ikään. Lainauksien lisäksi kyselyn tulokset esitetään mahdollisuuksien mukaan myös kuvioina.

4.1 Kotouttamispalvelut

Maahanmuuttoasiat koskettavat kaikkia kunnan palvelusektoreita. Maahanmuuttajien palvelutarpeita ei voida tarkastella irrallisina palasina, vaan kokonaisuutena, johon kuuluvat muun muassa koulutus, sosiaali- ja terveydenhuolto, asuminen ja työllistymisen tukeminen. Julkishallinnon yhteistyö on tärkeää asiakaspalvelun laadun parantamisessa ja saatavuudessa, mutta myös kustannustehokkuuden kannalta.

Kotoutumista tukevien ja edistävien toimenpiteiden ja palvelujen piiriin voi kuulua Suomeen muuttanut henkilö, jolla on kotikuntalaisia tarkoitettu kotikunta Suomessa. Tavoitteena on, että kunta ja TE-toimisto kokoavat yhtenäisen palvelujen ja toimenpiteiden kokonaisuuden, jossa sekä julkisten että myös yksityisten tahojen palvelut ja toimenpiteet täydentävät toisiaan.

Kotouttamisen tavoitteena on, että maahanmuuttajat voivat osallistua suomalaisen yhteiskunnan toimintaan kuten muutkin maassa asuvat. Maahanmuuttajapalveluiden järjestämisessä kuntia velvoittaa laki maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta (kotouttamislaki), joka tuli voimaan vuonna 1999. Lain tavoitteena on muun muassa edistää maahanmuuttajien kotoutumista toimenpiteillä, jotka tukevat yhteiskunnassa tarvittavien tietojen ja taitojen saavuttamista. Näitä palveluja ovat esimerkiksi pakolaisten vastaanottaminen, kotoutumissuunnitelma, kotoutumiskoulutus, tulkkipalvelut, maahanmuuttajien erityistuki, maahanmuuttajien palvelupisteet, pakolaisneuvonta sekä kansainväliset kohtauspaiikat ja monikulttuurikeskukset.

Lain mukaan kunnalla on yleis- ja yhteensovittamisvastuu maahanmuuttajien kotouttamisen kehittämisestä, suunnittelusta ja seurannasta. Lisäksi laki edellyttää, että kunta tekee yhteistyötä työvoimaviranomaisten kanssa maahanmuuttajien kotouttamisessa. Yhteistyön kehittämisessä Elinkeino-,

liikenne- ja ympäristökeskukset (ELY-keskukset) ovat tärkeitä yhteistyökumppaneita. Kunnat tekevät ELY-keskusten kanssa sopimukset pakolaisten vastaanotosta sekä tästä aiheutuneiden kustannusten korvaamisesta. Kotouttamislaki edellyttää yhteistyötä myös järjestöjen kanssa, joilla on oma erityinen roolinsa kotouttamistoimenpiteissä.

Kotouttamislain kokonaisuudistus käynnistyi vuonna 2009. Kokonaisuudistukseen sisältyy mm. lain soveltamisalan muuttaminen siten, että maahanmuutossa ja toimintaympäristössä tapahtuneet muutokset otetaan paremmin huomioon. Nykyinen laki on tarkoitus jakaa kahteen osaan siten, että maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta säädetään eri laeissa. Kuntaliitto on mukana kummankin lain valmisteluryhmässä. Soveltamisalaa on tarkoitus laajentaa koskemaan maahantulon perusteesta riippumatta kaikkia niitä henkilöitä, joiden oleskelun Suomessa arvioidaan kestävän vähintään vuoden. Maahanmuuttajan kotoutumista edistävästä toimenpiteistä ehdotetaan säädettäväksi siten, että kotoutumisen yleiset tavoitteet paikallistasolla ovat entistä yhtenäisemmät, kotouttamispalvelu muodostavat johdonmukaisen kokonaisuuden ja työllistymisedellytykset paranevat. Esitykseen sisältyy myös määräaikainen kokeilu, jonka tavoitteena on tehostaa maahanmuuttajien kotoutumista edistäviä palveluita. Maahanmuuttopoliittisessa ministeriryhmässä 5.2.2009 asetettiin ”Maahanmuuttajien tehokkaan kotouttamisen kolme polkua – Osallisena Suomessa” -hanke valmistelemaan kokeilulakiesitystä maahanmuuttajien kotouttamisen edistämiseksi poikkihallinnollisilla toimenpiteillä.

Kotouttamislain kokonaisuudistuksessa otetaan huomioon maahanmuuton rakenteessa ja toimintaympäristössä tapahtuneet muutokset sekä eduskunnan kotouttamiselonteon yhteydessä antamat linjaukset. Valtioneuvoston kotouttamislain toimeenpanosta eduskunnalle 2008 antaman selonteon sekä eduskunnan selontekoon antaman vastauksen mukaan muutoksia ja kehittämistarpeita on runsaasti.

Selonteon mukaan kotouttamisen toimeenpanossa tulisi asettaa tavoitteeksi maahanmuuttajien työttömyyden alentaminen, kouluttautumisedellytysten lisääminen sekä syrjäytymisen ehkäisy. Työllisty-

mis- ja koulutusedellytyksien parantamiseksi tulee erityisesti kehittää maahanmuuttajien kielellisiä ja kulttuurillisia valmiuksia kotouttamiskoulutuksen määrää lisäämällä sekä parantamalla koulutuksen saatavuutta. Myös kotoutumisen seuranta ja arviointia on selonteon mukaan tarpeen tehostaa nykyisestä.

Selonteon ja eduskunnan vastauksen mukaan erityistä huomiota on kiinnitettävä maahanmuuttajan yksilöllisen ja perhekohtaisen kotoutumisen edistämiseen, varsinkin maahanmuuton alkuvaiheen ohjausta ja kotouttamiskoulutusta tehostamalla. Nykyisin maahanmuuttajat joutuvat maahan saapumisensa jälkeen usein odottamaan pääsyä kotouttamistoimenpiteisiin. Eduskunnan vastauksessa korostettiin myös nuorten ja haavoittuvien ryhmien kotoutumisen edistämistä.

Lasten ja nuorten osalta haasteena on maahanmuuttajataustaisten lasten kielellisten ja yhteiskunnallisten valmiuksien kehittäminen. Nuorten puutteelliset valmiudet saattavat estää heitä hakeutumasta myöhemmin jatkokoulutukseen tai töihin tai johtaa jo aloitetun koulutuksen keskeyttämiseen. Erityistä huomiota tulee selonteon ja eduskunnan mukaan kiinnittää myös maahanmuuttajainasiin, joiden osalta haasteen muodostavat usein miehiä vähäisempi osallistuminen kotouttamistoimenpiteisiin sekä alhainen kielitaito ja vuorovaikutuksen puute suomalaisen yhteiskunnan kanssa. Lisäksi tutkimukset osoittavat maahanmuuttajien olevan ali-edustettuina kunnallisten palveluiden käyttäjinä.

Kuntien tulee laatia kotoutumisen edistämiseksi ja tukemiseksi kotouttamisohjelma, johon kotouttamislain mukaan sisällytetään myös etnisen tasa-arvon ja hyvien etnisten suhteiden edistäminen sekä syrjinnän ehkäiseminen. Ohjelma sisältää suunnitelman kotoutumista edistävästä ja tukevasta toimenpiteistä, palveluista, yhteistyöstä ja vastuista. Tavoitteena on, että kotouttamisohjelmat sovitetaan osaksi kunnan muuta strategista suunnittelua, jolloin niillä voidaan paremmin edistää etnisiin suhteisiin ja kotoutumiseen liittyvien tavoitteiden juurruttamista ja valtavirtaistamista. Kotouttamisohjelman laatiminen on edellytys sille, että kunta voi saada valtiolta korvausta pakolaisten vastaanottamisesta aiheutuviin kustannuksiin.

4.1.1 Kotouttamisohjelmat ja yhdenvertaisuussuunnitelmat kunnissa

Kotoutumisen edistämiseksi kunnan keskeisin toimintaa ohjaava väline on kotouttamisohjelma, johon kotouttamislain mukaan sisällytetään myös etnisen tasa-arvon ja hyvien etnisten suhteiden edistäminen sekä syrjinnän ehkäiseminen. Ohjelma sisältää suunnitelman kotoutumista edistävästä ja tukevista toimenpiteistä, palveluista, yhteistyöstä ja vastuista

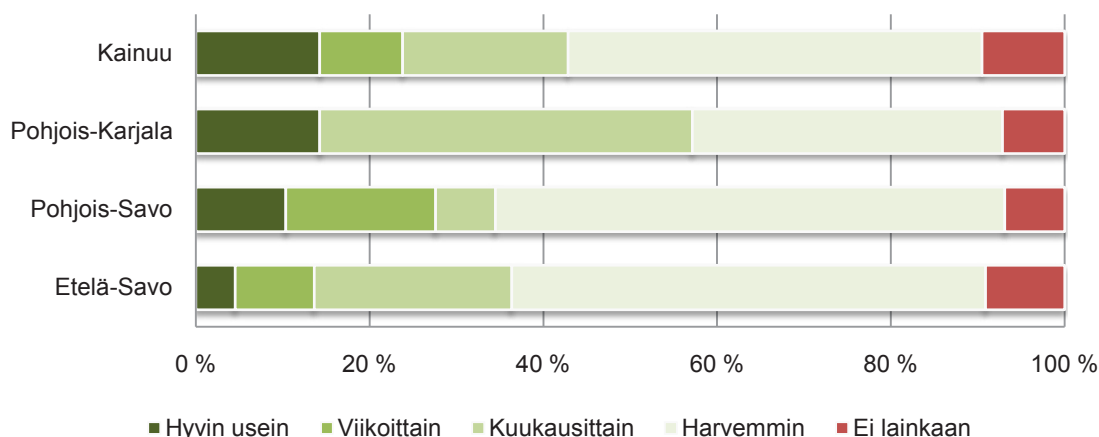
Kyselyn tulokset osoittavat, että maahanmuuttoasiat tulevat kuntien ja TE-toimistojen viranhaltijoiden työssä esiin yllättävän harvoin. Noin puolet kaikista vastaajista ilmoitti, että maahanmuuttajien asiat nousevat esiin harvemmin kuin kuukausittain. Viranhaltijoissa on myös merkittävän suuri osa sellaisia, jotka ilmoittavat, etteivät maahanmuuttoasiat koske heidän omaa työskentelyään lainkaan. Maakuntien välillä ei tässä suhteessa ole merkittävää eroa.

Kaikista kyselyyn vastanneista 15 henkilöä ilmoitti hoitavansa työssään kotouttamispalveluihin liittyviä asioita. Tästä joukosta 13 ilmoittaa, että heidän kunnassaan on tehty kotouttamisohjelma, ja kahden mukaan ohjelmaa ei ole laadittu lainkaan. Tavoitteena on, että kotouttamisohjelmat sovitetaan osaksi kunnan muuta strategista suunnittelua, jolloin niillä

voidaan paremmin edistää etnisiin suhteisiin ja kotoutumiseen liittyvien tavoitteiden juurruttamista ja valtavirtaistamista. Kotouttamispalveluita työssään hoitavista 10 ilmoittaa, että kotouttamisohjelman ohjaa konkreettisesti heidän työtään. Käytännön työssä ohjelma vaikuttaa konkreettisten maahanmuuttajapalveluiden järjestämisessä, mutta myös eri hallintokuntien välisessä yhteistyössä. 3 vastaajaa ilmoittaa, että linkki käytännön työn ja ohjelman väliltä puuttuu. Eräs vastaaja kuvailee kotouttamisohjelmaa ”paperiohjelmaksi”, jolla ei ole vaikutusta käytännön toimintaan.

Alla olevassa kuvassa on esitetty maahanmuuttajille suunnattujen eri tyyppisten kotouttamispalveluiden yleisyyttä kunnissa. Kotouttamispalvelut keskittyvät tällä hetkellä hyvin pitkälti tukemaan maahanmuuttajia kielellisissä haasteissa, mikä ilmenee suomen ja ruotsin kielen opetuksen sekä tulkkauspalveluiden yleisyytenä. Näitä järjestetään lähes kaikissa vastanneissa kunnissa. Myös työvoimapolitiista aikuiskoulutusta sekä luku- ja kirjoitustaidon ja perusopetusta täydentävää opetusta on saatavilla melko kattavasti. Myös yhteiskunnan toimintaa perehdyttäviä palveluita on ilmoitettu olevan yli puolessa vastanneista kunnista. Sen sijaan tasa-arvoisuutta ja yhdenvertaisuutta edistäviä palveluita, alaikäisten maahanmuuttajien erityistarpeet huomioivia palveluita, erityistukea tarvitseville ryhmille järjestettäviä palveluita ja omatoimisuuteen kannustavia palveluita on vähemmän tarjolla.

Miten usein maahanmuuttoasiat tulevat esille työssäsi?
(N 86)

Kuvio 5. Maahanmuuttoasioiden esilletulo maakunnittain

Mitä maahanmuuttajille suunnattuja kotouttamistoimenpiteitä kunnassasi on järjestetty? Voit valita useita (N 14)

Kuvio 6. Kotouttamistoimenpiteiden määrä

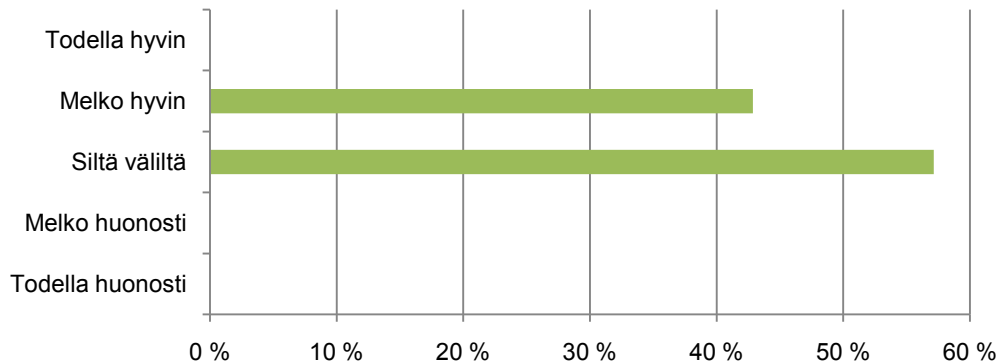
4.1.2 Arvio palveluiden laadusta

Viranhaltijoiden näkemysten mukaan kotouttamistoimenpiteet ovat kunnassa onnistuneet kohtalaisesti. Yli puolet vastannut tätä koskevaa kysymyksen ”siltä väliltä” ja noin 41 prosenttia on vastannut ”melko hyvin”. Ainoastaan kymmenes pitää kotouttamistoimenpiteiden onnistumista kokonaisuutena melko huonona.

Tarkemmin asiaa kysyttäessä niiltä viranhaltijoilta, jotka työssään hoitavat kotouttamispalveluita, voidaan kotouttamispalveluiden tilasta nostaa tarkempia johtopäätöksiä. Näiden osalta vastaukset on esitetty alla olevassa kuvassa. Huomionarvioista tässä on ensinäkkin se, että mistään ei olla oltu ”täysin

samaa mieltä”, mikä kertoo siitä, että kotouttamispalvelut eivät yleisesti ottaen ole toivotulla tasolla. Parhaiten onnistuneena pidetään yhteistyötä eri kotouttamispalveluita tarjoavien viranomaistahojen välillä, mikä on myös yksi kotouttamislain tavoitteistakin. Tarkentavissa vastauksissa erityisen hyvin toimivaa yhteistyö mainitaan olevan TE-toimiston kanssa, joka nähdään yhteistyöverkostojen luomisessa hyvin aktiivisena toimijana. Samoin kotouttamispalveluista vastaavien viranomaistahojen käytännön yhteistyö sosiaalitoimiston kanssa tuodaan esiin. Kuitenkin noin kolmasosassa avoimia vastauksia puhutaan yhteistyöstä pikemmin riittämättömänä. Tässä suhteessa kuntien sisäistä poikkihallinnollista yhteistyötä kaivataan lisää, nyt yhteistyön painottuen lähinnä työvoimahallinnon suuntaan.

Miten kotouttamistoimenpiteet ovat mielestäsi onnistuneet kokonaisuutena kunnassasi? (N 14)

Kuvio 7. Kotouttamistoimenpiteiden onnistuminen kokonaisuutena

Kuitenkin muiden väittämien osalta vastaukset painottuvat enemmän tyytymättömyyden puolelle. Resursseja pidetään jokseenkin riittämättöminä samoin kuin palveluiden saatavuutta. Myös tiedottamista koetaan olevan liian vähän. Eniten kehitettävää olisi eritaustaisten maahanmuuttajien huomioinnissa. Tämä on tullut esiin myös aikaisemmassa kotouttamista koskevassa keskustelussa siitä, että maahanmuuttajien palveluita usein homogenisoidaan liikaa, vaikka eri kulttuureista ja uskonnoista tulevilla voi olla hyvinkin erilaisia tarpeita.

Maahanmuuttajien haastatteluissa nousi kotouttamistoimenpiteiden toimivuuteen ja laatuun liittyen se, että asiointi monien eri viranomaisten luona on työlästä. Toisaalta maahanmuuttajat toivat esiin myös sen, että tieto siitä, kenen luona mikäkin asia tulee hoitaa, on hyvin saatavissa. Myös palvelu koetaan yleisesti ottaen hyväksi.

”Jos on eri palvelut, sitten tulee sellainen olo, että sinä olet suomalainen ja minä olen ulkomaalainen. Ei se ole hyvä.”

(Maahanmuuttajanainen Pohjois-Karjalasta)

Kysyttäessä maahanmuuttajilta palveluiden tasosta yleisesti ottaen, oli tyypillisesti vastaus se, että maahanmuuttajat eivät tarvitse erilaisia palveluja kuin muut. Heille usein riittää, että maahanmuuttajat saavat samat palvelut kuin muutkin, ja että heitä ei syrjittäisi.

”Poliisi on tosi hyvä, se auttaa. Tuntuu, että there’s no discrimination. Ihan ystävällistä. Työvoimatoimisto auttaa paljon asiaa. Suomalainen service very good. Ja tasa-arvo, very good.”
(Maahanmuuttajamies Pohjois-Savosta)

Kehittämistä olisi kuitenkin esimerkiksi palveluiden tarjonnan osalta, jossa on vaihtelua eri paikkakuntien välillä:

”Minulle en voi sanoa että [palveluiden laatu yleisesti ottaen] on huono, mutta mä toivoisin että meillä olisi, jos kuin muualla Suomessa, mulla on kaveri Jyväskylässä, siellä kaupunki järjestää heille vapaa-aikana kaikkea, elikkä mutta täällä Kajaanissa ei. Kun meillä ei ole rahaa, ollaan Kajaanissa koko ajan. Muualla Suomessa kaupunki järjestää maahanmuuttajille jotain tilaisuuksia kesän aikana, retkeä tai jotain. Mä toivoisin että sama voi tapahtua Kajaanissa.”

(Maahanmuuttajamies Kainuusta)

Maahansaapumisen alkuvaiheessa myös ystävien ja sukulaisten tuki sekä omalle kielelle käännettyjen asiakirjojen ja ohjeiden rooli korostuu.

”Minun kaverit kertoivat kaikki minulle, pitää mennä maistraatti ja poliisilaitos, laittaa paperit. Kaveri kertoi, ei ole mitään vaikeaa minulle, koska puhun englantia ja kaikki puhuu englantia. Minulla ei ole kielen ongelmia. Kyllä haluan opiskella suomea, mutta kun tulin tänne, vaan puhun

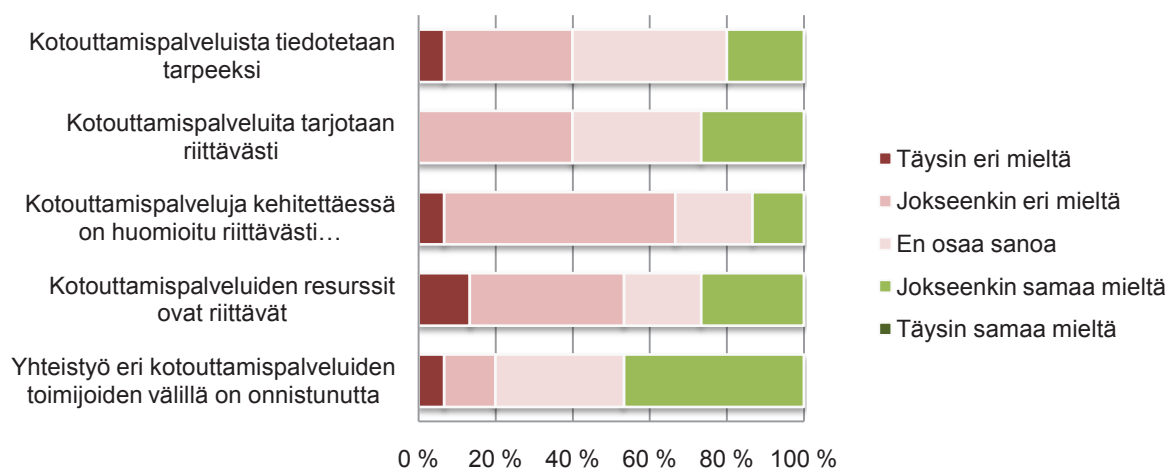
englantia kaikille.”

(Maahanmuuttajanainen Pohjois-Savosta)

”Minulla on suomalainen mies, sitten minulla ei ongelmia ...Me teimme kaikki paperit yhdessä, mutta minä kirjoitan englanniksi, koska se on mahdollista. Ja sitten Kelalla tai maistraatilla minä kirjoitan paperi englanniksi. Minä opiskelen suomen kielen Helsingissä viime kevällä ja minun kaveri sanoi minulle, että mahdollista katso jotain infopankki.fi. Ja minä luin siellä melkein kaikki paperi venäjäksi.”

(Maahanmuuttajanainen Pohjois-Savosta)

Miten arvioisit kotouttamistoimenpiteiden onnistumista seuraavilla osa-alueilla? (N 15)

Kuvio 8. Kotouttamistoimenpiteiden onnistuminen osa-alueittain

4.1.3 Keskeisimmät kehittämissaasteet

Viranhaltijoiden näkemysten mukaan maahanmuuttajien kotoutumista hidastavat tekijät ovat moninaisia. Selvästi suurimpana haasteena kyselyyn vastanneet ovat nähneet maahanmuuttajien kielitaitoon liittyvät haasteet (34 vastaaja maininnut). Tämän jälkeen seuraavaksi tärkeimpänä kotoutumista estävänä tekijänä nähdään maahanmuuttajien työllistymisvaikeudet (20 vastaajaa), minkä suurin osa vastaajista liitti pääosin asenteellisiin ja ennakkoluuloihin liittyviin tekijöihin. Myös viranomaistoiminnan

yhteistyön puute nostettiin esille (5 vastaajaa). Eräs vastaaja kirjoitti maahanmuuttajapalveluihin liittyvää yhteistyö problematiikkaa seuraavasti:

”Ei ole yhtenäistä suunnitelmaa kotouttamisesta. Systemaattisempien palvelujen tarjonta, nyt kovin yksittäisiä, pirstaleisia palveluja.”

Kotouttamista edistäviä tekijöiden kohdalla kyselyyn vastanneet nostavat keskeisimpinä kehittämiskohtina esiin maahanmuuttajille järjestettävän koulutuksen lisäämisen sekä viranomaisten sekä kantaväestön kulttuurintuntemukseen ja suvaitsevaisuuteen

liittyvän tiedon levittämiseen. Myös yhteistyö eri toimijoiden välillä mainittiin usein kehittämiskohteena. Kuitenkin useinten kyselyssä nostettiin se, että resurssit maahanmuuttajapalveluiden täysipainoiseen kehittämiseen ovat tällä hetkellä riittämättömät. Resurssipula välittyi muun muassa seuraavan avovastauksen kautta:

”Vain omalla asenteellani ja päivittäisellä työpanoksellani, johon siis ei ole resursseja, koska oma perustehtävä vie kaiken ajan. Kotouttamistoimet vaativat oman vapaa-ajan uhraamista asi-alle!”

Suurin osa kyselyyn vastanneista ei tiedä, onko kotouttamispalveluita arvioitu. Kotouttamisasioiden parissa työskentelevien viranomaiset ilmoittavatkin saavansa kotouttamispalveluita koskevaa palautetta selvästi eniten suoraan maahanmuuttajilla, ja seuraavaksi eniten kotouttamispalveluissa työskenteleviltä ja muilta sidosryhmiltä. Ainoastaan yksi henkilö ilmoittaa, ettei ole saanut kotouttamispalveluista mitään palautetta. Vastajat kertovat, että palaute pyritään mahdollisuuksien mukaan huomioimaan, mutta usein on kyse myös asioista, joihin viranomaiset eivät pysty itse vaikuttamaan. Näitä ovat lähinnä resurssipulaa ja asioiden edistymisen hitauteen koskeva palaute.

Viranomaiset kertovat, että maahanmuuttajilta palautetta saadaan eniten liittyen palveluista tiedottamiseen, sillä tiedottaminen ei tapahdu sellaisten kanavien kautta, joka tavoittaisi maahanmuuttajat. Tiedottamista tulisi tehostaa etenkin heti siinä vaiheessa, kun ulkomaalainen saapuu Suomeen, koska silloin henkilö on vielä tavoitettavissa ja tieto palveluista saadaan perille mahdollisimman aikaisessa vaiheessa. Myös eri kielillä olevaa materiaalia tulisi lisätä, sillä vaikka asiat selvitetään suullisesti maahanmuuttajille, on usein kyse niin monimutkaisista asioista, että varsinkaan perustelut ja asioiden taustalla vaikuttavat syyt jäävät helposti epäselviksi, mikä lisää palveluiden kokemista liian byrokraattisina.

Maahanmuuttajien haastattelussa tiedottamisen puute nousi myös kotoutumista hidastavana haasteena esiin (Maahanmuuttajanainen Etelä-Savosta):

”Minulla ei ollut mitään tietoa, kun minä tulin.

Minä jäin kotiin istumaan. Sitten joku sanoi, että siellä on joku Mimosa, joka puhuu muutama kieli ja sitten siellä minä menin. Mutta en tiennyt, että täällä on sellaista koulutus. Vasta kolme vuotta, kun olin täällä, yksi kaveri oli intialainen ja hän sanoi, että hän opiskelee suomen kieli ja hän sai jotain rahaa sieltä ja samaan aikaan voi tehdä joku työsopimus tai ammatti. Minä olin kolme vuotta kotona, en tiennyt yhtään! Sen jälkeen minä tiesin, missä on työvoimatoimisto ja Kela ja kaikki. Sen jälkeen aloitin, että kyse on vähän myöhäinen kaikki kurssit.”

Kotoutumisasioiden parissa työskentelevistä viranomaisista suurin osa kokee (8 viidestätoista vastaajasta, 5 ei osaa sanoa), etteivät he saa riittävästi koulutusta ja ohjausta maahanmuuttajien kanssa työskentelyyn. Puolet kysymykseen vastanneista (4 kahdeksasta) ilmoittaa tarvitsevansa enemmän tietoa paikallisista tavoista, erilaisista kulttuureista ja erityisesti siitä, mitkä asiat ovat eri kulttuureissa erityishuomiota vaativia kenties arkaluontoisakin asioita.

Koulutusta ei uskota pystyttävän järjestämään yksittäisten kuntien tasolla, vaan luontevimpana yhteistyökumppanina tässä nähdään ELY-keskukset, yliopistot ja ammattikorkeakoulujen täydennyskoulutus. Koulutuksen toivotaan olevan poikkihallinnollista, mikä auttaisi samalla eri toimijoiden välistä verkostoitumista. Myös järjestöjä toivottaisiin hyödynnettävän aktiivisemmin kehittämisverkostoissa ja koulutuksen järjestämisessä, sillä heillä on usein eniten käytännön tason tietoa kotoutumista koskevista pullonkauloista. Tässä suhteessa erilaisten kehittämishankkeiden (esim. rakennerahastoista ja kansallisista kehittämisohjelmista rahoitetut) rooli nähdään erittäin merkittävänä, sillä hankkeiden toiminnan kautta voidaan tietoisuutta maahanmuuttajien erityiskysymyksistä levittää aidosti kunnissa tehtävään työhön esimerkiksi koulutoimessa ja sosiaali- ja terveystoimessa.

Kolmannen sektorin roolin vahvistaminen korostui myös hankkeen päätteeksi pidetyissä kehittämis-työpajoissa. Kotoutumisen edistävää koulutusta tarvitaan sekä viranomaisten taholta, mutta myös järjestöjen rooli on tärkeä. Toimintaa ei kuitenkaan haluta ”säilyttää” järjestöille, vaan heidän roolinsa tulisi nähdä pikemminkin arvokasta kansalaisnä-

kemystä tuovana tahona. Eräissä viranhaltijoiden työpajoista muotoiltiin järjestöjen rooli seuraavalla tavalla:

”Kolmannen sektorin toimijat tunnistavat maahanmuuttajien osaamista - viralliset toimijat tunnistavat virallista osaamista – miten arvostaisimme kolmannen sektorin kautta saatua tietoa esim. työvoimatoimistossa?”

Myös kielikysymykset nousivat näissä keskusteluissa erittäin tärkeään asemaan. Kielikoulutusta pidetään nykyisellään täysin riittämättömänä suhteessa työelämän asettamiin vaatimuksiin, ja juuri tämän nähdään olevan maahanmuuttajille suurin kotoutumisen haaste. Vaikka koulutusten määrää on koko ajan lisätty, ollaan niiden osalta edelleen tasolla, joka ei vastaa kysynnän määrään. Maahanmuuttajien kanssa keskusteltiin myös paljon kielikoulutukseen liittyvistä haasteista ja puutteista:

”Minä olen sitä mieltä, että kielikurssi on liian lyhyt. Että esim. asiat mitä opin nyt, varmasti ensi keväänä me unohdamme sen... Kielikurssin pituus olisi hyvä kouluvuoden aika ja sen jälkeen me voimme mennä harjoittelemassa, kesällä kun meillä ei ole mitään, voimme olla kaksi kuukautta, kolme kuukautta harjoittelemassa.”
(Maahanmuuttajanainainen Kainuusta)

”Milloin minä tulin Suomeen ystävä asui Oulussa. Silloin kielikurssi oli koko vuosi. Nyt 5 viikkoa suomen kielen kurssi, sitten 5 viikkoa kulttuuria, sitten 5 viikkoa työharjoittelu, 2 viikkoa markkinoinnista, sitten 1 viikko kun käydään tutustumassa kaikki paikat. Sitten viimeinen 2-3 viikkoa samanlainen suomen kielen kurssi. Tämä tällainen ei anna mitään. Minä työvoimatoimistolla sanon, että parempi antaa puoli vuotta opiskella, sitten laittaa työharjoittelupaikan. Tämä aina sama ongelma monta vuotta, aina kirjoitetaan milloin kurssi päättyy että tämä ei hyvä, ei ole hyvä.”
(Maahanmuuttajanainainen Pohjois-Savosta)

Määrän lisäksi palveluiden laadussa on tapahtunut merkittäviä muutoksia, mutta myös niiden osalta löytyy paljon kipukohtia. Kuten yllä olevista lainauksista voidaan päätellä, on erityisesti kielikurssien ajoittamisessa, intensiivisyydessä ja rytmittämisesä suhteessa esimerkiksi harjoittelussa.

Kielikysymysten helpottamiseksi tuotiin keskustelussa esiin myös tiedottaminen eri kielillä. Esimerkiksi sähköisten palveluiden osalta ei kieliversioita ole riittävästi tarjolla, vaikka näistä olisi kuitenkin suhteellisen helppo kertaluonteisella panostuksella luoda versiot kattavasti monilla eri kielillä. Kieliversioiden laatimisessa tulisi huomioida myös maahanmuuttajien lähtötiedot kustakin palvelusta. Esimerkiksi sosiaali- ja terveystalvvelujärjestelmään osalta ei välttämättä edes tiedetä, että hoito on maksutonta ja että kunnat järjestävät palvelut, jolloin ohjeistuksessa tulee lähteä hyvin perustavalta tasolta liikkeelle. Hyvänä esimerkkinä usealle kielelle käännettystä virallisesta asiakirjasta on hygieniapassin saamiseen edellyttämä ohjeistus, joka on osoittautunut erittäin hyödylliseksi sekä elintarviketurvallisuuden näkökulmasta, myös maahanmuuttajien työllistymisen näkökulmasta.

4.2 Maahanmuuttajien työllistymisen tukeminen

Suomessa työtä pidetään keskeisenä yhteiskuntaan integroivana tekijänä, joten sen merkitys on tärkeä myös maahanmuuttajien kannalta. Sen lisäksi, että työ yleensä takaa toimeentulon, se tuo hyväksyvyyttä ympäristön näkökulmasta ja kohentaa maahanmuuttajan itsetuntoa yhteiskunnan jäsenenä. Työn ja valtaväestöön kuuluvien työkavereiden kautta opitaan lisäksi tiettyjä kulttuurisia normeja, joita maahanmuuttajat tarvitsevat toimiakseen uudessa yhteiskunnassa.

Kuntaan työttömyys vaikuttaa yhtäältä verotuloja vähentävästi ja toisaalta se lisää kustannuksia palvelutarpeiden muutoksena. Työttömyydellä on myös merkittäviä vaikutuksia kunnan muuhun kehitykseen sekä houkuttelevuuteen ja imagoon. Työllisyydenhoito on myös keskeinen osa kunnan elinkeinopolitiikkaa. Kunnille on eri laeissa määritelty yleisiä toimenpiteitä, joilla työllisyyttä pyritään parantamaan. Näitä ovat muun muassa perustuslain työllisyydenedistämismuvelvoite ja kuntalain mukainen hyvinvoinnin edistämismuvelvoite. Lisäksi erityislaeilla kunnille on säädetty muista työllistämism- ja osallistumismuvelvoitteista työllisyympolitiikan tavoitteiden saavuttamiseksi. Tästä esimerkkinä kuntouttava työtoiminta, jonka järjestäminen on kuntien vastuulla. Päävastuu työttömyyden hoidossa on kuitenkin TE-toimistoilla, joiden tehtävä on työn välittäminen ja työllistymistä

edistävien palveluiden tuottaminen ja tarjoaminen.

Kunnat ja TE-toimistot tekevätkin hyvin tiivistä yhteistyötä myös maahanmuuttajien työllisyyden edistämiseksi. Maahanmuuttajalla, joka on työttömänä työnhakijana tai saa toimeentulotukea, on oikeus kotoutumissuunnitelmaan. Kotoutumissuunnitelman laatii kunta tai työ- ja elinkeinotoimisto yhdessä maahanmuuttajan kanssa. Kotoutumissuunnitelmaan kirjataan maahanmuuttajan yksilöllinen suunnitelma kotoutumista tukevista toimenpiteistä ja palveluista, esim. kielikoulutuksesta, muusta koulutuksesta ja työelämävalmennuksesta. Maahanmuuttajalla on oikeus saada kotoutumistukea kotoutumissuunnitelman keston ajalta. Oikeus kotoutumissuunnitelmaan kestää kolme vuotta. Aikaa voidaan pidentää kotouttamislaissa mainituin edellytyksin. Maahanmuuttajalla on oikeus tähän suunnitelmaan kolmen vuoden sisällä maahanmuutostaan. Maahanmuuttajille maksetaan myös kolmen ensimmäisen vuoden ajan kotoutumisrahaa, jota toimeentulotuki voi täydentää. Kotoutumisrahan saamisen edellytyksenä on kotoutumissuunnitelman noudattaminen.

Vaikka viime aikaiset tutkimukset ja viranomaisten näkökulma korostavatkin työn kautta kotoutumista, on maahanmuuttajien työttömyys edelleen valtaväestöä huomattavasti korkeampi. Ensinnäkin ilman suomen kielen hallintaa on vaikea työllistyä, sillä varsinkin korkeampaa osaamistasoa toimiminen vaatii laajaa suomen kielen sanavarastoa ja myös abstraktien käsitteiden hallintaa. Toiseksi aikaisemmassa kotimaassa hankittu koulutus ei välttämättä kelpaa Suomessa, joten ilman lisäkoulutusta voi olla hyvin vaikeaa tai jopa mahdotonta saada omaa ammattia vastaavaa työtä. Kulttuurisella kompetenssillä on myös vaikutusta työnsaantiin, millä tarkoitetaan sitä, että mitä paremmin maahanmuuttaja on sopeutunut suomalaiseen kulttuuriin, sitä paremmin hän myös pärjää työelämässä.⁷

4.2.1 Työllistymistä edistävien palveluiden tila

Kaikista kyselyyn vastanneista kymmenen ilmoitti työllistymiseen liittyvien palveluiden kuuluvan vastualueeseensa. Näistä kymmenestä seitsemän työskenteli TE-toimistoissa tai ELY-keskuksissa ja loput kunnan sivistystoimessa sekä sosiaali- ja terveystoimessa. Vastaajia pyydettiin arvioimaan

tarkemmin sitä, miten hyvin maahanmuuttajat huomioidaan työllistymistä edistävien palveluiden kehittämisessä. Vastaajien näkemysten mukaan parhaimmin maahanmuuttajat huomioidaan kielikurssien, työharjoittelun ja palkkatuetun työn järjestämisessä sekä yrityksiin työllistämisen tukemisessä. Huonoiten maahanmuuttajat huomioidaan vastaajien mukaan ammatillisten kurssien ja koulutusten järjestämisessä.

Työllistämistä edistävien palveluiden osalta tiedottaminen tapahtuu vastaajien näkemyksen mukaan pääasiassa TE-toimistosta henkilökohtaisen asiain kautta. Myös oppaita ja vihkosia pidetään melko tärkeänä neuvonnan välineenä. Kotouttamispalveluiden yhteydessä tiedottaminen on myös melko yleistä, mutta tämän kanavan rinnalla yhtä tärkeänä tiedotuksen ja neuvonnan välineenä nousee esiin työllistämishankkeet, mikä nähtiin nousi esiin myös edellisessä luvussa kotouttamispalveluiden osalta. Sen sijaan osin yllättävänkin yleinen tulos on, että työllistämispalveluihin liittyvää neuvontaa ei kyselyn vastaajien mukaan ole lainkaan saatavilla verkosta.

Myös maahanmuuttajien haastattelussa hanketyön merkittävä rooli kotoutumisen ja työllistymisen tukemisessä nousee esiin. Vahvuutena pidetään erityisesti sitä, että työllisyshankkeiden toiminta on viranomaistoimintaa joustavampaa. Eräs iisalmelainen maahanmuuttaja kertoi ryhmähaastattelussa seuraavasti:

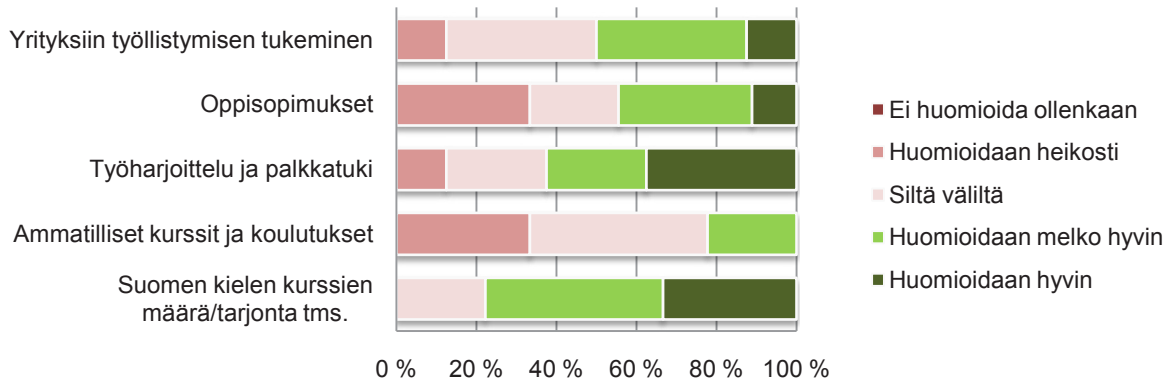
”Kolme vuotta sitten ei ollut tätä projektia. Projektityöntekijät ovat täällä, joille voi soittaa ja he aina antavat apua. Nyt on oikein hyvä. Heiltä saa apua yöllä tai viikonloppunakin.”

(Maahanmuuttajanainen Pohjois-Savosta)

Maahanmuuttajat sen sijaan viranhaltijakyselystä poiketen toivat haastatteluissa vahvasti esiin sen, että ”puskaradio” on heidän tärkein tiedotuskanavansa. Esimerkiksi juuri TE-toimiston palveluista moni kertoi kuululleensa ensimmäisen kerran tuttaviltaan.

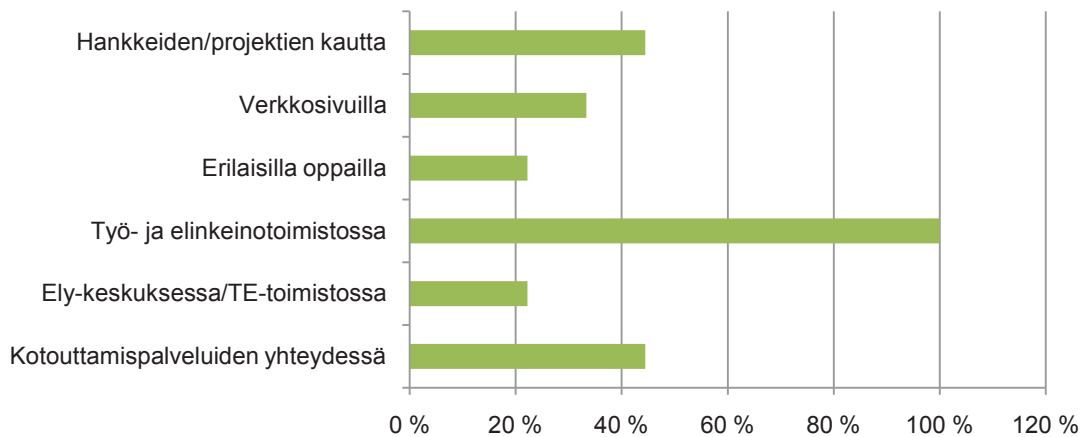
⁷ Forsander, A., Ekholm, E., Hautaniemi, P., Ali, A., Alitolppa-Niitamo, A., Kyntäjä, E. & Quoc Cuong, N. (toim.). 2001. *Monietnisyys, yhteiskunta ja työ*. Helsinki: *Palmenia-kustannus*.

Arvioi asteikolla 1-5 miten hyvin maahanmuuttajat huomioidaan seuraavien työllistymistä edistävien palvelujen järjestämisessä? (N 9)

Kuvio 9. Maahanmuuttajien tarpeiden huomioiminen

Miten yllämainituista palveluista tiedotetaan maahanmuuttajille? Voit valita useamman vaihtoehdon. (N 9)

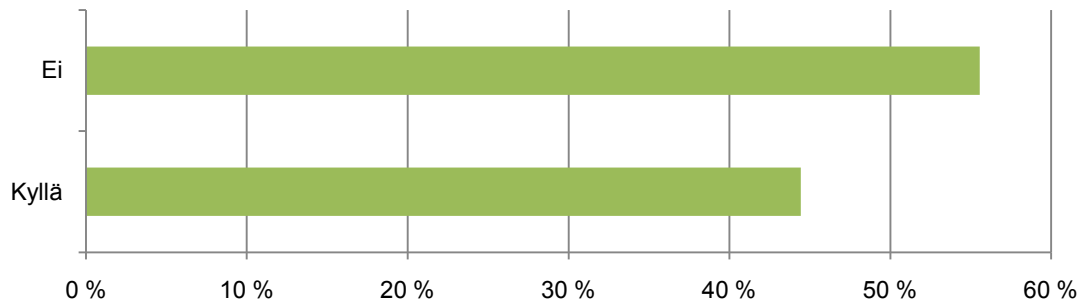
Kuvio 10. Palveluista tiedottaminen

4.2.2 Arvio palveluiden laadusta

Maahanmuuttajien työllistymistä koskevassa neuvonnassa huolenaiheena on usein se, miten voidaan varmistua, että maahanmuuttaja on ymmärtänyt saamiaan ohjeita. Tämä on erityisen tärkeää siksi, että TE-toimiston virkailija myös samanaikaisesti valvoo asiakkaiden oikeutta työttömyysturvaan. Kyselyn tulosten mukaan tulkkiä käytetään pääosin kotoutumissuunnitelmaa tehtäessä sekä

hyvin hankalissa tilanteissa. Eräs vastaaja kertoo, että kotouttamissuunnitelma laaditaan yleensä englannin kielellä, mikäli asiakas on kielitaitoinen, mutta muissa tapauksissa käytetään tulkkiä. Myös asiakkaan puoliso, sukulainen tai tuttava myös toimii hyvin usein tulkin roolissa. Tulkkien ammattitaitoon ollaan pääosin työllistymispalveluiden yhteydessä tyytyväisiä. Heikoimpana kohtana nähdään tulkkien ammattisanasto-osaaminen.

Toimiiko mielestäsi viranomaisten ja työnantajien keskinäinen yhteistyö maahanmuuttajien työllistämisen tukemiseksi? (N 9)

Kuvio 11. Viranomaisten ja työnantajien välinen yhteistyön onnistuminen

Ymmärryksen varmistaminen koetaan kuitenkin ongelmalliseksi oli tulkki käytössä tai ei, sillä kotoutumissuunnitelmia tehdessä eri asioita käsitellään hyvin laajalti. Tulkkien käytössä ongelmallista on myös se, että mikäli asiakas tulee asioimaan TE-toimistoon ilman ajanvarausta, ei tulkkia ehditä hankkimaan näin lyhyellä varoitusajalla. Kysely osoittaa, että tulkkaukspalveluiden käytöstä ei tyypillisesti anneta mitään koulutusta.

Kyselyssä nousi esiin ongelmalliseksi työllistymispalveluiden osalta se, että joissakin TE-toimistossa on vain yksi henkilö, joka hoitaa kaikki maahanmuuttajiin liittyvät asiat. Tämä aiheuttaa sen, että muiden virkailijoiden tietämys maahanmuuttajien erityiskysymyksistä ja tilanteesta on erittäin puutteellinen. Riskienhallinnan näkökulmasta tämä tekee maahanmuuttajien työllistymispalveluista siis erittäin haavoittuvasen. Erään maininnan mukaan osan henkilöstöstä jopa mainitaan vierastavan maahanmuuttajien palvelemista. Myös maahanmuuttajien haastattelussa tämä nousi esiin seuraavasti:

”Minusta palvelut ovat hyviä, mutta joskus tapahtuu huonoja juttuja... Minulla on paha kokemus Kelasta. Olin ollut Suomessa noin kolme kuukautta ja kävin Kelassa. Siellä en voinut puhua hyvin suomea, joten puhuin englantia. Vanha vakava nainen sanoi, että en saa puhua englantia, vain suomea. Olin silloin vähän ujo ja surullinen. Menin heti kotiin ja pyysin miestäni mukaan Keilaan, koska siellä ei saa puhua englantia.”
(Maahanmuuttajanainen Pohjois-Karjalasta)

Tässä voidaan nähdä selvä yhteys siihen, miten kyselyyn vastanneet viranhaltijat kokevat henkilökunnalle tarjotun koulutuksen ja ohjauksen riittävyyden. Tässä kaikki kysymykseen vastanneista pitää maahanmuuttajien kanssa työskentelyyn opastavan työntekijöiden koulutuksen olevan riittämätöntä.

Maahanmuuttajien työllistymisen esteet liittyvät heidän omien näkemystensä mukaan yleensä kielitaitoon, sekä siihen, että työllistymisvaihtoehdot Itä-Suomessa nähdään yleisesti huonoina. Haasteena on pitkät välimatkat ja muutenkin korkea työttömyys myös kantaväestön keskuudessa. Moni haastateltu kertoi saaneensa harjoittelu- tai työpaikan niin pitkän matkan päästä, että matkakustannukset ovat lopulta estäneet työssäkäynnin.

TE-toimiston järjestämät työllisyyttä tukevat kurssit ovat maahanmuuttajien näkemysten mukaan pääosin hyödyllisiä, mutta niille on vaikeaa päästä. Esimerkiksi kaksi haastateltavaa kertoi, että he olivat käynyt peruskielikurssin, mutta he kokivat, etteivät vielä osaa riittävästi kieltä jatkokurssia varten. Oli kuitenkin ollut liki mahdotonta päästä peruskurssin tasoiselle kurssille uudestaan, vaikka haastateltavien oma kokemus vajaasta kielitaidosta oli vahva. Eräs toinen haastateltava kuvaa kielikoulutukseen liittyvää palveluvajetta seuraavasti:

”Kurssille ei ollut helppo päästä. Jokaisella kursilla ei ole vapaata tilaa, opettaja ei voi ottaa 30 ihmistä, opettaja ei jaksa opettaa. Opettaja sanonut että 12 riittää. Jokaisella on eri kieli ja eri

kulttuuri, jos on sama kieli on helpompi. Nyt on seitsemän eri kieltä ja kulttuuria tällä kurssilla.” (Maahanmuuttajanainen Kainuusta)

Vaikka maahanmuuttajat itse ovat suhteellisen tyytyväisiä TE-toimistosta saatavien palveluiden ja koulutusten laatuun, niillä ei koeta olevan riittävästi vaikuttavuutta avoimille työmarkkinoille työllistämisen tukemisessa.

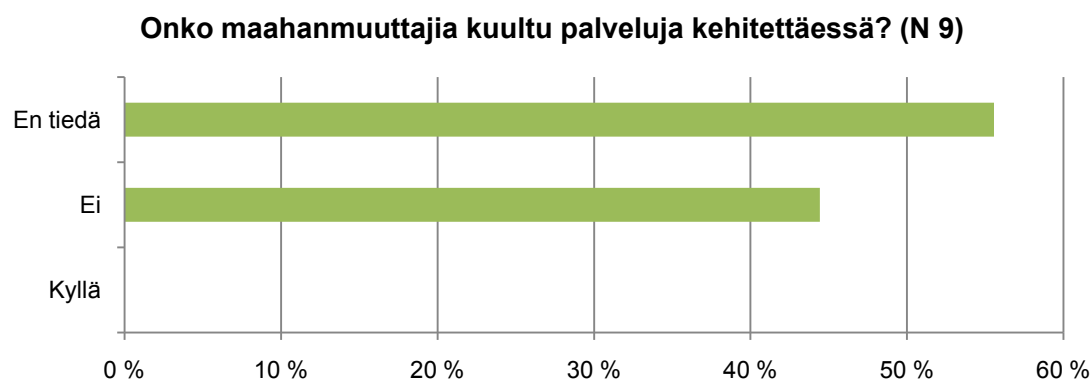
”... täällä on hyvä opiskella mutta on vaikea löytää työ. Etelä on varmaan enemmän työ, siksi ihmiset menee sinne. Täällä on paljon koulutuksia, on myös paljon hakijoita, sitten tulee hylätty, mitä sinä teet sitten, kotonakin on vähän tylsää ja kotona menee ihminen sekaisin, ei voi olla koko ajan seitsemän tai kahdeksan tuntia kotona. Sitteen me tulemme tänne Monikaan [monikulttuurinen toimintakeskus] istumaan, täällä on parempi.” (Maahanmuuttajamies Kainuusta)

[haastattelija kysyy mitä koulutuksen jälkeen tehdään] ”Nukun. Koska täällä ei ole koulutuksia, sanoo ettei ole paikkoja. On vaikea päästä, on paljon hakijoita. Jos pääsee jonnekin on parempi, kotona ei hyvä. Jos käyt jonkun koulun, sen jälkeen ei ole työpaikkaa, sitten olet vain kotona.” (Maahanmuuttajamies Kainuusta)

4.2.3 Keskeisimmät kehittämishaasteet

Kyselyn tulosten perusteella työllistämiseen liittyvien palveluiden kehittämisessä maahanmuuttajien ääni ei tule tällä hetkellä kuulluksi. Kukaan työllistymispalveluita koskeviin kysymyksiin vastanneista ei vastannut ”kyllä” kysymykseen siitä, onko maahanmuuttajia kuultu palveluja kehitettäessä. 4 vastasi ”ei” ja 5 ”en tiedä”.

Maahanmuuttajien työllistymistä edistävissä palveluissa yhtenä merkittävänä kehittämiskohtana näyttäytyy henkilöstön osaamisvaje liittyen maahanmuuttajien kanssa työskentelyyn. Useimmat kyselyyn vastanneista tuovat avovastauksissaan esille sen, että työntekijät koulutusta tarvittaisiin maahanmuuttajien päivittäisissä palveluprosesseissa selviämiseksi. Kotoutumisvaiheessa olevien maahanmuuttajien kanssa työskentelyssä toivotaan yhä enemmän tietoa erityisesti kulttuurisista kysymyksistä. Tällä hetkellä maahanmuuttajaosaaminen keskittyy liikaa yksittäisille virkailijoille, mikä aiheuttaa sen, että muilla virkailijoilla saattaa olla erittäin heikot tiedot maahanmuuttajien erityiskysymyksistä. Siksi tätä koulutusta tulisi tarjota kaikille virkailijoille, ja sen tulisi painottua sekä käytännön asioinnin kulttuuriin kysymyksiin että maassa oleskeluun liittyviin lupa-asioihin ja asiakkaan oikeuksiin.

Kuvio 12. Maahanmuuttajien kuuleminen

Ryhmähaastatteluisa käytiin hyvin kriittistä keskustelua liittyen korkeasti koulutettujen maahanmuuttajien tehokkaampaan hyödyntämiseen työmarkkinoilla. Ryhmähaastatteluun osallistuneiden näkemysten mukaan omassa maassa kertynyt hyvin pitkäkin työkokemus ”nollataan” monesti täysin, vaikka kyse ei olisi edes ammatista, jossa on virallisia pätevyysvaatimuksia.

Tämä nousi esiin myös maahanmuuttajien keskusteluissa. Monet maahanmuuttajat ovat hyvin turhautuneista siitä, ettei heidän koulutustaan hyväksytä Suomessa. Haastatteluissa kävi ilmi, että monet korkeasti koulutetuista haastatellut (joukossa esimerkiksi 2 lääkäriä ja 1 diplomi-insinööri sekä opettaja) työskentelevät tehtävissä, joissa ei vaadita minkään laista erityisosaamista. Hyvin suuri osa maahanmuuttajista on myös ollut erilaisissa harjoitteluissa, mutta nämä eivät ole aina tuottaneet pidempiaikaista ratkaisua työllistymisongelmaan. Jotkut jopa tekevät työtä maksutta ehkäistäkseen omaa passivoitumista ja syrjäytymistä.

[Ryhmässä käyty keskustelua TE-toimiston palveluiden aiheuttamista pettymyksistä mm. harjoittelurahaan liittyen] ”Ajattelen, että TE-toimisto kontrolloi maahanmuuttajia. Mutta meillä on paljon mahdollisuuksia. Esimerkiksi minulla on paljon kokemusta [graafisesta suunnittelusta Yhdysvalloista suuressa kaupungissa], mutta olen nyt työtön. Olen vihainen.”

(Maahanmuuttajanainen Pohjois-Karjalasta)

”Olen ollut kesätoivissa Kajaanin seurakunnassa, lisäksi harrastuksena diakoniryhmässä olen jäsenen, aika monia tapahtumia on sellaisia mitä järjestämme. Joskus ohjaajana, joskus toimin tulkkina, minulta se on hyvä että olen aktiivinen. En saa palkkaa mutta he korvaavat bensat”

(Maahanmuuttajanainen Kainuusta)

”...Suomessa minä en ymmärrä, miksi ei sama, jos minulla on diploma insinööri. Se on minun iso virhe. Sun pitää alkaa alhaalta ja sitten hitaasti, hitaasti, hitaasti mennä ylös.”

(Maahanmuuttajanainen Pohjois-Savosta)

Toisaalta työharjoittelupaikat tuottavat myös tulosta, mikäli maahanmuuttaja on itse aktiivinen.

”No minä etsin [harjoittelupaikan] itse, ensin pelottaa kysyä työharjoittelupaikkaa, puhun itselle uskalla tai ei, kävin kaupassa kysymässä, sain johtajan puhelinnumeron, soitin ja hän heti päätti että saan tulla harjoittelemaan sinne. Olin puoli vuotta ja sen jälkeen sain pätkätöiden ja nyt sain vuodeksi työsopimuksen, ja varmaan jatkavat.”

(Maahanmuuttajanainen Kainuusta)

Työpajoissa nostettiin työllistämisen edistämiseen liittyen kehittämissuhteiksi esiin myös maahanmuuttajien avustaminen harjoittelupaikkojen ja työpaikkojen hankinnassa. Tällä hetkellä TE-toimistot kannustavat omatoimisuuteen, mikä saa maahanmuuttajilta kriittistä palautetta, sillä he toivoisivat enemmän tukea paikan hankkimisessa.

”...Minä olin lähihoitaja. Minä sain työharjoittelupaikan työvoimatoimistosta, mutta minä kysyn itse. Minä haluaisin olla työharjoittelussa, koska minä haluaisin puhua suomea. Se oli tosi vaikea löytää lääkärin [tarkoittaa hoitoalaa] harjoittelupaikka. Minä lähetin melkein 40 sähköpostia eri lääkärille Keski-Suomessa ja vain Varkauden sairaalasta minä sain vastauksen.”

(Maahanmuuttajamies Pohjois-Savosta, lääkärin koulutus)

”Minä tiedän hyvin [että maahanmuuttajan on vaikea työllistyä], koska kirjoitan, en tiedä monta, 300-500 hakemusta erilainen paikka. Mutta jos he nähneet, että se on ulkomaalainen, ei kukaan vastaa.”

(Maahanmuuttajanainen Pohjois-Savosta)

”Ei ei ei ole [työharjoittelupaikkoja]. Meillä on täällä työharjoittelupaikka, se on tämä Monika [monikulttuurinen toimintakeskus] ja nettikahvila ja kirpputori, on kolme paikkaa, ei ole muuta. Ei paljon paikkoja.”

(Maahanmuuttajamies Kainuusta)

4.3 Sosiaali- ja terveyspalvelut

Kotikuntalain mukaan pysyvästi Suomessa asuvalla on oikeus sosiaali- ja terveyspalveluihin siinä kunnassa, jossa hän asuu, mikä koskee myös maahanmuuttajia. Maahanmuuttajien palvelutarpeet asettavat kuntien järjestämille sosiaali- ja terveyspalveluille erityisiä haasteita. Maahanmuuttajan oikeuksia ja asemaa terveyspalveluiden asiakkaana on pyritty turvaamaan myös lainsäädännöllä. Erityisesti Laki potilaan asemasta ja oikeuksista (1992/785) velvoittaa terveydenhuollon henkilökuntaa huomioimaan potilaan äidinkielen sekä hänen yksilölliset tarpeensa ja kulttuurinsa. Jokaisella Suomessa pysyvästi asuvalla henkilöllä on oikeus ilman syrjintää hänen terveydentilansa edellyttämään terveyden- ja sairaanhoitoon niiden voimavarojen rajoissa, jotka kulloinkin ovat terveydenhuollon käytettävissä hyvään terveyden- ja sairaanhoitoon.

Aiemmissä tutkimuksissa on kuitenkin tullut hyvin vahvasti maahanmuuttajien erilainen asema sosiaali- ja terveydenhuollossa kantaväestöön verrattuna. Kansainvälisten tutkimusten mukaan maahanmuuttajien on todettu hakeutuvan tarpeeseensa tai sairastavuuteensa nähden harvemmin hoitoon, joutuvan odottamaan kauemmin hoitoon pääsyä ja saattavan jäädä kokonaan ilman hoitoa useammin kuin kantaväestön. Hoidon ja palvelun on myös todettu olevan laadultaan valtaväestön saamaa hoitoa heikompaa. Useissa eri tutkimuksissa saadut tulokset osoittavat, että hoitohenkilö kunta hoitaa ja kohtelee eri sukupuolia, sosiaaliluokkia ja etnisiä taustoja edustavia potilaitaan eri tavalla.⁸

Aikaisemmissä tutkimuksissa on todettu, että sosiaali- ja terveyspalveluissa työskenteleville päivittäisiä haasteita maahanmuuttajien auttamisessa aiheuttavat asiakkaiden tilannetta ja muiden palveluiden käyttöä koskevan tiedon puute sekä tietämättömyys maahanmuuttajan kulttuurin olennaisista piirteistä. Myöskään perinteisesti käytössä oleva keskusteleminen ei aina maahanmuuttajien kohdalla toimi, sillä asiakkaan ja auttajalla on usein ristiriitaiset käsitykset auttamisen keinoista ja tavoitteista. Etenkin terapiatyölle ominainen yksilökeskeisyys ei näytä kovin hyvin sopivan maahanmuuttajien auttamiseen, sillä maahanmuuttajilla on usein perhekeskeisempi ajattelutapa meille totutun yksilökeskeisyyden sijaan. Tässä on kyse paitsi kielellisistä

haasteista, mutta myös kulttuurieroista. Sosiaalityön asiakkuuksissa ongelmana on palveluiden hajanaisuus samoin kuin perusterveydenhuollossa kokonaisvaltaisen hoidon ja maahanmuuttajiin liittyvien erityiskysymysten tuntemisen puute.⁹

Maahanmuuttajat ovat yleensä itse olleet tyytyväisiä terveyspalveluiden laatuun ja saamaansa kohteluun. Keskeisimpiä ongelmia ovat olleet tiedon puutteet terveydenhuoltojärjestelmän toiminnassa, kieliongelmat sekä riittämättömät ja puutteelliset tulkkaukset käytännössä. Lisäksi hoitohenkilökunnan asenteet, kulttuurisen kompetenssin puute sekä näihin liittyen kyvyttömyys tunnistaa maahanmuuttajan terveyttä ja hyvinvointia vaarantavia tekijöitä haastavat asiakkaiden tasavertaisen palvelun ja hoidon saannin.¹⁰

4.3.1 Kunnan järjestämien palveluiden tila

Kuntien sosiaali- ja terveyspalvelujen työntekijät arvioivat, että parhaiten maahanmuuttajien tarpeet on otettu huomioon terveyskeskus- ja sairaalapalveluissa sekä sosiaali- ja terveydenhuollon erityispalveluissa. Molempien osalta yli kaksi kolmasosaa arvioi, että maahanmuuttajat otetaan melko hyvin huomioon. Myös toimeentulo-, päivähoito- ja esi-koulupalveluissa maahanmuuttajat otetaan kohtuullisesti huomioon. Viisi prosenttia vastaajista arvioi, että maahanmuuttajat huomioidaan näissä palveluissa hyvin. Sairaalapalvelujen osalta puolet vastaajista on sitä mieltä, että maahanmuuttajat otetaan palveluissa huomioon melko hyvin tai hyvin. Heikoiten maahanmuuttajat huomioidaan kotipalveluissa. Lähes kaikki sosiaali- ja terveyspalveluissa työskentelevät ovat sitä mieltä, että maahanmuuttajat saavat tarpeeksi neuvontaa ja tietoa liittyen näihin palveluihin.

⁸ Esim. Gissler, Mika & Malin, Maili & Matveinen, Petri 2006. *Maahanmuuttajat ja julkiset palvelut: Terveydenhuollon palvelut ja sosiaalihuollon laitospalvelut*. Teoksessa Mika Gissler & Maili Malin & Petri Matveinen & Matti Sarvimäki & Aki Kangasharju, *Maahanmuuttajat ja julkiset palvelut. Työpoliittinen tutkimus 296*. Helsinki: Stakes, Työministeriö, 1–98. & Rätty, Minttu 2002. *Maahanmuuttaja asiakkaana*. Helsinki: Tammi.

⁹ Paula Hirstiö-Snellman ja Marjukka Mäkelä: *Maahanmuuttajat sosiaali- ja terveyspalvelujen asiakkaina*.

¹⁰ Häkkinen, Anne (2010). *Maahanmuuttajien terveyspalvelutarpeeseen vastaaminen Etelä-Pohjanmaalla. Siirtolaisuusinstituutin Pohjanmaan aluekeskuksen tutkimuksia n:o 3 - 2009*. 126 sivua.

Huomattavia alueellisia eroja palveluissa ei juuri ilmennyt. Kainuulaiset vastaajat arvioivat, että maahanmuuttajat otetaan keskimääräistä paremmin huomioon alueen terveyskeskus- ja sairaalapalveluissa. Myös päivähoidossa ja esiopetuksessa kainuulaisten arvio maahanmuuttajien huomioimisessa oli keskimääräistä parempi. Sen sijaan kukaan Pohjois-Savon eikä Pohjois-Karjalan vastaajista ei kokenut, että henkilökunta osaisi tunnistaa maahanmuuttajien tarpeet riittävän hyvin tai että henkilökunta saisi tarpeeksi ohjausta maahanmuuttajien kanssa työskentelyyn.

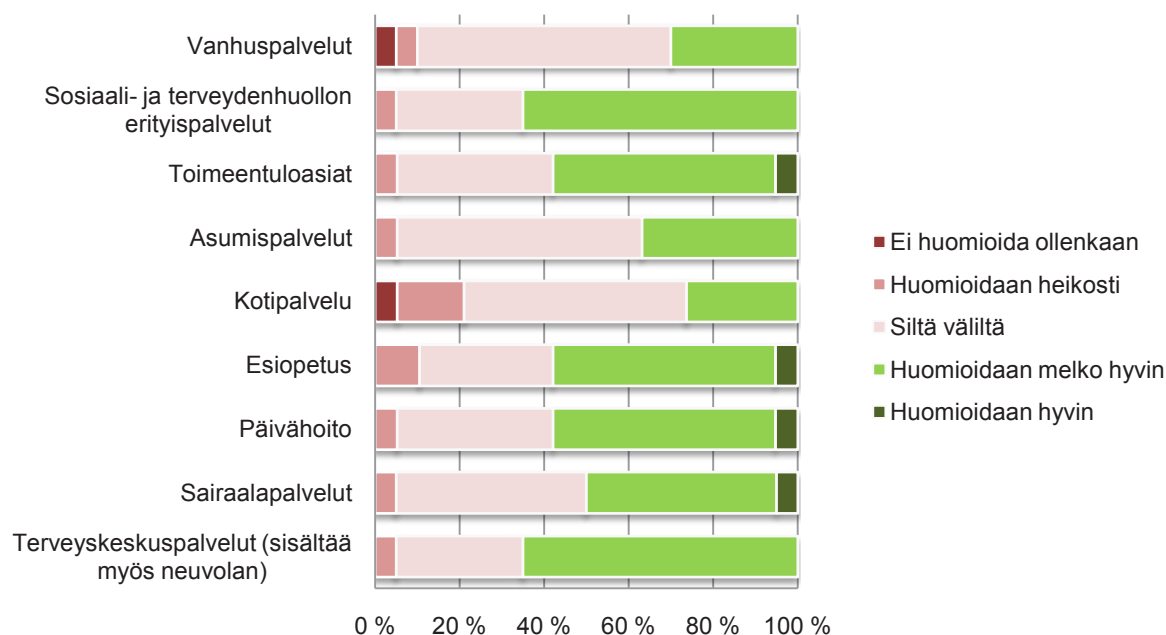
Huomattavaa on, että 70 prosenttia sähköisen kyselyn vastaajista oli sitä mieltä että sosiaali- ja terveyspalveluiden henkilökunta ei tunnista maahanmuuttajien erityistarpeita riittävästi ja 80 prosenttia oli sitä mieltä, että henkilökunta ei saa riittävästi koulutusta ja ohjausta maahanmuuttajien kanssa työskentelyyn. Koulutustoiheet liittyivät lähinnä maahanmuuttajan kohtaamiseen sekä kulttuurierojen ymmärtämiseen ja huomioimiseen palvelutilanteissa. Lisäksi vastaajat toivoivat peruskoulutusta ja yleisinformaatiota maahanmuutosta ja siihen liittyvästä lainsäädännöstä. Henkilökunnan toivomuk-

sena oli myös, että koulusta järjestettäisiin yhdessä maahanmuuttajapalveluiden kanssa. Erän kyselyyn vastanneista kommentoi koulutustoihettaan näin:

”Eri kulttuureista tulevien kohtaaminen, erilaiset tavat, käytännöt, perheen ja naisen asema yms., jotta henkilökunta ei tee sellaisia virheitä, jotka estävät palvelujen käytön jatkossa.”

Maahanmuuttajat saavat palvelua kotimaisten kielten lisäksi englanniksi ja omalla äidinkielellään tulkin avulla. Omalla äidinkielellä palveluita saa kyselyyn vastanneiden mukaan hieman yli 80 prosenttia. Hieman alle 30 prosenttia vastasi, että palveluja on saatavilla myös venäjäksi. Vain yksi vastaaja ilmoitti, että maahanmuuttaja-asiakas ei saa halutessaan tulkkausta sosiaali- ja terveyspalveluja käyttäessään. Kaikkiaan tulkkauspalveluja käytetään melko usein ja omien arvioiden mukaan henkilökunta myös tietää tulkkausmahdollisuuksista riittävästi. Etelä-Savossa tulkkipalveluja käytettiin hieman harvemmin kuin muissa maakunnissa ja toisaalta tulkkipalveluista tiedettiin muita maakuntia vähemmän. Pääsääntöisesti tulkkien ammattitaito nähtiin koh- tuullisena (kuvio 3) ja tulkit hyödyllisiksi. Tulkkien

Miten maahanmuuttajien erityiskysymykset huomioidaan seuraavissa palveluissa (N 20)

Kuvio 13. Maahanmuuttajien erityiskysymysten huomioiminen

saatavuus puolestaan sai hieman huonommat arviot. Vain 45 prosenttia oli osittain tai täysin samaa mieltä kyseisen väittämän kanssa. Samanlainen osuus arvioi, että ammattitulkin sijaan asiakkaan tulkkina toimii useimmiten asiakkaan oma puoliso, sukulainen tai tuttava. Tämä on ongelmallista, sillä nimenomaan terveyspalveluissa ammattimainen tulkkaus ja ymmärretyksi tuleminen on erittäin tärkeää. Tulkkipalvelujen käyttöön ei katsottu saatavan riittävästi koulutusta. Etenkin Pohjois-Savon ja Pohjois-Karjalan maakunnissa koulutusta ei ollut riittävästi saatavilla. Eräs sähköiseen kyselyyn vastannut palveluntarjoajan edustaja kuvaili tulkki-ongelmaa näin:

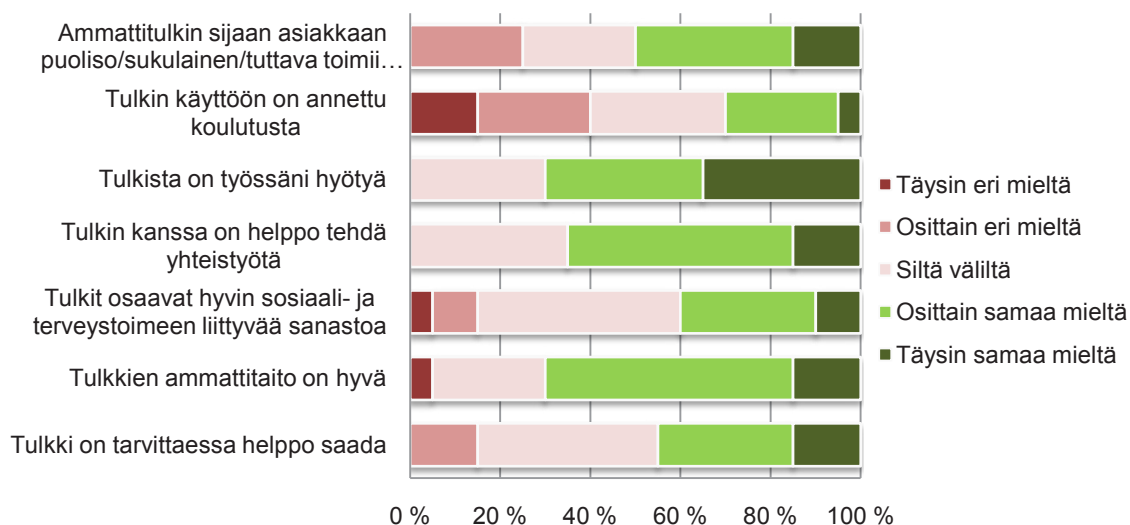
”Maahanmuuttotoimisto tilaa tulkit kiintiöpakolaisille ja paluumuuttajille eri viranomaisille. Ongelma on muut maahanmuuttajat, joille ei ole velvollisuutta tilata tulkkia. Esim. lääkäriaikaa varatessa ei tilata tulkkia maahanmuuttajalle, koska oletetaan, että hän tuo itse tulkin tullessaan.”

Yli puolet sähköiseen kyselyyn vastanneista arvioi, että maahanmuuttajat eroavat sosiaali- ja terveys-

palvelujen käyttäjinä muista asiakkaista. Erot liittyvät muun muassa kieliongelmiin sekä käsitteiden ja kulttuuritaustojen erilaisuuteen. Maahanmuuttajat nähtiin myös näiltä osin vaativampina asiakkaina, jotka tarvitsevat muita enemmän asiakasaikaa sekä tarkempaa ohjeistusta. Lisäksi erona kantasuomalaisiin asiakkaisiin nimettiin arkuus kohdata viranomaisia. Vaikka yli puolet arvioi maahanmuuttajien eroavan asiakkaina muista, sosiaali- ja terveydenhuollossa ei pääsääntöisesti tarjota maahanmuuttajille erityispalveluja (esimerkiksi sodan uhrin, kidutetun tai uskonnolliset vakaumukset huomioivaa palvelua). Näitä erityispalveluja tarjotaan sähköiseen kyselyyn vastanneiden mukaan mahdollisuuksien mukaan.

Vastaajista kaikkien maakuntien osalta 18 prosenttia ilmoitti, että maahanmuuttajia on kuultu palveluja kehitettäessä. Etelä- ja Pohjois-Savon osalta kukaan ei vastannut, että maahanmuuttajia olisi kuultu. Maahanmuuttajien toiveet ovat liittyneet tulkkausten järjestämiseen, kulttuuristen erityispiirteitten huomioimiseen, tasa-arvoiseen kohteluun sekä erilaisten ohjeistusten saaminen eri kielille.

Miten arvioisit tulkkipalveluja kokonaisuudessaan asteikolla 1-5? (N 20)

Kuvio 14. Tulkkipalvelut

4.3.2 Maahanmuuttajien arvio palveluiden laadusta

Maahanmuuttajien ryhmähaastatteluissa keskityttiin lähinnä arvioimaan terveyskeskuspalveluja, joihin haastateltavat olivat pääosin tyytyväisiä. Suurimaksi ongelmakohtaksi mielletään kielitaito. Henkilöstön kielitaitoa ja halukkuutta puhua vieraita kieltä kritisoitiin. Haastatteluista kävi ilmi, että tulkkia on saatettu käyttää kotoutumisen alkuvaiheessa, mutta huomattava osa haastateltavista yrittää pärjätä joko itse tai käyttää puolisoa, omaista tai tuttavaa tulkkinä. Tämä on erityisen hankala tilanne varsinkin terveyspalveluiden osalta, sillä on tärkeää varmistaa, että terveyteen liittyvissä asioissa sekä lääkäri että potilas ymmärtävät toisiaan. Sen lisäksi, että puolison tai tuttavan kielitaitoon ei voi luottaa mitä tulee lääketieteelliseen erikoissanastoon tai käsitteisiin, myös esimerkiksi puolison halukkuus kääntää kaikkea saattaa olla rajallinen. Lisäksi itse potilas ei välttämättä kerro terveydentilastaan yhtä avoimesti, jos mukana on tuttava. Alla on joitakin maahanmuuttajien lainauksia liittyen kieleen ja tulkkaukseen.

”Oli vähän hankalaa sairaalassa. Kun olen kaatunut pyörällä ja mulla tässä kipee. Silloin tosi uusi. Ensimmäinen kerta, kun soitan lääkäri, eivät puhu englantia. Sairaalassa lääkäri ei puhu englantia. Se on hankalaa. Minä ajattelen, jos he ei puhu englantia, miksi lääkäri ei puhu englantia. Sitten joskus minä menen sinne sairaalaan ja kysyy ”at the counter”, puhunko suomi. En puhu suomi, sitten hän menee, hakee englannin kielen lääkärin. Mutta hänkin ei puhu englantia. Joskus he puhuu, mutta he ei halua puhua. Pakko puhua suomea. Jos osaa puhua, miksi ei puhu englantia. On niin vaikeeta, koska minä puhun vaan englantia.”

(Maahanmuuttajamies Etelä-Savosta)

”Lääkärissä aiemmin tuli isoja ongelmia, kun tulkki on kääntänyt asioita väärin, esim. sanottu että on tuberkuloosi ja seuraavana päivänä terveydenhoitaja on selvittänyt että kyse on keuhko-kuumeesta.” (Maahanmuuttajamies Kainuusta)

”Olen [käynyt lääkärissä], lapsen kanssa. Kun minä tulin alussa, se oli vähän vaikeeta sitä tätä. En voinut mennä lääkärille, koska minun mies oli vähän väsynyt kääntämiseen. Sitten minä jäin

vaikeaa tilanne. Mitä sitten, en voi mennä lääkärille ja sitten joskus piti mennä hammaslääkärille, yritin vähän puhua englantia ja suomi kaikki sekaisin. Sitten tulee joku keskustelemaan ja ne ymmärs mua. Sitten kaksi vuotta sitten minä olen synnyttänyt minun lapsen täällä ja sitäkin pelkäsin hirveesti, koska miten sanotaan, jos on kipee!”

(Maahanmuuttajanainen Etelä-Savosta)

”Kelalla erityisesti ne ei puhu yhtään englantia. Minulla parempi englanti kuin suomi ja selitin joutain englanniksi. Ääh! Ne ei puhu englantia, okei sitten minulla piti ottaa joku kaveri, joka puhui suomea. Ei tykkää koko ajan häiritä toista, voin tulla mukana koko ajan. [...] Täällä on Eurooppa ja uskois, että kaikki puhuu englantia edes vähän.” (Maahanmuuttajanainen Etelä-Savosta)

Myös terveyskeskuksen ajanvarauksessa maahanmuuttajat ovat kokeneet hankaluuksia. Tässä asiassa myös erilaiset käytännöt ovat herättäneet ihmetystä, esimerkiksi ajanvarauksen toiminen vain puhelimesta eikä ollenkaan terveyskeskuksessa paikan päällä. Lisäksi päivystyksen jonotusaika koettiin liian pitkäksi. Toisaalta tämä ymmärrettiin myös kantasuomalaisien ongelmaksi eivätkä maahanmuuttajat ole tässä mielessä erityisasemassa. Joillakin tosin oli myös kokemuksia, että maahanmuuttajat saavat odottaa vuoroaan pidempään eivätkä saa lääkäriaikaa yhtä nopeasti kuin kantasuomalaiset. Alla on joitakin haastattelulainauksia liittyen ajanvaraukseen ja päivystykseen.

”Ensimmäisenä kun tulin, piti varata aika. Ei saanut toimistossa, vaan ainoastaan puhelimesta. Nyt minä voin, mutta ennen minä voisin puhua, mutta ei voinut soittaa. Mulle oli vaikeeta, neljä kuukautta ollut Suomessa. Mun oli vaikeeta puhua sitä. Kun minä soitan, he haluavat tietää kaikki puhelimesta. Minä haluan varata aika, minä en osaa niin paljon puhua. Se oli vaikeeta, nyt on, että voi tulla ja varata aika.”

(Maahanmuuttajanainen Etelä-Savosta)

”Ja esimerkiksi sosiaali- ja terveyspalveluissa ei ole helppoa saada lääkärin aikaa, kestää ja kestää. Ei voi esim. sairaanhoitaja puhelimesta tietää mikä minun olo on, kun hän ei ole nähnyt minua. Pitää meille antaa sairaanhoitajan aika

ensiksi.” (Maahanmuuttajamies Kainuusta)

”Se on oikein vaikeaa tietysti. Minun esimerkiksi pitää tehdä leikkaus ja minun yleislääkäri sanoo, että joutuu odottaa kaksi, kolme kuukausi. Minä odotan kolme vuotta. Minun hyvä kaveri on lääkäri. Hän soittaa ja kysyy oikeelta ja se on heti! Se on ensi päivä, minä tulen heti. Se saa tietysti!” (Maahanmuuttajanainen Pohjois-Savosta)

”Minä kävin hammaslääkärillä yksi kerran. Minä sain oikein hyvää palvelua, mutta minä tuntuu, että ulkomaalaiset vaikea saada aika lääkärielle, koska emme puhu hyvin suomea ja jos tulee lääkärielle, joutuu odottaa liian kauan aikaa. Minä kävin suomalainen kaveri, tulee auttamaan minua. Hän tulee minun mukaan lääkärielle, että minä sain aika. Hän kertoo ihmisille siellä, että olen oikein kipeä ja minun pitää päästä heti. Ja minä saan aika heti, mutta jos tulen sinne itse, en saa.” (Maahanmuuttajanainen Pohjois-Savosta)

”Me olemme samalla tasolla, ja terveyskeskuksen toiminta huononi viime aikoina, ja sinne on jonot. Sinne on tosi pitkät jonot ja siinä kerkee parantua jos parantuu. Ei eroteta tässä maahanmuuttajia ja suomalaisia, samassa jonossa ollaan. Yhtä huonoja on kaikille.” (Maahanmuuttajanainen Pohjois-Karjalasta)

Itse palvelutilanteeseen liittyvät kommentit olivat kielihankaluuksia lukuun ottamatta pääosin positiivisia. Äitiysneuvolaan ja synnyttämiseen liittyviin terveyspalveluihin oltiin erityisen tyytyväisiä. Sen sijaan joidenkin kommenttien mukaan lääkärit eivät ole olleet kovinkaan kiinnostuneita potilaistaan ja heidän tilanteestaan. Lääkäreiden sanottiin keskittyvän liian paljon aiempiin potilastietoihin ja papereihin sen sijaan, että keskustelisivat potilaan kanssa. Esimerkiksi henkilö, joka tunsu itsensä masentuneeksi, pettyi saadessaan eteensä vain paperisen masennustestin sekä kasan lääkkeitä.

”Neurolassa palvelu on hyvää. Kun odotan vauvaa, on semmoinen kuukausitarkistus, se on hyvä järjestelmä minusta. Sitten menee, vauva syntyy, siellä on tosi hyvä palvelua. Minä vertaan Kiinassa, siellä jos syntyy vauva, ehkä niin paljon ihmisiä. Ei niin hyvä palvelu, minusta tuntuu siltä. Tosi VIP Suomessa!” (Maahanmuuttajanainen

Pohjois-Savosta)

”Toinen juttu mistä en tykkää, olen lääkärin tai sairaanhoitajan luona, ei kukaan tarkista kuka istuu tuolilla. Niille on tärkeämpi paperi tai tietokone, ei kukaan tarkista minkälainen olo on tällä hetkellä, siitä en ole tyytyväinen. Paperit on tärkeämpi kuin ihmiset. Lääkärin pitää jutella meidän kanssa vähän aikaa ja tarkistaa olo tällä hetkellä, eikä lukea sairaushistoriaa kolmelta vuodelta.” (Maahanmuuttajamies Kainuusta)

”Viime kesänä olin 2 kuukautta sairaslomalla, koska minulla oli depressio/masennus. Kävin klinikalla keskustassa. Minusta minulla oli huono kokemus. Kävin siellä ehkä kolme kertaa kahden viikon aikana. Ensimmäisellä kerralla menin ja neuvoja sanoi, että lääkäri puhuu hyvin englantia. Koska itkin paljon, en voinut puhua Suomea. Hän ei puhunut englantia. Minä ymmärrän, että ehkä hän on väsynyt ja siksi ei voi. [...] Lääkäri Suomessa antoi minulle särkylääkkeet, päivälääkkeet ja unilääkkeet. Kerroin, että minulla on paha allergia, että en voi kaikkia särkylääkkeitä ottaa. Kysyimme mieheni kanssa uudelleen, että onko tämä varmasti lääke, jota voin ottaa. Hän sanoi, että ”Joo. Minulla on monen vuoden kokemus. Kirjoitan 2000 reseptiä joka vuosi. Tiedän varmasti, että voit tätä lääkettä ottaa.” Eli otin lääkettä. Kaksi viikkoa meni ja minua alkoi kutittaa. Koska oli kesä aika, ensimmäinen lääkäri jäi lomalle ja tuli toinen tilalle. Toinen lääkäri oli aivan samanlainen. Ei yhtään energinen ja kysyi vain ”mitä on tapahtunut yms.” Jos yksi lääkäri on väsynyt, niin ymmärrän, mutta jos tulee toinen samanlainen myös.”

(Maahanmuuttajanainen Pohjois-Karjalasta)

Venäläistaustaiset maahanmuuttajat vertailivat Suomen ja Venäjän usein terveyspalveluita, ja Venäjän palvelut miellettiin osittain paremmiksi. Paremmaksi palvelun heidän mielestään teki se, että Venäjällä palvelu on haastateltavien mukaan täysin ilmaista ja lääkäri tulee tarvittaessa kotiin, joten pitkiltä päivystysjonoilta välttyään. Tämä on haastateltavien mielestä varsinkin sairaiden lasten kanssa huomattavasti parempi systeemi. Lisäksi Venäjältä muuttaneet arvostivat sitä, jos he saavat Suomessa venäläistaustaisen lääkärin palvelua. Silloin asiointi on heidän mielestään huomattavasti helpompaa.

”Jos on venäläinen lääkäri, tai hammaslääkäri on venäläinen. Se on parempi, koska kaikki ymmärrän silloin. On huonoa, jos venäläinen lääkäri lähtee pois. Totta kai minä menen mieluummin venäläiselle, koska ymmärrän kaiken. Hän ymmärtää minua ja minä häntä. Kielitaito on ainoa ongelma palveluissa.”

(Maahanmuuttajanainen Pohjois-Savosta)

4.3.3 Keskeisimmät kehittämishaasteet

Terveyspalvelujen osalta haasteena on kotoutumisajan jälkeinen palvelu. Kotoutumisajan aikana palvelut hoituvat maahanmuuttajapalveluiden kautta, mutta ongelmat ilmenevät kun siirrytään terveyskeskuksen puolelle.

Sosiaali- ja terveyspalveluissa on pitkään ollut ongelmana sukulaisten, perheenjäsenten ja muiden tuttavien käyttöön tulkkina, vaikka varsinkin juuri näissä – usein hienovaraisissa - tilanteissa olisi olennaista, että tulkkaukseen hoidetaan ammattimaisesti ja asiallisesti. Tulkkipalvelun saatavuus liittyy olennaisesti henkilön oikeusturvaan ja se on lakisääteistä. Ymmärretyksi tuleminen on erinomaisen tärkeää terveyspalveluissa, ja puutteellisella kielitaidolla ymmärretyksi tulemisessa on suuria haasteita. Kuntien viranhaltijat sekä päättäjät kokevat lähiomaisten käyttämistä tulkkina erityisenä ongelmana, joka täytyy korjata. Maahanmuuttajien ryhmähaastattelujen perusteella omaisen tai tuttavien käyttämistä tulkkina ei nähty ongelmana muuten kuin siinä mielessä, että siitä on omaisille vaivaa. Tämä voi johtua siitä, että tulkkipalveluista tiedottaminen ei ole toiminut tai että kaikki maahanmuuttajat eivät tiedosta ammattimaisen tulkkauksen tärkeyttä.

Kaiken kaikkiaan tulkkipalveluihin tulisi kiinnittää enemmän huomiota sekä kouluttamalla henkilökuntaa tulkkien käyttöön että tiedottamalla maahanmuuttajille tulkkien käyttömahdollisuuksista. Haasteena on harvinaisten kielten tulkkien löytämisessä. Puhelintulkkauksen lisääminen helpottaisi harvinaisten kielten tulkkien löytymistä, sillä tulkkia ei tarvitse saada samalta paikkakunnalta. Samoin sellaisissa palvelutilanteissa, joihin ei ole tehty ajanvarausta, tulkkia saattaa olla hankala löytää paikalle tulkkamaan. Puhelintulkkauksesta on saatu hyviä kokemuksia ja tämän käytännön lisäämistä tulisi harkita. Puhelimen kautta tulkattaessa palvelu

tapahtuu anonymisti, mikä on miellyttävämpää potilaan kannalta. Tiedottamisen ja koulutuksen lisäksi tulkkien käyttöön ja tilaamiseen tulisi saada enemmän resursseja. Tulkin tilaamisen helpottamista voisi edistää hankintarenkaan avulla.

Tulkkipalvelujen käyttöön liittyvän koulutuksen lisäksi, henkilökunta kaipaa lisäkoulutusta maahanmuuttajien kohtaamiseen. Ongelmana on, että henkilökunta ei välttämättä ole valmistautunut kohtaamaan maahanmuuttaja-asiakasta ja he saattavat osittain menettää itsevarmuutensa ja ammattitaitonsa uudenlaisen asiakkaan edessä. Kehittämishaasteena on muun muassa eri kulttuuritaustojen sekä uskontoon liittyvien kysymysten huomioiminen palvelutilanteessa. Lisäksi maahanmuuttajien kulttuurishokin tunnistaminen on haasteellista, sillä maahanmuuttajien omassa yhteisössä saattaa olla sellaisia ongelmia, joita kantaväestöllä ei ole ja joita henkilökunta ei ole työssään aiemmin kohdannut. Koulutukseen osallistumisesta tulisi tehdä mahdollisimman helppoa ja vaivatonta, sillä vaikka halukkuutta koulutukseen osallistumiseen olisikin, muut työkiireet ja –paineet saattavat estää koulutukseen osallistumisen. Esimies voisi myös määrätä kyseisiin koulutuksiin, jos henkilökunnan osallistuminen on muuten vähäistä.

Sen lisäksi, että lisäkoulutetaan nykyisiä viranhaltijoita ja henkilökuntaa, maahanmuuttajien kohtaaminen sekä tietoa eri kulttuuritaustoista tulisi huomioida jo opiskeluvaiheessa. Esimerkiksi tulevien lääkäreiden ja hoitajien koulutukseen voisi sisällyttää opetusta eri kulttuurien ja uskontokuntien käsityksistä kuolemasta, vanhuudesta. Kun eri kulttuuritaustojen kohtaaminen on sisällytetty jo opiskeluvaiheeseen, varmistetaan, että kaikki tulevat työntekijät saavat tietoutta myös muiden kuin kantasuomalaisen asiakkaiden kohtaamiseen. Nykyisellään vain osa henkilökunnasta käsittelee maahanmuuttajien asioita, mutta suurella osalla ei ole mitään kokemusta maahanmuuttaja-asiakkaista eikä välttämättä tiedon puutteen takia halukkuutta kohdata heitä. Olisi kuitenkin tärkeää, että koko henkilökunnalla on valmiudet kohdata maahanmuuttaja-asiakkaat.

Maahanmuuttajan näkökulmasta kehittämispotentialia sosiaali- ja terveyspalvelujen osalta on saman terveydenhuollon ammattilaista käytössä, jolloin nimetty henkilö olisi hyvin perillä maahanmuuttajan

tilanteessa ja kommunikointi helpottuisi. Kehittämiskohteena voisi lisäksi olla henkilökohtainen koordinaattori tai muu vastaava henkilö, joka opastaisi maahanmuuttajaa terveyspalveluiden käytössä. Lisäksi koulutuksen ja tiedottamisen järjestämisen maahanmuuttajille tulisi kiinnittää huomiota erilaisissa elämän kriisitilanteissa kuten esimerkiksi väkivaltaisuus avioliitossa tai avioero.

4.4 Koulutuspalvelut

Maahanmuuttajien opetuksessa noudatetaan valtakunnallisia perusopetuksen opetussuunnitelman perusteita, kuitenkin oppilaiden taustat ja lähtökohdat, kuten äidinkieli ja kulttuuri, huomioiden. Oppilaan on mahdollista saada suomen tai ruotsin opetusta erityisen maahanmuuttajille tarkoitetun oppimäärän mukaan (suomi/ruotsi toisena kielenä), mikäli se on tarpeen. Maahanmuuttajille voidaan järjestää myös oppilaan oman äidinkielen opetusta. Kunta voi lisäksi järjestää perusopetukseen valmistavaa opetusta, jonka laajuus vastaa vuoden oppimäärää.

Suomessa vakinaisesti asuvalla oppivelvollisuusikäisellä (7–17-vuotiaalla) maahanmuuttajalla on oikeus samaan peruskoulutukseen kuin suomalaisillakin. Aikuisten maahanmuuttajien työelämässä tarvitsema koulutus sekä jo hankitun ammattitaidon säilyminen pyritään turvaamaan. Kuntien velvollisuuksiin kuuluu perusopetuksen, lukiokoulutuksen ja ammatillisen koulutuksen järjestäminen. Kunta voi järjestää lisäopetusta perusopetuksen suorittaneille nuorille. Lisäopetus kestää yleensä vuoden, ja sen aikana nuori voi vahvistaa valmiuksiaan jatkaa ammatillisissa opinnoissa tai lukiossa. Perusopetuksen jälkeen nuoret maahanmuuttajat voivat valmistautua jatko-opintoihin joko perusopetuksen lisäluokilla tai muissa valmentavissa ryhmissä. Perusopetuksen jälkeen on mahdollista jatkaa opiskelua lukiossa, kansanopistossa tai ammatillisessa oppilaitoksessa. Maahanmuuttajat voivat osallistua myös erilaisiin yleissivistäviin opintoihin aikuisoppilaitoksissa. Lisäksi maahanmuuttajille järjestetään ammatilliseen peruskoulutukseen valmistavaa koulutusta.

Suomen tai ruotsin kielen opetus on osa maahanmuuttajan perusopetusta. Lisäksi oman äidinkielen opetuksen tavoitteena on vahvistaa oppilaan monikulttuurista identiteettiä ja rakentaa pohjaa toiminnalliselle kaksikielisyydelle, mikä tarkoittaa sitä, että

suomen tai ruotsin kieli toimii opiskelijan ensisijaisena opiskelukielenä. Sen rinnalla pyritään kaikin tavoin kehittämään ja tukemaan opiskelijan oman äidinkielen taitoa. Maahanmuuttajataustaiselle oppilaalle opetetaan perusopetuksessa ja lukiokoulutuksessa suomea tai ruotsia toisena kielenä, mikäli hänen suomen tai ruotsin kielen taitonsa ei ole äidinkieleltään suomenkielisen tasoinen kaikilla kielitaidon osa-alueilla.

Lasten ja nuorten tukeminen kielenkehityksessä ja kielitaidon hankkimisessa on tärkeää. Niin varhaiskasvatuksessa kuin perusopetuksessakin tulisi varmistaa riittävät resurssit kielenopiskelun tukemiseen. Nykyisin osa maahanmuuttajanuorista valmistuu peruskoulusta ilman riittäviä kielellisiä ja yhteiskunnallisia valmiuksia jatko-opintoihin hakeutumiseen ja yhteiskunnassa toimimiseen. Nuorten puutteelliset valmiudet saattavat myös johtaa jo aloitetun koulutuksen keskeyttämiseen. Etenkin suomi tai ruotsi toisena kielenä opetuksen määrän lisäämiseen ja perusopetukseen valmistavan opetuksen tarjontaan tulee jatkossa kiinnittää enemmän huomiota. Suomi tai ruotsi toisena kielenä perustuu opetusministeriön antamaan asetukseen täydentävään opetukseen myönnettävän valtionavustuksen perusteista. Nykyisin kaikilla kunnilla ei ole täysimääräisiä mahdollisuuksia järjestää asetuksen mukaista opetusta.

Aikuisten maahanmuuttajien koulutuksen tavoitteena on, että ulkomailla suoritetut tutkinnot, opinnot ja työkokemus ovat pohjana koulutuksen suunnittelulle ja täydentämiselle Suomessa. Kaikenikäisille maahanmuuttajille järjestetään suomen tai ruotsin kielen opetusta samalla heidän omaa äidinkielen ja kulttuuri-identiteetin säilyttämisestä tukien. Monet oppilaitokset järjestävät ulkomaalaisille suomen ja ruotsin kielen kursseja. Suomea ja ruotsia voi opiskella ammatillisissa aikuiskoulutuskeskuksissa, kansanopistoissa, kansalaisopistoissa, aikuislukioissa, yliopistojen ja korkeakoulujen kielikeskuksissa ja kesäyliopistoissa. Kursseja on monentasoisia ja -pituisia. Myös kurssimaksut vaihtelevat.

Aikuisille maahanmuuttajille, jotka kuuluvat kotoutumislain piiriin, järjestetään lisäksi kotoutumiskoulutusta. Koulutus kestää keskimäärin 40 viikkoa eli yhden lukuvuoden. Koulutus koostuu yleensä useasta kurssista. Suurin osa kotoutumiskoulutuksesta on

työvoimakoulutusta. Kotoutumiskoulutukseen kuuluu suomen tai ruotsin kielen opetusta, yhteiskuntatietoja, arkielämän taitoja, kulttuurintuntemusta sekä ammatinvalintaan ja työelämään liittyvää ohjausta. Koulutukseen kuuluu usein myös työharjoittelu työpaikalla. Opiskelijoiden opiskeluvaihtoehtoja kehitetään ja koulutuksen aikana tehdään henkilökohtainen opiskeluohjelma ja työllistymissuunnitelma. Lisäksi on mahdollista saada kielen tukiovetusta ja tulkkipalveluja.

Kotouttamisen piirissä olevalle maahanmuuttajalle voidaan maksaa kotoutumistukea ja koulutuksen aikaista ylläpitokorvausta tietyn edellytyksen myötä hänen osallistuessaan muuhun kuin työvoimakoulutukseen, jos työvoimatoimisto katsoo että tällainen koulutus edistää hänen kotoutumistaan ja työllistymistään. Päätöksen koulutuksen sisällyttämisestä kotoutumissuunnitelmaan (rinnasteinen koulutus) tekee paikallinen työvoimatoimisto ennen koulutuksen aloittamista.

Aikuiset maahanmuuttajat voivat myös hakea ammatilliseen aikuiskoulutukseen, he voivat osallistua näyttötutkintoihin ja suorittaa ammatillisen tutkinnon. Heille järjestetään myös omia ammatillisia kursseja. Kurssit ovat yleensä työvoimakoulutusta, johon haetaan työvoimatoimistojen kautta. Ammatillisessa aikuiskoulutuksessa voi suorittaa kolmentasoisia tutkintoja: ammatillisia perustutkintoja, ammattitutkintoja ja erikoisammattitutkintoja näyttötutkintoina.

4.4.1 Kunnan järjestämien palveluiden tila

Kaikista kyselyyn vastanneista kouluun ja opiskeluun liittyviä palveluiden parissa ilmoitti työskentelevänsä 21 vastaajaa. Näille vastaajille on esitetty tarkempia kysymyksiä liittyen maahanmuuttajien perusopetuksen ja koulutuksen järjestämisestä kunnissa.

Kyselyssä on vastaajia pyydetty arvioimaan, miten maahanmuuttajien erityiskysymykset huomioidaan eri tasoisen koulutuksen sekä näihin liittyvien muiden palveluiden järjestämisessä. Perusopetuksen tasolla maahanmuuttajien palvelut on kyselyn perusteella huomioitu parhaiten. Lähes 80 prosenttia vastaajista arvioi että maahanmuuttajat otetaan huomioon perusopetuksessa vähintään melko hyvin

, samoin kun lähes 80 prosenttia pitää koulun ohjauspalveluiden sekä iltapäiväkerhotoiminnan tilaa hyvänä. Sen sijaan ammatillisissa oppilaitoksissa ja lukioissa nähdään enemmän kehitettävää. Näidenkin osalta kuitenkin lähes puolet pitää maahanmuuttajien huomioimista vähintään melko hyvänä.

Tulosta selittää se, mikä nousi vahvasti esiin osana tutkimuksen tiedonkeruuta järjestetyissä työpajoissa, että opettajilla ja varhaiskasvatushenkilökunnalla on paljon kokemusta maahanmuuttajien opettamisesta, ja myös heidän ammatillinen pedagoginen osaaminen on vahvaa. Tämä on poikkeavaa verrattuna kunnan muihin toimialoihin. Osa työpajoista osallistuneista kertoikin, ettei maahanmuuttajalapsen opettaminen ole ongelma, vaan kyse on enemmän oppimista tukevan prosessin pedagogisesta suunnittelusta ja käytännön toteuttamisesta.

Maahanmuuttajien kulttuuriin ja tapoihin liittyvät tarpeet huomioidaan normaalisti opetuksen yhteydessä opetussuunnitelmien mukaisesti eri oppiaineissa. Eniten esille nousivat uskonnolliset ja katsomukselliset asiat esim. aamunavaukset ja kouluruokailuun liittyvät kysymykset. Oppilaitoksen henkilökunta tunnistaa riittävän hyvin maahanmuuttajien erityistarpeet. Suurin osa myös koki, että henkilökunta saa riittävästi ohjausta maahanmuuttajien kanssa työskentelyyn. Erityistoiveina toivottiin, että koulutusta suunnataan sekä luokanopettajille että maahanmuuttajien asioita käsittelevien opettajien lisäksi myös koko koulun henkilökunnalle.

Opetukseen ja koulutukseen liittyvissä palveluissa henkilökohtaisen neuvonnan rooli korostuu. Opetuksen järjestämistä kuitenkin hankaloittaa sekä maahanmuuttajien että kuntien heterogeenisyys. Kyselyn avovastauksista nousee esiin pienten kuntien etuna maahanmuuttajien vähäinen määrä, mikä mahdollistaa yksittäisten maahanmuuttajien tarpeiden tarkastelemisen ja huomioimisen. Toisaalta pienissä kunnissa myös resurssit ovat pienemmät, joten ne eivät pysty tuottamaan sisällöltään ja kustannustehokkuudeltaan niin hyviä palveluita, kuin suuremmat kunnat.

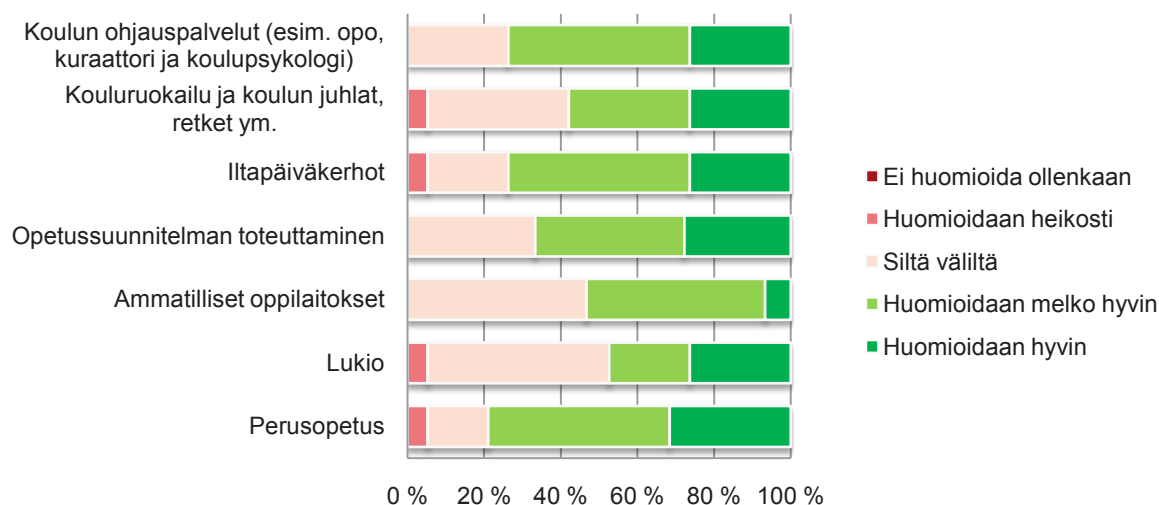
Toisaalta pienten kuntien opetuksen järjestämisestä on maahanmuuttajilla myös huonoja kokemuksia. Peruskouluun liittyen ongelmallisena on koettu muun muassa se, että ulkomaalaisten lasten kokemuksia

epäasiallisesta kohtelusta ei oteta yhtä vakavasti kuin suomalaisten lasten kokemuksia esimerkiksi kiusaamistilanteissa. Myös toiveita koulupaikan valinnasta ei aina voida ottaa riittävästi huomioon, kuten alla kuvatussa tilanteessa on käynyt:

”He sanovat, että [koulun nimi poistettu] alakoulussa oli opettajille shokki, että venäläinen on tullut ryhmään. Onhan se vaativampi. He sanovat, että venäläiset ja turkkilaiset vain yhteen kouluun [nimi poistettu] ja olkaa siellä. 5 kilometriä taksilla

kouluun, vaikka he asuvat kaikki kaupungissa... Vanhemmat lähettivät rehtorille anomuksen, että ottaisivat lapset kouluun ...Koska maahanmuuttajalapsset olivat siellä pienessä kyläkoulussa samassa ryhmässä melkein neljä vuotta. Ilman suomalaista kontaktia. Oli suomalaisia vähän, joilla oli oppimisongelmia.. Lapset kärsivät...Nyt vasta kaupungissa heidän kouluelämä alkaa.” (Maahanmuuttajanainen Pohjois-Karjalasta, tulkin välityksellä)

Arvioi asteikolla 1-5 miten maahanmuuttajien erityiskysymykset huomioidaan seuraavissa palveluissa. (N 19)

Kuvio 15. Maahanmuuttajien huomioiminen koulutuspalveluissa

4.4.2 Arvio palveluiden laadusta

Pääsääntöisesti koulutuspalvelut toimivat hyvin. Maahanmuuttajat toivat ryhmähaastattelussa esille, että he kokevat saavansa Suomessa parempia koulutuspalveluita mihin heillä omassa maassaan olisi mahdollisuus. Hankaluuksia aiheutuu väärinkäsityksistä, koulunkäyntiin liittyvistä ongelmista, kiusaamisesta. Yksittäisissä tapauksissa näiden tilanteiden selvittämisessä hyödynnetään moniammatillista yhteistyötä, maahanmuuttajien erityisopettajia sekä tulkkipalveluita. Tulkkina käytetään useimmiten asiakkaan puolisoa, sukulaisia ja tuttavien sekä satunnaisesti myös ammattitulkkeja. Päivähoidossa, opetussuunnitelmien tekemisessä ja vanhempien

tapaamisissa, maahanmuuttajien opettajat ovat tulkkeina päivittäin.

Kokonaisuudessaan kerätyn aineiston perusteella voidaan todeta, että koulutoimen kannalta tarkasteltuna suurin haaste on suomenkielen opetuksen järjestäminen maahanmuuttajille. Maahanmuuttajat odottavat ja toivovat pitkiä ja yhtenäisiä suomenkielen kursseja. Kielikoulutuksen tulee vastata maahanmuuttajan omaa tasoa, mutta toisaalta heterogeenisyys opetusryhmissä mahdollistaa vertaisoppimisen ja sen että opiskelijat voivat oppia toisiltaan. Vaikka suomen kielen kursseja tarjotaan, niiden sisältöjä kehitetään maahanmuuttajien opet-

tajien ja maahanmuuttajien tarpeita paremmin vastaaviksi, odotusajat sopivan koulutuksen pääsyyn ovat edelleenkin maahanmuuttajien kohdalla liian pitkiä.

Koulutoimi pystyy järjestämään parhaiten henkilökohtaista ohjausta ja neuvontaa palveluistaan myös oppilaitten vanhemmille, pääasiassa suomenkielillä, mutta jonkin verran myös ruotsiksi ja venäjäksi. Opinto-ohjaajien rooli henkilökohtaisessa ohjauksessa on merkittävä. Samoin koulutoimi pystyy tarjoamaan tulkattuja vanhempainiltoja koulun ja koto-toimiston kautta. Käytössä on myös maahanmuuttajien äidinkielliset opetusvideot perusopetuksessa sekä omakieliset esitteet ja tulkkipalvelut.

Erityisen tärkeää Suomen kielen opetus on maahanmuuttajien ammatillisen koulutuksen ja siihen kuuluvan työharjoittelun yhteydessä. Maahanmuuttajien ryhmähaastatteluisissa nousi työharjoitteluiden vaikuttavuuden kannalta tärkeänä asiana se, että harjoittelu on aidosti motivoivaa. Tähän liittyen maahanmuuttajat kertoivat hyviä kokemuksia työharjoittelusta, jotka ovat jatkumoa heidän aikaisempaan ammattiin. Työharjoittelu parhaimmillaan innostaa maahanmuuttajia myös hakemaan alan koulutukseen. Haastateltavat kokevat, että työharjoittelu paikan löytäminen on ollut helppoa, mutta tämä edellyttää omaa aktiivisuutta paikan löytämisestä. Kielitaito ja suomen kielen opiskelu ovat ratkaisevassa asemassa työpaikan saannissa.

”Kursseja pitäisi olla enemmän, kielikursseja, kielitaito ei vielä riitä. Esim. moduli 3 jälkeen meillä ei ole mitään kurssia. Mutta voin sanoa itsestä, että mulla ei kielitaito riitä johonkin koulutukseen. Puhumme varmasti suomalaisten kanssa, mutta kun kirjoitus tulee, tulee ongelmia.”
(Maahanmuuttajamies Kainuusta)

Työ- ja ammattikoulutuspaikan saaminen edellyttää maahanmuuttajien koulutuksen poluttamista yli sektorirajojen. Virallisten toimijoiden rinnalle on tärkeää tunnustaa toimijoina myös kolmannen sektorin ja hankkeiden tekemä työ. Myös välityömarkkinoiden rooli mielekkään tekemisen tarjoajana on keskeistä. Kunnan kotouttamisohjelmalla ja mahdollisella koordinaattorilla on merkittävä rooli opetuspalvelujen ja kielikurssien järjestämisessä kansalaisopistossa.

4.4.3 Keskeisimmät kehittämishaasteet

Kielelliset kysymykset nousevat opetus- ja koulutuspalveluita kehitettäessä keskeisimmäksi kipukohdaksi. Koulutuksen järjestäjien resurssit ja maahanmuuttajien toiveet riittävästä suomen kielen tarjonnasta eivät kohtaa. Opetuksen ja kurssien suunnittelussa odotusaikoihin tulee kiinnittää huomioita ja kehittää esim. Kajaanissa toteutettavaa moduulimallia, jossa koulutuksen toteuttajia on useita ja osallistujien on mahdollista nopeammin hakeutua kulloinkin alkavaan koulutukseen. Olennaista olisiikin kehittää kunnan, koulutoimen, kolmannen sektorin ja eri toimijoiden aktiivista yhteistoimintaa kielen oppimisen ja suomalaisen yhteiskuntaan sopeutumisen tukemiseksi. On huomioitava, että kieltä ja kulttuuria opitaan kursseilla ja oppilaitoksissa, mutta ennen kaikkea sitä opitaan vuorovaikutuksessa toisten ihmisten kanssa.

Maahanmuuttajien tarpeisiin sopeutetut koulutuspalvelut ovat pahimmillaan yksittäisiä ja pirstaleisia, ja parhaimmillaan ne ovat yhtenäisen strategisen ja pedagogisen suunnittelun pohjalta systemaattisempien oppimista ja sopeutumista tukevia palveluja. Tässä suhteessa OPH:n rahoitusta pidetään toimijoiden keskuudessa tärkeänä, sillä se on mahdollistanut riittävän resursoinnin henkilökohtaisen oppimispolun rakentamiseen. Sähköisessä kyselyssä mainittiin myös, ettei valtion kotouttamis- ja opintoihin liittyvät tuet vastaa todellisia kustannuksia. Samalla kyllä pohdittiin myös sitä, onko toimivan koulutuskonseptin rakentamisessa jumituttu liiaksi kohtuullisen kalliiseen ajattelu- ja toimintatapaan.

Vaikka muihin kunnan toimialoihin verrattuna erityisesti perusopetus huomioi maahanmuuttajien tarpeet hyvin, on sekä kansalaisten, virkamiesten sekä päättäjien asenteissa parantamisen varaa. Tarvi-taan yhä enemmän kokonaisvaltaista ymmärrystä siitä, että jokainen voi osaltaan virkamiehenä ja kansalaisena luoda kohtaamisen ja vuorovaikutustilanteita maahanmuuttajien sopeutumisen tukemiseksi. Tämä tuli esille myös sähköisessä kyselyssä, jossa puolet kysymykseen vastanneista mainitsi koulutoimen työntekijöillä keskeisimmän koulutustarpeen liittyvän maahanmuuttajien kulttuuristen kohtaamisissa selviytymiseen. Koulutuksen luontevimpina järjestäjätahoina nähdään aluehallintovirastot sekä opetushallitus.

Tärkeänä pidettiin myös sitä, että koulutusta olisi saatavissa jatkuvasti, sillä kuten kyselyn avovastauksessa on todettu, ”...yksittäinen opettaja herää asiaan siinä vaiheessa, kun hänen luokalleen ensimmäistä kertaa tulee maahanmuuttajaopetus. Silloin herää koulutuksen tarve ja kysymykset.” Tässä suhteessa tarvitaan ns. jatkuvan pöydän käytäntöä, jossa henkilökunta voi hypätä koulutukseen sitä tarvittaessa, eli silloin kun omaan luokkaan tulee maahanmuuttajaoppilas. Vastaavien käytäntöjen kehittäminen myös muissa palveluissa olisi tarpeen. Muutenkin tärkeätä on huomata koulutuksen suunnattaminen myös kantaväestölle, sillä maahanmuuttajilta ei voida odottaa täydellistä suomettumista vaan molemmin puolin pyrkiä ”kultaisen keskitien” mahdollisuuteen.

Tutkimuksessa kävi ilmi, että etenkin pienissä kunnissa maahanmuuttajaopetusta saatetaan keskittää tiettyihin kouluihin. Tämä onkin taloudellista, mutta samanaikaisesti myös riskialtista. Tämä on sama haaste, mikä nousi esiin TE-toimiston palveluiden osalta, joissa palvelut keskittyy liiaksi yhden virkailijan kontolle. Myös maahanmuuttajat esittivät keskitämisestä kriittistä palautetta. Oppimisen kannalta kokemukset jäävät helposti negatiivisiksi, sillä pienessä koulussa maahanmuuttajalapsen toimivat ja viestivät keskenään ja alakulttuurit voivat korostua. Tämä ei tue suomenkielen oppimista eikä suomalaisen yhteiskuntaan sopeutumista.

Pedagogien mielestä parhaimmat oppimiskokemukset saadaan vertaisoppimisen kautta positiivista segregointia hyödyntäen, sillä maahanmuuttajalapsen oppivat suomea parhaiten perusopetuksen ja peruspalvelujen yhteydessä. Kyse on siis oppimista tukevien pedagogisten prosessien suunnittelusta, valmistavista luokista ja läksykerhoista.

Ammatillisen opetuksen yhdistäminen suomen kielen opintoihin on ensisijaisen tärkeätä. Erilaiset tutustumiskäynnit sekä kunnan ja valtion palveluihin että työelämään ja työharjoittelupaikkoihin tukeminen on ensisijaisen tärkeää. Kielen oppimisen ja työllistymisen kannalta hyviä työharjoittelupaikkoja tarjoavat päiväkotien, koulujen iltapäiväkerhot, nuoris- ja vapaa-aikatalot.

Ammatillisessa koulutuksen kehittämisessä maahanmuuttajien tarpeita vastaavaksi hankerahoi-

tuksen rooli korostuu. Tässä on ollut arvokasta ammatillisten oppilaitosten ja työelämän välisten työharjoittelu- ja työssäoppimisjaksojen kehittämisen, jossa työharjoittelussa oleva maahanmuuttajaopiskelija saa työparin työhön opastusta ja ammattisanaston oppimista varten. Koulutoimen edustajien mukaan OPH:n ja ministeriön hankerahoitus on yleisimminkin mahdollistanut kehittämään uusia maahanmuuttajien oppimista tukevia opetusmenetelmiä sekä vanhempien ja kouluhenkilökunnan hyviä yhteistyötapoja.

4.5 Kulttuuri- ja liikuntapalvelut

Urheilun ja liikuntapalvelut voivat toimia hyvin merkittävänä osana kunnan kotouttamispalveluita, mikä perustuu liikunnan konkreettisuuteen ja tiettyjen urheilu- ja liikuntalajien maailmanlaajuiseen tunnettavuuteen ja suosioon etenkin lasten ja nuorten keskuudessa. Urheilun ja liikunnan tunnettavuus yli rajojen tarjoaa hyvän mahdollisuuden vuorovaikutuksen aikaansaamiseksi maahanmuuttajien ja kantaväestön kesken. Liikuntatoimintaan osallistuminen voi edistää maahanmuuttajan osallisuutta, työllistyvyyttä ja sosiaalisten suhteiden kehittymistä. Näin muodostunut vuorovaikutus voi auttaa myös parempaa kotoutumista.¹¹

Liikuntajärjestöt ovat merkittäviä toimijoita liikuntapalveluiden järjestämisessä, mutta myös ainakin suurimmissa kaupungeissa tiedetään olevan erityisesti maahanmuuttajille suunniteltua palvelutarjontaa. SLU:ssa on tehty suurimmat kaupungit kattava selvitys¹² vuonna 2006. Selvityksen mukaan kunnissa kaupungissa oli liikuntavirastossa maahanmuuttajien liikunnasta vastaava työntekijä (Helsinki, Turku, Pori, Vaasa, Joensuu ja Jyväskylä). Suurin osa kuntien järjestämästä maahanmuuttajien liikuntatoiminnasta on integroitu pääväestön liikuntaan ja vain muutamassa kaupungissa järjestetään erillistä liikuntatoimintaa maahanmuuttajille.

Opetusministeriö on linjannut maahanmuuttajien liikuntapalveluiden kehittämisen perustuen inklusioperiaatteelle, jonka mukaisesti lähtökohtana on, että maahanmuuttajat käyttävät kaikille tarkoitettuja kuntien sekä urheilu- ja liikuntaseurojen liikuntapalveluja. Periaate sisältää myös ajatuksen, että kaikille tarkoitettujen liikuntapalvelujen saatavuutta voidaan tarvittaessa lisätä erityistoimenpitein. Lisäksi

periaate pitää sisällään ajatuksen kantaväestön ja maahanmuuttajien vuorovaikutuksesta, jossa molemmat osapuolet voivat saada virikkeitä toistensa osaamisesta ja kokemuksesta.

Kulttuuripalveluiden osalta on opetusministeriön (2009) vuoteen 2020 ulottuvassa kulttuuristrategiasa maahanmuuttoon liittyvän monikulttuurisuuden lisääntyminen nähty sekä mahdollisuutena että uhkana riippuen siitä, miten maahanmuuttajien kotouttamisessa onnistutaan. Toimenpideoissa otetaan kantaa myös kulttuuripolitiikan rooliin maahanmuuttajien kotouttamisessa korostamalla tarvetta ottaa monikulttuurisuus huomioon kaikissa kulttuuripoliittisissa toiminnaissa.

Maahanmuuttajien kulttuuripalveluita on tutkittu hyvin vähän. Viime vuosina eri maissa käydyn keskustelun perusteella voidaan nostaa esille useita perusteluja etnisen ja kulttuurisen monimuotoisuuden integroimiselle kulttuuripoliittiseen valmisteluun, päätöksentekoon ja toteutukseen. Liikunnan tavoin myös kulttuuripalvelut tulisi huomioida kotouttamispoliittisena toimenpiteenä. Monikulttuurisuus kulttuuripalveluissa edistää suvaitsevuutta ja syrjinnän vastustamista kehittämällä toimintaa, jossa ei ole tilaa syrjiville tai rasisisille tietoisille ja tiedostamattomille toimintakäytännöille. Samoin kulttuuripalveluiden kautta voidaan ehkäistä maahanmuuttajien eristäytymistä luomalla yhteisöjä, joissa maahanmuuttajilla on mahdollisuus tavata toisiaan sekä kantaväestöön kuuluvia ihmisiä. Taiteen ja kulttuurin keinoin voidaan maahanmuuttajia myös auttaa toimimaan itsenäisesti.¹³

Maahanmuuttajien kulttuuripalvelupreferenssejä tutkittaessa on todettu, että eri väestöryhmien vapaa-ajan preferenssit ovat yllättävän samanlaisia siinä suhteessa mihin lajeihin se suuntautui. Maantieteellisestä taustasta, iästä ja muista taustatekijöistä riippumatta ylivoimaisesti suosituin vapaa-ajan harrastus on liikunta. Kulttuuri- ja taideharrastukset näyttävät useimmissa väestöryhmissä jäävän suosiossa perän pitäjiksi sekä liikuntaharrastusten että muiden harrastusten jälkeen. Toinen seikka, joka on noussut esiin, on pakolaistaustaisten, lähinnä islamilaisista maista Suomeen muuttaneiden jääminen muihin maahanmuuttajaryhmiin kuuluvia yleisemmin virkistys- ja kulttuuripalveluiden ulkopuolelle ja se, että tämä eriytyminen näyttää alkavan jo lap-

suudessa. Kolmas havainto on se, että vaikka maahanmuuttajaväestöä näyttävät muuten kiinnostavan monet samat vapaa-ajanviettotavat kuin suomalaisista valtaväestöstä (esimerkiksi viihde ja hauskanpito), he kokivat monet vapaa-ajan ympäristöt, esimerkiksi kahvilat, ravintolat ja ulkoilmatilaisuudet luotaan työntävinä, koska niihin suomalaisessa kontekstissa liittyy runsas alkoholin käyttö.¹⁴

4.5.1 Kunnan järjestämien palveluiden tila

Kunnan sivistystoimen osalta vastaajia oli 21. Sivistystoimi pitää sisällään kulttuuri-, liikunta-, nuorisotoimen ja vapaa-ajantoimen. Tutkimuksen kyselyssä koulutoimen palveluihin liittyvät kysymykset käsiteltiin omalla osionaan ja tässä sivistystoimella tarkoitetaan ainoastaan vapaa-ajan toimintaa.

Kyselyssä on vastaajia pyydetty arvioimaan, miten maahanmuuttajien erityiskysymykset huomioidaan liikunta-, kulttuuri- ja nuorisopalveluissa (kuviot 15). Kaiken kaikkiaan sivistys ja kulttuuripalvelujen suunnittelussa maahanmuuttajat ja heidän tarpeensa on huomioitu muita palveluja heikommin. Parhaiten maahanmuuttajat oli kyselyn mukaan huomioitu kirjastopalvelujen järjestämisessä. Myös maahanmuuttajien ryhmähaastattelussa tyytyväisyys kirjastopalveluihin tuli esiin. Myös liikuntapaikkojen ja nuorisotilojen järjestämisessä viranhaltijat arvioivat ottaneensa maahanmuuttajat kohtuullisesti huomioon. Heikoiten maahanmuuttajat oli huomioitu museopalveluissa. Kaikki kyselyyn vastanneet ilmoittivat, että maahanmuuttajat saavat opastusta ja neuvontaa palveluihin liittyen. Enimmäkseen neuvontaa on saatavilla henkilökohtaisen palvelun kautta sekä oppaiden ja vihkosten muodossa.

Liikunta-, kulttuuri- ja nuorisopalveluja on saatavilla suomeksi, ruotsiksi, englanniksi sekä venäjäksi.

¹¹ Opetusministeriö (2010). *Kehittämissuunnitelma maahanmuuttajien kotouttamiseksi liikunnan avulla*. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2010:16.

¹² SLU-julkaisu 3/2007

¹³ Saukkonen, Pasi (2007) *Maahanmuutto, monikulttuurisuus ja kulttuuripolitiikka: taustatietoja tutkimukselle ja toiminnalle*. Cuporen verkkojulkaisu 1/2007.

¹⁴ Joronen, Tuula (toim.) 2009, *Maahanmuuttajien vapaa-aika ja kulttuuripalvelut pääkaupunkiseudulla*. Tutkimuksia – Helsingin kaupungin tietokeskus, 2009/4.

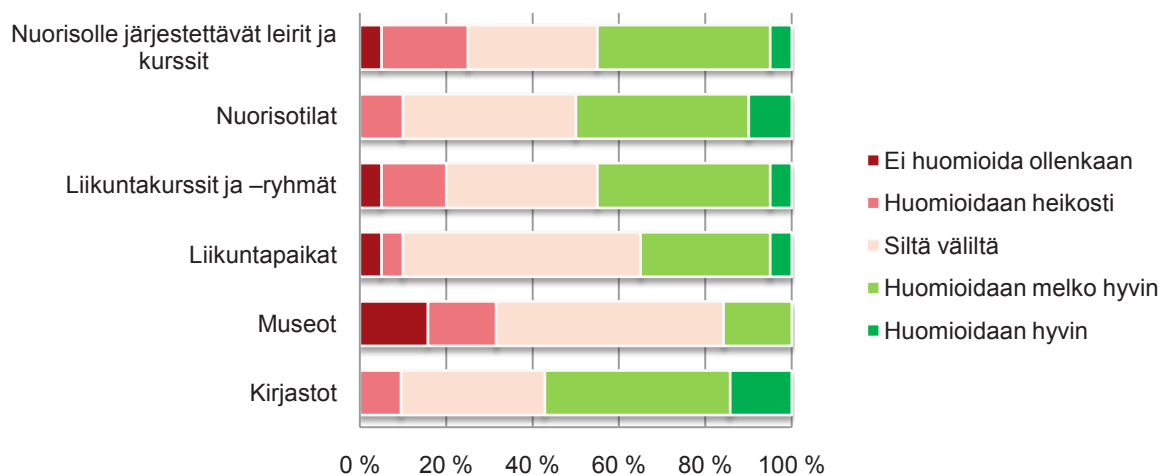
Osittain palveluita on saatavilla myös omalla äidinkiellällä tulkkauksen avulla. Kuitenkin tulkkipalveluita käytetään sivistystoimissa melko harvoin. Yli puolet vastaajista arvioi, että tulkkipalveluja käytetään ”harvoin” tai ”toisinaan”. Etelä-Savossa puolet vastaajista ilmoitti, että tulkkipalveluja ei käytetä koskaan. Vain Pohjois-Karjalan osalta osa (14 %) vastasi, että tulkkia käytetään usein. Kun kysyttiin tietääkö kunnan henkilökunta riittävästi tulkkipalvelujen käytöstä, sekä Etelä-Savossa että Kainuussa vastaukset jakautuivat ”ei” ja ”en osaa sanoa” välille. Pohjois-Savossa kaksi seitsemästä ja Pohjois-Karjalassa kolme seitsemästä arvioi, että henkilökunnalla on riittävästi tietoa. Tulkin saaminen nähtiin suhteellisen hankalaksi, mutta tulkkien ammattitaitoa pidettiin kohtuullisen hyvänä. Kaikissa maakunnissa arvioitiin, että tulkkinä käytetään kuitenkin usein maahanmuuttajien omaista tai ystävää.

Kyselyn tulokset osoittavat, että maahanmuuttajat huomioidaan välttävästi palveluita suunniteltaessa tai resursoinnissa. Vastaajista vajaan 30 prosentin mielestä maahanmuuttajat on otettu melko hyvin huomioon suunnittelussa. Sivistystoimen suunnit-

telussa ja linjauksissa ja toimenpidesuunnitelmissa heidän tarpeensa on huomioitu hieman paremmin, mutta vastanneiden kesken on paljon hajontaa. Heikoimmin maahanmuuttajien tarpeita on huomioitu palvelujen riittävässä resursoinnissa.

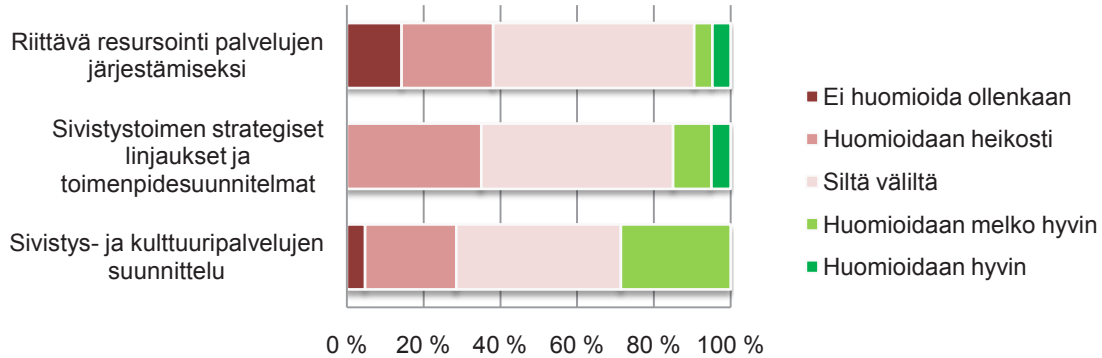
Palvelujen kehittämisen osalta parhaiten maahanmuuttajia on kuultu Pohjois-Karjalassa. Noin 70 prosenttia vastaajista oli sitä mieltä, että maahanmuuttajat huomioidaan kehitystyössä. Sekä Kainuussa että Pohjois-Savossa osuus oli hieman yli 25 prosenttia. Sen sijaan kukaan Etelä-Savossa ei mieltänyt, että maahanmuuttajia olisi kuultu palveluja kehittäessä. Maahanmuuttajien toiveet ovat liittyneet lähinnä kirjastopalveluihin. Toiveet kohdistuvat käyttöpastukseen, aineiston hankintaan sekä sanakirjojen ja muiden maahanmuuttajille sopivan aineiston hankintaan. Lisäksi toiveena on ollut muun muassa ilmaisen uimahallivuoron järjestäminen maahanmuuttajille.

Arvioi asteikolla 1-5 miten maahanmuuttajien erityiskysymykset huomioidaan seuraavissa palveluissa (N 21)

Kuvio 16. Arvio maahanmuuttajien huomioimisesta palveluissa

Arvioi asteikolla 1-5 miten maahanmuuttajat ja heidän tarpeensa huomioidaan seuraavissa kohdissa (N 21)

Kuvio 17. Arvio maahanmuuttajien huomioimisesta palvelujen suunnittelussa

4.5.2 Arvio palveluiden laadusta

Maahanmuuttajien ryhmähaastatteluissa nousi esille monikulttuuriskeskukset merkittävänä vapaa-ajan viettopaikkoina, missä voi tavata muita maahanmuuttajia, saada vertaistukea ja myös paljon informaatiota. Ns. moku-keskusten huono puoli on se, että vaikka siellä voi kokea yhteisöllisyyttä muiden maahanmuuttajien joukossa, integroituminen ja kontaktit paikallisväestöön sekä suomen kielen käyttö jää vähemmälle. Tämä on syy miksi toiset maahanmuuttajat puolestaan sanoivat välttävänsä ajan viettämistä moku-keskuksissa.

”Monikassa on hyviä kielikursseja pakoalisille, kulttuuritapahtumia ja retkiä.”
(Maahanmuuttajanainen Kainuusta)

”Minäkään en käy siellä [Monikassa], siellä ei voi kieltä oppia mitään. Aina on joku ihminen joka puhuu minun kanssa oma kieli. Se on hankala, kun tulin Suomeen oli paljon saman maalaisia ihmisiä kuin minä, olivat samassa kaupungissa. Tein päätöksen, jos en mene irti, varmasti en opi mitään enkä saa kavereita suomalaisista.”
(Maahanmuuttajanainen Kainuusta)

Kirjastopalvelut nähtiin maahanmuuttajien joukossa erittäin hyvinä ja niitä myös käytettiin paljon. Kirjastoon vetää ilmainen nettiyhteys sekä erikieliset kirjat ja muu aineisto. Toisaalta eräs haastateltava mai-

nitsi opiskelevansa suomen kieltä kirjastosta lainaamiensa lasten kirjojen avulla.

Liikuntaharrastusten löytäminen nähtiin ongelmallisena sekä aikuisille että lapsille, sillä niitä pidettiin liian kalliina. Joskus kunta oli järjestänyt maahanmuuttajien jalkapallovuoron keskellä päivää kun kaikki ovat kursseilla tai harjoittelussa ja töissä.

”Sen voi sanoa, että Kajaanissa on vaikea alussa löytää lapsille harrastuksia. Kansalaisopisto, tällä hetkellä jos sulla on lapsi, se on aika kallis, jos joku haluaa harrastaa musiikki, tai tanssi (tai jalkapallo), se on niin kallista ettei kukaan voi maksaa. Se on huono, on vaikea löytää lapsille harrastuksia, mutta muut palvelut ovat aivan kuin suomalaisille, ei mitään ongelmia.”
(Maahanmuuttajamies Kainuusta)

”Se on vaikea, aikuiset ei mitään. Mä oon halunnut jalkapalloa pelata mutta ei onnistu. Täällä Kajaanissa joku ei halua ulkomaalaisille, vaikea löytää paikkoja.”
(Maahanmuuttajamies Kainuusta)

Joissakin kunnissa monikulttuurikeskusten lisäksi kansalaisopisto oli aktiivinen järjestämään erilaista vapaa-ajanviettoa.

”Kansanopistolla on monipuolista iltatoimintaa, eli voi olla saunalla tai takkahuoneella. Kansanopisto järjestää viikonloppuisin tapahtumia ja kol-

me kertaa viikossa olemme täällä.”
(Maahanmuuttajanainen Pohjois-Karjalasta)

”Kianta-opisto järjestää jotain, on laulaja-ryhmä johon olemme osallistuneet meidän yhdistys kanssa. Yhdessä naisten päivän tapahtuma tehtiin.” (Pohjois-Karjalasta)

Kunnan palveluiden lisäksi maahanmuuttajat sanoivat viettävänsä vapaa-aikaa ilmaisten harrastusten parissa kuin lenkkeily, ulkoilu, sienten poimiminen ja käsityöt. Myös kirkon toimintaan osallistuminen oli joillekin tärkeä vapaa-ajanviettotapa. Kirkon toimintaan osallistuessa voi päästä myös kulttuuriretkille, kuten Valamon luostariin.

Toisaalta maahanmuuttajat toivat haastatteluissa esille oman aktiivisuutensa ja halukkuutensa vapaa-ajan tapahtumien järjestämiseen. Näissäkään tapahtumissa ei kunta ole juurikaan osallisena. Tapahtumat eivät myöskään välttämättä ole virallisia tapahtumia, vaan osittain myös eri kulttuureihin liittyviä juhlia, joihin ovat tervetulleita myös kantaväestön lisäksi kunnan muut maahanmuuttajayhteisön jäsenet.

”Meidän ryhmä järjestää joskus, meillä on iso ryhmä, järjestimme viime kesänä ison kulttuurijuhlan Mikkelissä, ehkä ensi kesänä Kokkolassa, aina järjestetään joku missä asuu paljon ihmisiä. Tai joulun on järjestetty, laitetaan sudanilaista ruokaa, kaikki kutsutaan ja pitää tulla syömään.”
(Maahanmuuttajamies Kainuusta)

”Maahanmuuttajajärjestöt järjestävät omia tilaisuuksia ja kutsuvat sitten suomalaisia osallistumaan. Ja täällä on aktiivisia maahanmuuttajia, he järjestävät itse tilaisuuksia ja ohjelmia. Mutta kaupunki ei järjestä mitään, ei mitään.”
(Maahanmuuttajamies Kainuusta)

”Meillä on monta asiaa niin kuin kulttuuripäivät, joita voimme tehdä ja suomalaisten kanssa, mutta se riippuu, pitää olla rahaa.”
(Maahanmuuttajamies Kainuusta)

”Voin sanoa, että esimerkiksi Varkaudessa on oikein hyvä venäläinen klubi. On oikein hyvä. Me teemme lapsille kevätjuhlat ja se on jopa yks kertaa kuukaudessa tai kerran kaksi kuukaudessa.

Me jotakin teemme ja laitamme ruokaa.”
(Maahanmuuttajanainen Pohjois-Savosta)

Lisää apua ja neuvoa tapahtumien järjestämiseen myös kaivataan:

”Vaikea saada tuki paikka tai tarvitsee paljon aikaa tai paikan. Joskus ei tiedä, mistä saa apua, mistä voi saada neuvo. Jos minä haluan järjestää sellainen kiinalainen kulttuuriesittely, viikonloppu, kuka voi auttaa, en tiedä. Ehkä voi, jos saa lisätietoa. Joku erilainen maa keksii, esimerkiksi venäläinen kulttuuriviikonloppu, tekee jotain. Sitten toinen on kiinalainen kulttuuriviikonloppu, sitten vielä toinen, esittely ja tanssia.” (Maahanmuuttajanainen Pohjois-Karjalasta)

4.5.3 Keskeisimmät kehittämishaasteet

Monet maahanmuuttajaryhmät ovat itse aktiivisia kulttuuritapahtumien ja kokoontumisten järjestämiseen. Maahanmuuttajien itsensä järjestämiä tapahtumia tulisi tukea jatkossa projektien ja kurssi-toiminnan avulla. Hankkeiden ja yhteistapaamisten kautta on esitetty toiveita maahanmuuttajayhdistysten taloudelliseen tukeen ja avustamiseen sekä eri tapahtumien rahoittamiseen ja kokoontumistilojen vuokrakulujen tukemiseen. Hankkeiden avulla maahanmuuttajien aktiivisuutta tapahtumien järjestämiseen voisi lisätä. Myös tapahtumien järjestämiseen liittyvää neuvontaa tulisi olla tarjolla.

Toisaalta varsinkin maahanmuuttajanuorten integroituminen tavallisiin liikunta- ja harrastusryhmiin on tärkeää suomalaiskontaktien syntymisen kannalta. Tällöin tärkeää ei ole maahanmuuttajille suunnattujen palvelujen kehittämisessä vaan huomio tulisi siihen, miten maahanmuuttajat saadaan houkutelua näihin harrastusryhmiin. Kaikissa kulttuureissa harrastusten tärkeyttä ei välttämättä huomioida, ja varsinkin tyttöjen osallistumista ei pidetä tärkeänä. Tässä kannustava tiedotus eri harrastusmahdollisuuksista ja mahdollisuudet kokeilla tiettyä ryhmää tai harrastusta ilman sitoutumista, voisi lisätä maahanmuuttajalasten ja -nuorten osallistumista. Toisaalta on hyväksyttävä myös se, että joissakin kulttuureissa vapaa-aika vietetään perhekeskeisemmin kuin mitä Suomessa on tapana.

Usein este sekä lasten että aikuisten harrastuksille,

ja etenkin liikuntaharrastuksille, on niiden kalleus. Maahanmuuttajilla ei ole välttämättä samanlaisia taloudellisia mahdollisuuksia panostaa esimerkiksi lapsen liikuntaharrastukseen kuin suurella osalla kantaväestöä. Taloudellisen tuen saaminen auttaisi harrastusmahdollisuuksien käyttämistä, mikä olisi ensisijaisen tärkeää etenkin lasten ja nuorten osalta. Toisaalta kuntien rajatut ja tiukatkin talousresurssit eivät välttämättä anna myötä rahalliseen tukeen.

Aktiivisten maahanmuuttajien osaamista tulisi hyödyntää harrastusmahdollisuuksia suunniteltaessa. Osa maahanmuuttajista toimii mielellään itse kerhojen vetäjinä. Esimerkiksi Kuopiossa on maahanmuuttajataustainen nuoriso-ohjaaja. Maahanmuuttajat voisivat toimia myös kansalaisopistojen vetäjinä ja hyödyntää opettamisen kautta esimerkiksi sellaisia käden- tai ruoanlaittotaitojaan mitä kansuomalaiset eivät hallitse.

4.6 Yhteiskunnallinen vaikuttaminen

Poliittinen osallisuus ja yhteiskunnallinen vaikuttaminen ovat merkittävä osa maahanmuuttajien koutumisprosessia. Tällöin kyse on paljon laajemmasta asiakokonaisuudesta kuin edustuksellisen demokratian mukaisesta poliittisesta osallistumisesta (jolla toki on arvo sinänsä). Yhteiskunnallisen vaikuttamisen sijaan tulisi puhua yhteiskunnallisesta osallisuudesta, joka käsitteenä pitää sisällään niin vertikaalisen kuin horisontaalisen osallisuuden. Vertikaalinen osallisuus viittaa maahanmuuttajan kykyyn ja mahdollisuuksiin osallistua yhteiskunnalliseen päätöksentekoon joko edustuksellisen demokratian tai suoran kansalaisvaikuttamisen kautta. Tämä puolestaan edellyttää riittävää tietoa ja ymmärrystä suomalaisen yhteiskunnan toiminta- ja päätöksentekomekanismeista, poliittis-hallinnollisista päätöksentekoprosesseista, politiikan sisällöistä ja niiden vaikutuksista eri väestöryhmille sekä kansalaisten oikeuksista ilmaista poliittisia kantojaan ja artikuloita intressejään.

Horisontaalinen osallisuus viittaa käsitteenä maahanmuuttajien ja kantaväestön suhteisiin, maahanmuuttajiin kohdistuviin asenteisiin ja dialogiin maahanmuuttajan kannalta keskeisiin sidosryhmiin (ml. viranomaiset). Näin ollen horisontaalinen osallisuus on lähellä sosiaalisen pääoman käsitettä.

Sosiaalinen pääoma on käsitteenä monitahoinen ja määritelmältään vielä keskeneräinen, yhtä kaikkien hyväksymää määritelmää ei käsitteestä vielä ole. Sosiaalinen pääoma viittaa sosiaalisen rakenteen yhteisöllisiin piirteisiin, kuten sosiaalisiin verkostoihin, normeihin ja luottamukseen. Nämä sosiaalisen rakenteen piirteet edistävät henkilöiden välistä kanssakäymistä helpottamalla verkoston jäsenten välistä vuorovaikutusta ja toimintojen koordinointia. Niiden myötä sosiaalinen pääoma tehostaa yksilöiden tavoitteiden toteutumista ja myös talouden toimintaa. Ihmisten väliset jatkuvat sosiaaliset siteet ja jatkuva yhteistyö mahdollistavat luottamuksen syntymisen yksilöiden välille.

Yhdenvertaisuuslain (21/2004) tarkoituksena on edistää ja turvata yhdenvertaisuuden toteutumista sekä tehostaa syrjinnän kohteeksi joutuneen oikeus-suojaa. Lain mukaan viranomaisilla on velvollisuus kaikessa toiminnassaan edistää yhdenvertaisuutta tavoitteellisesti ja suunnitelmallisesti sekä tarvittaessa muuttaa niitä olosuhteita, jotka estävät yhdenvertaisuuden toteutumista. Laki edellyttää, että kaikki viranomaiset laativat yhdenvertaisuussuunnitelman.

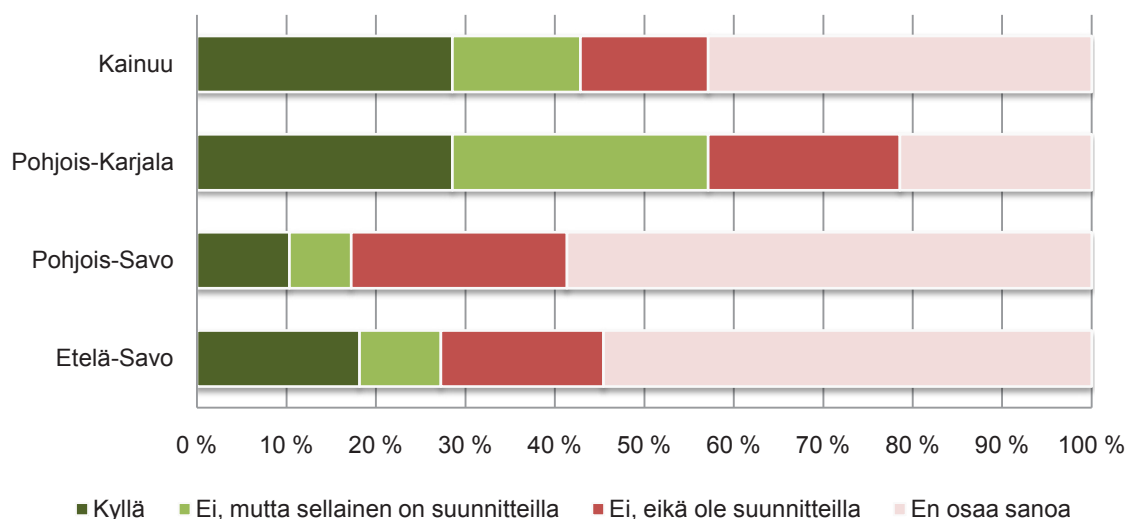
Viranomaisten yhdenvertaisuussuunnitelmien tulisi sisältää konkreettiset toimenpiteet rasismien ja syrjinnän torjumiseksi ja yhdenvertaisuuden edistämiseksi aktiivisesti ja suunnitelmallisesti. Kotouttamisohjelmien valmistelussa ja toteuttamisessa tulee ottaa huomioon se, mistä yhdenvertaisuussuunnitelmissa on sovittu. Viranomaiset voivat tukea hyviä etnisiä suhteita ja myönteistä vuorovaikutusta muun muassa kehittämällä monimuotoista kaupunki- ja palvelurakennetta, tarjoamalla tiloja eri väestöryhmien kohtaamisille, organisoimalla vuoropuhelurakenteita, tarjoamalla maahanmuuttajille tietoa osallistumismahdollisuuksista, tekemällä aktiivista asennetyötä, jakamalla tietoa maahanmuutosta ja eri kulttuureista sekä toteuttamalla yhdenvertaisuutta tukevia ja rasismien ja syrjinnän vastaisia toimenpiteitä.

Kysyttäessä kunnan yhdenvertaisuuden edistämisestä, nousee viranhaltijoiden epätietoisuus asiasta esiin. Lähes puolet vastaajista ei osaa sanoa, onko heidän kunnassaan tehty yhdenvertaisuussuunnitelmaa. Viidesosa vastaajista ilmoitti, että suunnitelma on tehty. Vastaavasti viidesosa ilmoitti, että suunnitelmaa ei ole tehty eikä sitä olla myöskään valmistelemassa. Reilut 10 prosenttia ilmoittaa, että

yhdenvertaisuussuunnitelma on aikomus tehdä.

Viranomaisten toiminnan lisäksi myös kansalaisyh-teiskunnalla ja sen instituutioilla on keskeinen mer-kitys maahanmuuttajien osallisuuden lisäämisessä. Kansalaisjärjestöt ja EU-osarahoitteiset kehittä-misprojektit ovat olleet myös Itä-Suomessa keskei-ässä roolissa kehitettäessä uusia toimintamalleja maahanmuuttajien osallisuuden lisäämiseksi ja tätä kautta kotoutumisen tukemisessa.

Onko kunnassasi tehty yhdenvertaisuussuunnitelma? (N 86)

Kuvio 18. Yhdenvertaisuussuunnitelman toteuttaminen maakunnittain

4.6.1 Maahanmuuttajien osallisuus Itä-Suomessa

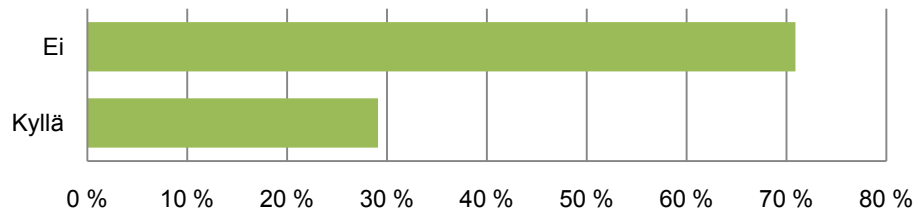
Magdalena Jaakkolan pitkittäisanalyysi osoittaa, että Suomalaisten asenteet maahanmuuttajia kohtaan ovat kehittyneet myönteisempään suuntaan aina vuoteen 2007 saakka. Tämän jälkeen asenteissa on tapahtunut selvä muutos kielteisempään suuntaan. Taustalla on taloudellinen taantuma ja ennen kaikkea sen vaikutus työttömyyden kasvuun. Etenkin perinteisillä savupiipputeollisuupaikkakunnilla tuotantolaitosten lakkauttamiset ja työpaikkojen katoamiset ovat aiheuttaneet asenteiden jyrkkemistä.

EU:n perusoikeusviraston vuonna 2009 julkaisemassa, kaikki EU:n jäsenvaltiot kattavassa EU-

Midis - tutkimuksessa lähes puolet Suomessa asuvista haastatelluista somaleista kertoi joutuneensa rikoksen uhriksi tai kokeneensa syrjintää viimeisen 12 kuukauden aikana. Tutkimuksen mukaan Somaliasta lähtöisin olevat ja heidän perheenjäsenensä olivat kokeneet väkivaltaa ja sillä uhkailua Suomessa enemmän kuin mikään muu etninen vähemmistö EU-maissa.

Sisäasiainministeriön 30 kunnalle osoittamassa vuonna 2009 kohdennetussa kyselyssä tiedusteltiin, miten kunnat ovat kotouttamisohjelmissaan edistäneet hyvien etnisten suhteiden kehittymistä alueellaan. Vastauksissaan kunnat ilmoittivat toimenpiteinä muun muassa maahanmuuttajille perustetut kohtaamispaikat ja infopisteet, yhdistystoiminnalle suunnatun tuen, harrastekerhot, informaatiokam-

Tuetaanko kunnassasi maahanmuuttajien yhteiskunnallista osallistumista jollain tavalla? (N 79)

Kuvio 19. Maahanmuuttajien osallistumisen tukeminen Itä-Suomessa

panjat ja kulttuuri-infot. Vastauksista ilmeni, että etnisten suhteiden edistäminen oli käsitteenä paikoin ymmärretty varsin laajasti, eivätkä luetellut toimenpiteet kaikilta osin välttämättä täysin vastaa kysymyksenasettelun kotouttamisohjelmaan kirjattuja toimenpiteitä etnisten suhteiden edistämiseksi.

Kysyttäessä maahanmuuttotyötä tekeville kunnan viranhaltijoilta ja valtion aluehallinnon viranomaisilta ”tuetaanko kunnassasi maahanmuuttajien yhteiskunnallista osallistumista jollain tavalla?” yli puolet (55 %) vastasi kysymykseen kieltävästi. Yleisinä perusteluina mainittiin resurssien pula, käytössä olevan keinovalikoiman niukkuus sekä asenteelliset ongelmat.

Maahanmuuttajien haastattelut osoittivat että juuri kukaan haastateltavista ei aktiivisesti seurannut politiikkaa, eikä ollut juurikaan kiinnostunut yhteiskunnallisista asioista. Vain harva sanoi itse olleensa poliittisesti aktiivinen, mutta aniharva osallistui puolue toimintaan ja tai oli äänestänyt. Osa tosin oli sitä mieltä, että saatuaan Suomen kansalaisuuden he voisivat kuvitella äänestävänsä, jos oikea ehdokas löytyy. Myös maahanmuuttajaehdokkaiden määrän todettiin olevan varsin pieni. Puolueet ottavat maahanmuuttajaehdokkaista listoilleen lähinnä imagon kiillottamisen mielessä.

Myös asioiden monimutkaisuus ja ymmärryksen puute vaikuttivat maahanmuuttajien yhteiskunnallisen kiinnostuksen asteeseen. Seuraavassa esimerkkejä:

”Minä en ymmärrä politiikkaa ja minun mielestä se on sellainen teatteri jossa ne saavat tosi hyvät

palkat, ne tekevät mitä haluavat”.
(Maahanmuuttajamies Kainuusta)

”Minulla myös politiikka on tabu-teema, en ymmärrä siitä mitään. Kiinnostaa joskus, seuraan uutisista mutta en ymmärrä yhtään mitään.”
(Maahanmuuttajamies Kainuusta)

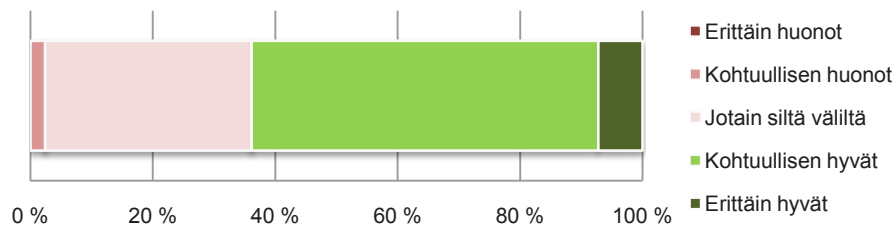
”Minä opin vain pääministeri, pääministeri vaihtui, uusi nainen. Katson uutisia. Minun mies on [...] opettaja ja hän sanoo; tiedätkö sinä tämän ja hän kertoo. Yleensä ei mitään. En tykkää politiikasta, ei kiinnosta.”
(Maahanmuuttajanainen Pohjois-Savosta)

Puolueiden maahanmuuttajakielteiseksi koettu politiikka osaltaan vaikutti myös siihen, että maahanmuuttajien usko yhteiskunnallisen toiminnan myönteisiin vaikutuksiin ja kiinnostus poliittiseen osallistumiseen jäivät vähäiseksi:

”Esimerkiksi SDP on suuri. Paljon ihmisiä, äänestäjiä. Heillä on vahvasti maahanmuuttaja vastainen mielipide. Poliitiikka on tärkeää, koska kaikki päätökset tulevat sieltä.”
(Maahanmuuttajamies Pohjois-Karjalasta)

”Halusin tietää mitä yhden ryhmän sisällä tapahtuu. Olin siellä. Heillä on vahva ympäristö maahanmuuttajalle. Halusin puhua heidän johtajien kanssaan, mutta he eivät ottaneet minua. Olin ensimmäisellä kerralla kiinnostunut, mutta pääjohtaja sanoi, että eivät ole maahanmuuttajista kiinnostuneita. Paikallinen politiikan harrastaja ei ole vahva. Haluaisin kokeilla seuraavaksi vihreitä. Kansainvälisempi. Hankala päästä sisään.”

Arvioi oman kokemuksesi perusteella, minkälaiset maahanmuuttajaväestön ja paikallisen väestön väliset suhteet kunnassanne ovat (N 83)

Kuvio 20. Viranomaisten arvio maahanmuuttaja- ja kantaväestön välisistä suhteista.

(Maahanmuuttajamies Pohjois-Karjalasta)

Viranomaisista noin puolet piti maahanmuuttajaväestön ja paikallisen väestön suhteita joko erittäin hyvänä (5 %) tai vähintäänkin kohtuullisena (45 %). Hieman vajaat 30 % oli kannanotoiltaan neutraaleja ja vain alle 5 % piti suhteita kohtuullisina. Kukaan ei ollut sitä mieltä, että suhteet olisivat erittäin huonot.

Maahanmuuttajien omat arviot tukevat edellä kuvattua näkemystä ”rauhanomaisesta rinnakkainelosta”. Haastatelluista maahanmuuttajista lähes kaikilla oli ainakin muutama kantasuomalainen ”hyvän päivän tuttu”, mutta muutoin suhteet jäivät etäisiksi avio- puolisoita ja lähisukulaisia lukuun ottamatta. Valtaosalla perheen ulkopuoliset, läheiset ystäväsuhdet suuntautuvat omaa etnistä taustaa ja heidän itsensä kanssa samaa äidinkieltä puhuviin maanmiehiin ja –naisiin. Yksinäisyys ja erillisyys sekä läheisten kontaktien luominen kantaväestön kanssa nousivat esiin kaikissa kuulemistilaisuuksissa. Tämän voidaan osaltaan katsoa vaikeuttavan tai ainakin hidastavan kotoutumisprosessia. Seuraavassa maahanmuuttajien omakohtaisia kokemuksia asiasta:

”Ei kyllä ole suomalainen paras ystävää. Mutta on moni, joka sanoo moi, terve. Minä näen heitä diskossa, pankissa, keskustassa esimerkiksi. Mutta ei ole käynyt suomalaisia tyttöjä kylässä.”
(Maahanmuuttajanainen Etelä-Savosta)

”Joo, siis mulla on muutama tuttu minun miehen kautta. Mutta ei oo enää kaveri vaan tuttu. Ehkä suomalainen kaveri kaksi, mutta ihan harvoin ne

tulee käymään.”

(Maahanmuuttajanainen Etelä-Savosta)

”Minulla ei ole suomalaisia ystäviä, mutta on monta ulkomaalaista. Koska suomalaiset eivät puhu meidän kanssa, miksi, en tiää. Esim. minä kysyn heiltä, ei vastausta tai sanovat ettei tiedä. Suomalaiset eivät tykkää ulkomaalaisista, se on kaupungissa. Minä kysyn opettajalta, vastasi esim. on kulttuurikysymys. Jos menen junalla, ja on vapaa paikka minun vieressä. Suomalainen tulee mutta ei istu minun viereen.”

(Maahanmuuttajanainen Kainuusta)

”Minulla ei paljon mutta riittävästi suomalaisia ystäviä. On vaikea saada suomalaiset ystäväksi, koska olemme kaikki erilaiset ihmiset, emme ole kaikki avoimet, ei tarkoita että on huono tai hyvä sydän, se on suomalaisessa kulttuurissa. Mutta jos kerran saa suomalaisen ystävän, se on koko loppuelämän. Ja aina yrittää auttaa enemmän kuin minä hänelle. Jos minä annan hänelle pikkusormen, hän antaa minulle koko käden. Heidän kautta saa kesätöitä ja kontaktia paljon jokaisessa paikassa. Aina joku tuntee jonkun toisen henkilön ja kolmannen, se kuuluu suomen kulttuuriin. Meidän tehtävä, että me ensin puhumme, aloitus on meidän ja sen jälkeen on kaikki helppoa. Ei tarkoita että ne ovat hiljaa, että ovat huonot ihmiset, ovat erilaiset. Joku tykkää puhua paljon ja joku vähän. On vaikea, alussa on ihan vaikea.”
(Maahanmuuttajanainen Kainuusta)

”Minulla on koulusta vähän ystäviä ja suomalai-

sia kouluystäviä. Mutta kun me emme käy kouluissa enää, me kaikki muuttavat toinen paikka ja minä jään tänne yksin. Heidän pitää mennä töihin, en näe heitä usein, ehkä kerran vuodessa. Minulla on kansainvälisiä ystäviä koulusta, mutta kun en käy enää koulua, en nähdä heitä enää myöskin. Yksinäinen.”

(Maahanmuuttajanainen Pohjois-Savosta)

Toisaalta myös toisenlaisia kokemuksia tuotiin esiin:

”Mulla on paljon suomalaisia kavereita. He auttavat jos en ymmärrä jotain paperia, minä vaikka soitan tai jos haluan kesätöitä, soitan onko teillä joku tuttava joka voi auttaa löytää kesätyöpaikan, ja kaikki menee hyvin.”

(Maahanmuuttajamies Kainuusta)

”Minullakin on paljon suomalaisia ystäviä, vanhempia on paljon, nuoret he eivät halua puhua maahanmuuttajien kanssa. Mutta kun on vanha ihmisiä, he puhuvat ja ovat ystävällisiä.”

(Maahanmuuttajanainen Kainuusta)

”Minulla ei ole paljon ystävää, kolme, neljä perhettä, suomalainen perhettä. Mutta paljon hyviä tuttuja. Oikein hyvä naapuri. Esimerkiksi viime vuonna talvella me matkustimme miehen kanssa ja kun tulimme Suomeen, oli lunta! Me ajoimme Varkauteen ja minä ajattelin pihaa, että se on kaikki lumessa. Kun tulimme, meille oli polku ja kaikki oli tehty. Se oli naapuri tehnyt! Oikein mukava oli.”

(Maahanmuuttajanainen Pohjois-Savosta)

Kysyttäessä viranomaisilta onko kunnassa tehty joitain erityisiä toimenpiteitä maahanmuuttajien turvallisuuden parantamiseksi vajaa puolet ei osannut sanoa mitään. Neljännes (26 %) oli sitä mieltä ettei turvallisuutta edistäviä toimenpiteitä oltu tehty ja vain hieman yli 10 % ilmoitti toimenpiteitä tehdyn. Yleisimmin toimenpiteet liittyivät yhteistyöhön poliisin kanssa, turvallisuussuunnitelmien laadintaa, tiedotustilaisuuksiin (esim. kouluissa) sekä maahanmuuttajien sijoittamiseen rauhallisille alueille.

Maahanmuuttajien kuulemistilaisuuksissa turvallisuustilanne herätti paljon keskustelua, sillä hyvin moni oli joutunut tilanteeseen jossa koki tullessaan häirityksi etnisen taustansa perusteella ja/tai koke-

neensa olonsa turvattomasti. Yleisimpiä häirinnän muotoja olivat nimittelyt, herjaukset ja jopa jonkin asteiset uhkailut.

”Mulle on tapahtunut kolme kertaa. Ensimmäinen viikko kun tulin, asuin ensin Helsingissä ja olin ravintolassa mun mieheni kanssa. Joku toisesta pöydästä vaan tuli huutamaan meille, mä en tiedä mitä hän oikeasti puhui, mutta en tajunnut koko tilanteesta. Mun mies nousi ja minä olin, mitä tapahtuu. Sen jälkeen kun tulimme kotiin, hän sanoi, ettei halunnu minulle tulevan paha mieli siitä rasismijutusta. Ja kerran olin syömässä kaverin kanssa ja joku nainen vaan tuli meidän pöytään ja huusi, sanoi niin rumasti. Minun kaveri oli ihan kauhuissaan, lähetään pois ja sen jälkeen se selitti mulle ja kaikki ihmiset alkoi katsomaan minua. Kun ne ymmärsi kaiken, mutta minä en osaa kieltä. Ja sitten se ei halua lähteä kotoo pois, olen niin kauhee. Että mitä hän voi tehdä, ei mitään.”

(Maahanmuuttajanainen Etelä-Savosta)

”Joskus suomalaiset on humalassa, kauppa-kadulla yksi humalainen mies kysyi; ”miksi tulet tänne, mitä teet täällä, Suomi on minun maa, mene pois”. Sanoin että minun maa on ongelma koska minä asun täällä. Hän sanoi vittu mene pois, minä sanoin okei, heippa. Ihan totta.”

(Maahanmuuttajamies Kainuusta)

”No kyllä vähän [joutunut pelkäämään]. Täällä Mikkelissä on tuttu juttu, että ne ei tykkää meistä ulkomaalaisista ja tapahtunu, että ne on laittanu tuli jonkun autoon. Että ne koittaa pelotella ulkomaalaista, se on vähän pelottavaa. Ei ikinä tiedä, mistä tulee.”

(Maahanmuuttajanainen Etelä-Savosta)

”Minulle tapahtui yksi kerta rasistimies. Hän sanoi, minä olen rasisti, hän yrittää rikkoa minun auto, hänellä on sellainen metallikeppi. Hän asui naapurissa, soitin poliisille ja poliisi tuli ja vei häntä. Seuraavana päivänä minä menen poliisille ja täytetään se lähestymiskielto.”

(Maahanmuuttajamies Kainuusta)

”Olen monesti soittanut poliisille, koska ei ollut yörauhaa. Naapurina on humalaisia. On yrittänyt saada rauhaa. Sanoivat ryssäksi ja soittivat ko-

valla musiikkia.”

(Maahanmuuttajanainen Pohjois-Karjalasta)

”Oli ja me soitimme poliisille. Naapuri puhuu ruumasti venäläisistä ja humalassa riehui, poliisi tuli ja sen jälkeen selvitettiin tilanne. Nykyään hän aina tervehtii ja kaikki on kohdallaan.”

(Maahanmuuttajanainen Pohjois-Karjalasta)

Tasapuolisuuden nimissä on raportoitava myös niitä haastatelluista, jotka kokivat olonsa turvalliseksi ja saavansa apua sitä tarvittaessa.

”Minun naapuri on soittanut ja kertoi, kuinka hyvä

paikka se on missä asuu, voi minua nauratti! Kehui hirveästi.”

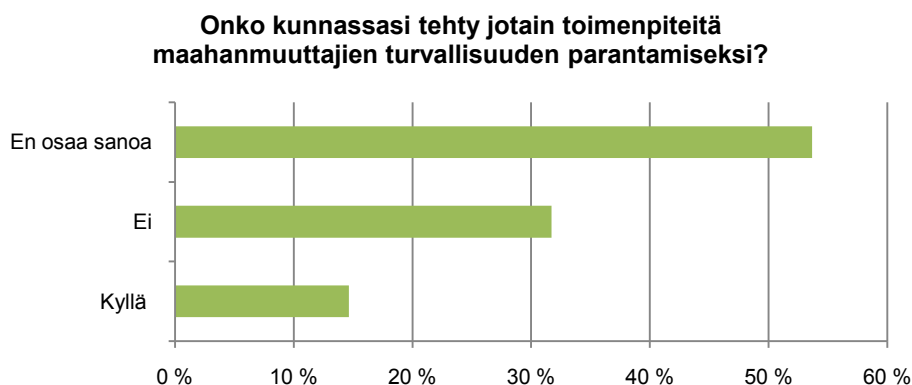
(Maahanmuuttajanainen Pohjois-Karjalasta)

”Ei mitään tapahdu. Tämä on tosi turvallinen paikka.”

(Maahanmuuttajanainen Pohjois-Savosta)

”Kerran joutunut soittamaan hätäkeskukseen, kun sisko oli sairas. Puhelu oli mennyt hyvin ja ambulanssi oli saatu heti paikalle. Muilla ei ollut kokemuksia hätätilanteista.”

(Maahanmuuttajanainen Kainuusta)

Kuvio 21. Viranomaisten näkemys maahanmuuttajien turvallisuuden parantamiseen tähtäävistä toimenpiteistä.

4.6.2 Kehittämishaasteet

Maahanmuuttajien osallisuuden kokemuksilla ja tosiasiallisilla vaikuttamismahdollisuuksilla on keskeinen merkitys kotoutumisprosessin onnistumisen kannalta. Osallisuuden edellytyksenä on kuitenkin kotoutumisen lähtökohtien (asuminen, kielitaito, koulutus ja työelämävalmiudet) toteutuminen. Näin se muodostaa maahanmuuttajan kotoutumisen tarvehierarkian pyramidin huipun samalla tapaa kuin tunnetussa Maslowin tarvehierarkiassa itsensä toteuttaminen. Sen sijaan turvallisuuden tunne ja aito fyysinen ja psyykinen turvallisuus, joita niin ikään on käsitelty tässä luvussa muodostavat primääriin perustan koko kotoutumisprosessille.

Tämä tutkimus omalta osaltaan osoitti, että lähes jokainen haastatelluista maahanmuuttajista oli kokenut jonkinasteista turvallisuushkaa ainakin nimit-

telyjen, pilkanteon ja uhittelun muodossa. Yleensä näitä uhkauksia esittäneet olivat päihteiden vaikutusenalaisena olevia kantasuomalaisia. Uhkailut kuitenkin näyttivät vähenevän maahanmuuttajien asetuttua paikkakunnalle, opittua kieltä ja luotua sosiaalisia suhteita kantaväestöön.

Viranomaiset kokevat olevansa varsin voimattomia maahanmuuttajien turvallisuuden edistämässä. Keinovalikoima näyttäisi rajoittuvan lähinnä viranomaisyhteistyön lisäämiseen (etenkin poliisin kanssa), turvallisuussuunnitelmien vastaisiin kampanjoihin ja tiedotuskampanjoihin.

Syrjinnänvastaisessa toiminnassa kansalaisjärjestöillä, oppilaitoksilla, työnantajilla ja tiedotusvälineillä on kaikkein merkittävin asema. Näiden tekemä syrjinnän- ja rasisminvastainen työ sekä yhdenver-

taisuuskampanjat ovat aikaansaaneet parhaita tuloksia. Poliittisten puolueiden ja yhteiskunnallisissa asemissa toimivien henkilöiden tulisi omalta osaltaan näyttää esimerkkiä tässä yhteiskunnallisesti tärkeässä työssä eikä syyllistyä populistisiin kannottoihin tai helppojen poliittisten irtopisteiden kalasteluun.

Tämä tutkimus osoitti, että Itä-Suomessa asuvien maahanmuuttajien kiinnostus yhteiskunnalliseen toimintaan oli varsin vähäistä. Tämä johtui pitkälti vaikuttamiskanavien puuttumisesta, poliittisten puolueiden haluttomuudesta ottaa maahanmuuttajia mukaan puoluetoimintaan muutoin kuin imagonpuhdistusmielessä sekä yhteiskunnallisten asioiden monimutkaistumisesta ja vaikeudesta ymmärtää näitä. Jatkossa maahanmuuttajien osallisuutta tulisi pyrkiä vahvistamaan mm. tekemällä suomalaisen yhteiskunnan vaikuttamismahdollisuudet nykyistä läpinäkyvämmiksi ja ymmärrettävämmiksi.

Maahanmuuttajien suhteet kantaväestöön näyttävät olevan Itä-Suomessa jossain määrin kunnossa. Kontaktit kuitenkin painottuvat sukulaissuhteisiin ja kynnys syvällisempien ystävyysuhteiden solmimiseen näyttää olevan kohtuullisen haastavaa. Tausalla on luonnollisesti laajempi yhteiskunnallinen kehitys, so. yhteisöllisyyden rapautuminen, sosiaalisten suhteiden painottuminen työelämään ja hektinen sekä työntäyteinen arki. Tästä huolimatta etenkin kansalaisjärjestöjen (maahanmuuttajajärjestöjen ohella) tulisi pohtia keinoja maahanmuuttajien ja kantaväestön sosiaalisten suhteiden vahvistamiseksi. Liikunta- ja kulttuuriaktiviteetit ovat osoittautuneet tässä työssä varsin hyväksi välineeksi.

5 Yhteenveto tuloksista

5.1 Maahanmuuttajien huomioiminen kuntalaisina - yleishuomioita

Maahanmuuttajien asiat näyttävät viranhaltijoiden ja luottamushenkilöiden päivittäisen työn kautta hyvin vähäisesti. Tietoisuus kunnan yhdenvertaisuutta edistävästä suunnitelmista ja linjauksista on niin ikään heikkoa.

Maahanmuuttajien kotoutumisen ja sopeutumisen edistämiseksi tulee kuntien laatia kotouttamisohjelma, joka sisältää suunnitelman kotoutumista edistävästä ja tukevista toimenpiteistä, palveluista, yhteistyötä ja vastuista. Tavoitteena on, että kotouttamisohjelma ohjaa osana kunnan muuta strategista suunnittelua etnisten suhteiden ja kotoutumiseen liittyvien tavoitteiden juurtumista kunnan käytännön toiminnassa. Tämän lisäksi kaikki viranomaiset on veloitettu tekemään yhdenvertaisuussuunnitelma.

Tutkimus kuitenkin osoitti, että maahanmuuttajiin liittyvät asiat tulee henkilöiden päivittäisessä työskentelyssä esille yllättävän harvoin. Kyselyssä lähes 10 prosenttia vastaajista on ilmoittanut, etteivät maahanmuuttoasiat tule heidän työssään millään tavalla esiin. Lisäksi kaiken kaikkiaan yli puolet vastaajista (44/86) on arvioinut, että nämä kysymykset nousevat ajankohtaiseksi harvemmin kuin kuu-kausitasolla. Epätietoisuutta esiintyy myös kuntien yhdenvertaisuussuunnitelmien suhteen, nimittäin puolet vastaajista ei osannut kertoa, onko heidän kunnassaan tehty yhdenvertaisuussuunnitelmaa. Pohjois-Karjalassa tietoisuus tästä on kaikista korkeinta, mutta silti viidesosa vastaajista ilmoittaa, ettei suunnitelmaa ole edes valmisteilla.

5.2 Kotouttamispalvelut

Kotouttamispalvelut ovat onnistuneet viranomaisten näkökulmasta kohtalaisesti. Maahanmuuttajien ovat palveluihin kokonaisuutena tyytyväisinä, byrokratiasta ja monen luukun asioinnista aiheutuvista vaikeuksista huolimatta. Toisaalta maahanmuuttajat ovat asiakaskuntana vaatimattomia, sillä monet vertaavat palveluiden tilaa oman kotimaansa tilanteeseen. Oikea-aikainen tiedottaminen on avainasemassa maahanmuuttajan tukemisessa kunnan palveluita hyödynnettäessä.

Viranhaltijat pitävät kotouttamispalveluita kohtalaisen onnistuneina. Heidän näkemystensä mukaan suurimmat haasteet kotouttamispalveluissa näyttävät resurssipulan aiheuttamien palveluiden saatavuusongelman kautta sekä tiedottamisen osalta. Eniten kehitettävää nähdään kuitenkin eritaustaisten maahanmuuttajien tarpeiden huomioimisessa. Sen sijaan maahanmuuttajat ovat kotouttamiseen, kuten yleisesti ottaen myös muihin kunnallisiin palveluihin pääosin tyytyväisiä, mikä johtuu tosin ainakin

osittain siitä, että moni on lähtöisin hyvin vaatimattomista yhteiskunnallisista oloista. Eniten kritiikkiä maahanmuuttajat antavat eri viranomaisten luona asioinnin aiheutumasta vaivasta maahanmuuton jälkeen. Epätietoisuus on myös johtanut joidenkin kohdalla erilaisten sosiaalietuuksien menettämiseen.

Viranhaltijoiden tapaan myös maahanmuuttajien keskustelun kautta nousi esiin välillisesti tarve tiedottamisen lisäämisestä, erityisesti maahanmuuttajan omalla kielellä ja mahdollisimman aikaisessa vaiheessa. Esimerkiksi jotkut maahanmuuttajat ovat saaneet TE-toimistojen palveluista tietoa vasta oleskeltuaan pitkään Suomessa. Sen sijaan maahanmuuttajien näkemykset eroavat virkamiesten näkemyksistä palveluiden räätälöimisestä erilaisten maahanmuuttajien palveluiden kanssa siinä suhteessa, että maahanmuuttajat itse kokevat olevansa samanarvoisia pikemminkin silloin, kun he voivat käyttää samoja palveluita muun väestön kanssa.

5.3 Työllistymisen tukeminen

Työllistymispalveluiden osalta tulisi kehittää kaikkien virkailijoiden valmiuksia vastata maahanmuuttajien palvelutarpeisiin. Nyt osaaminen keskittyy liiaksi yksittäisille henkilöille. Maahanmuuttajien suurin hidaste työllistymiselle on edelleen kielitaito, ja tätä koulutusta on tällä hetkellä liian vähän tarjolla. Itä-Suomen oloissa erityishaasteen maahanmuuttajien työllistymiselle asettaa pitkät välimatkat sekä kanta-väestön korkea työttömyys. Maahanmuuttajien olemassa olevan osaamisen hyödyntäminen on vielä heikkoa.

Maahanmuuttajien työllistymisen tukemiseen liittyvä palvelutarjonta näyttäytyy maahanmuuttajille pääosin TE-toimistojen tarjoamien palveluiden kautta, mutta myös työllistymistä edistävien hankkeiden rooli korostuu. Hankkeita pidetään viranomaispalveluita joustavampana toimintamuotona, sillä ne pystyvät neuvomaan maahanmuuttajia intensiivisemmin ja joustavammin kuin TE-toimistot, joilla samanaikaisesti myös vahva viranomaisvalvojan rooli. Työvoimahallinnon viranomaisten valvontarooli on ongelmallinen myös kielikysymysten vuoksi, mikäli maahanmuuttaja ei ymmärrä virkailijan kanssa käytyä keskustelua riittävän hyvin.

Viranhaltijoiden mielestä maahanmuuttajat huomi-

oidaan parhaiten kielikurssien, työharjoitteluiden ja palkkatuetun työn järjestämisestä ja heikoiden ammatillisen koulutuksen ja kurssien järjestämisessä. Päinvastoin maahanmuuttajat näkevät kielikoulutustarjonnan olevan liian vähäistä, ja kursseille pääseminen on hankalaa. Sen sijaan työharjoittelua pidetään maahanmuuttajien keskuudessa hyvänä tienä työelämään, mutta enemmän tukea harjoittelupaikan hankkimisessa toivotaan.

Suureksi kysymykseksi tutkimuksessa nousi myös maahanmuuttajien jo olemassa olevan osaamis-pääoman hyödyntäminen. Sekä viranomaiset että maahanmuuttajat itse pitävät turhauttavana nykytilannetta, jossa korkeastikin koulutettujen tai pitkän työkokemuksen omaavien henkilöiden osaaminen usein sivuutetaan työmarkkinoilla täysin. Tämä tuhlaa resursseja sekä työvoimahallinnon palveluilta ja uudelleen koulutuksen järjestämisessä ollen samaan aikaan maahanmuuttajalle erittäin raskasta.

TE-toimistoissa palvelun merkittävimpana kehittämiskohtana tämän tutkimuksen perusteella nousi maahanmuuttajapalveluiden liika keskittäminen. Pienemmissä toimistoissa saattaa olla vain jopa yksi henkilö, joka hoitaa kaikkia maahanmuuttajasioita. Tämä on huono tilanne riskinhallinnan ja toiminnan jatkuvuuden näkökulmasta sekä asiakaspalvelun laadun näkökulmasta. Myös maahanmuuttajat ovat huomanneet, että osalla virkailijoista on hankaluuksia selvittää maahanmuuttajien asiakaspalvelutilanteista. Osa virkailijoista myös itse toivoo saavansa enemmän koulutusta, ja erityisesti monikulttuurisiin kysymyksiin liittyen.

5.4 Sosiaali- ja terveystyöpalvelut

Sosiaali- ja terveystyöpalveluissa tarve maahanmuuttajien kulttuuritaustan tuntemiselle korostuu, eikä henkilöstöllä ole vielä tähän liittyvää riittävää osaamista. Toinen, erittäin merkittävä epäkohta on maahanmuuttajien kieliongelman myötä heikentynyt potilassuoja, mikä liittyy perheenjäsenten ja tuttavien käyttämiseen tulkkina.

Viranhaltijoiden näkemyksen mukaan sosiaali- ja terveystyöpalveluiden henkilökunnan tuntemus maahanmuuttajien erityistarpeista on tällä hetkellä erittäin heikkoa. Eri kulttuureista ja yhteiskunnallisista oloista tulevilla maahanmuuttajilla on kantaväestöön

verrattuna hyvin erilaiset terveydelliset ja sosiaaliset haasteet. Myös esimerkiksi monien maahanmuuttajien perhemalli eroaa hyvin paljon meillä totutusta, mikä asettaa erityishaasteensa myös sosiaalipalveluiden järjestämisessä. Kehittämismallina voisi toimia esimerkiksi henkilökohtainen koordinaattori, joka opastaa maahanmuuttajia palveluiden käytössä, ja samalla tiedottaa henkilökuntaa maahanmuuttajien kehittämistarpeista.

Maahanmuuttajat nostivat merkittävimmäksi asiointiin liittyväksi haasteekseen myös näiden palveluiden osalta kielitaitoon liittyvän kysymyksen, mikä voi vaarantaa potilaan terveyden. Lääkärillä asioidessa on hyvin tavallista, että tulkkina käytetään puolisoa tai tuttavaa, mikä vaarantaa vakavasti potilaan yksityisyyden, ja on kyseenalaista myös potilasturvallisuuden vuoksi. Maahanmuuttajat kertoivat jopa saaneensa täysin vääriä diagnooseja kieliongelmiensa vuoksi. Tulkin tilaamista tulisikin ehdottomasti helpottaa, mikä voi tapahtua esimerkiksi hankintarenkaita kehittämällä.

5.5 Opetus ja koulutus

Verrattuna kunnan muihin toimialoihin, huomioidaan maahanmuuttajien tarpeet erityisesti peruskoulutuksessa, jossa opetushenkilöstö on usein hyvin tietoista maahanmuuttajien opetukseen liittyvistä pedagogisista ja sopeutumiseen liittyvistä haasteista. Tutkimuksessa kävi ilmi, että yksi keskeinen kehittämiskysymys on maahanmuuttajakoulutuksen liallinen keskittäminen mikä on yhtäältä taloudellista, mutta toisaalta se ei tue suomenkielen oppimista eikä suomalaisen yhteiskuntaan sopeutumista. Tämä asettaa myös maahanmuuttajat eriarvoiseen asemaan pidentyneiden koulumatkojen vuoksi, mikä nähtiin erityisesti maahanmuuttajien mielestä ongelmallisena.

Myös perusopetuksen ja toisen asteen koulutuksen osalta keskeiseksi kysymykseksi nousi se, miten maahanmuuttajien kulttuuristen kohtaamisissa voidaan selviytyä yhä paremmin. Tässä suhteessa tarvittaisiin ns. jatkuvan pöydän käytäntöä, jossa henkilökunta voi hypätä koulutukseen sitä tarvittaessa, eli silloin kun omaan luokkaan tulee maahanmuuttajaoppilas. Erityisesti ammatillisen koulutuksen kehittämisessä myös hankerahoituksen rooli korostuu.

Vaikka muihin kunnan toimialoihin verrattuna erityisesti perusopetus huomioi maahanmuuttajien tarpeet hyvin, on sekä kansalaisten, virkamiesten sekä päättäjien asenteissa parantamisen varaa. Tarvi- taan yhä enemmän kokonaisvaltaista ymmärrystä siitä, että jokainen voi osaltaan virkamiehenä ja kansalaisena luoda kohtaamisen ja vuorovaikutustilan- teita maahanmuuttajien sopeutumisen tukemiseksi.

5.6 Kulttuuri ja vapaa-aika

Maahanmuuttajien vapaa-ajan palvelutarjonta on nykyisellään melko sisäänpäin kääntynyttä. Toimin- ta keskittyy monikulttuurikeskusten toiminnan ym- päriille ja monet maahanmuuttajaryhmät ovat itse aktiivisia kulttuuritapahtumien ja kokoontumisten järjestämisessä. Maahanmuuttajia tulisikin integroi- da vahvemmin kantaväestön kulttuuri- ja harrastus- toimintaan.

Maahanmuuttajien ryhmähaastatteluissa nousi esil- le monikulttuurikeskukset merkittävänä vapaa-ajan viettopaikkoina, missä voi tavata muita maahan- muuttajia, saada vertaistukea ja myös paljon infor- maatiota. Toisaalta näiden moku-keskusten huono puoli on se, että vaikka siellä voi kokea yhteisölli- syyttä muiden maahanmuuttajien joukossa, integ- roituminen ja kontaktit paikallisväestöön sekä suo- men kielen käyttö jää vähemmälle. Tämä korostuu myös siinä, että maahanmuuttajat itse järjestävät erilaisia tapahtumia. Maahanmuuttajat jakautuvat näiden palveluiden käytön suhteen kahteen jouk- koon; toiset osallistuvat aktiivisesti toimintaan tava- takseen muita maahanmuuttajia, ja toiset välttelevät niitä juuri samasta syystä.

Maahanmuuttajat tulisikin ottaa tavallisten harras- tusryhmien osalta paremmin huomioon, jotta kon- takteja paikalliseen väestöön syntyisi enemmän. Kuitenkin monen maahanmuuttajan mukaan usein este sekä lasten että aikuisten harrastuksille, ja etenkin liikuntaharrastuksille, on niiden kalleus. Maahanmuuttajilla ei ole välttämättä samanlaisia taloudellisia mahdollisuuksia panostaa esimerkiksi lapsen liikuntaharrastukseen kuin suurella osalla kantaväestöä.

Taloudellisen tuen saaminen saattaisikin auttaa har- rastusmahdollisuuksien käyttämisestä. Myös aktiivis- ten maahanmuuttajien osaamista tulisi hyödyntää

harrastusmahdollisuuksia suunniteltaessa.

5.7 Yhteiskunnallinen osallisuus ja turvallisuuskysymykset

Maahanmuuttajien rooli ja osallisuus yhteiskunnallisessa vaikuttamisessa on hyvin vähäinen. Viranomaisten rooli maahanmuuttajien osallisuutta tai turvallisuutta koskevien kysymysten edistämisessä on nykyisellään hyvin passiivista ja viranomaisten tietoisuus yhdenvertaisuutta edistävien kysymysten edistämisestä vähäistä. Syrjinnänvastaisessa toiminnassa kansalaisjärjestöt, oppilaitokset, työnantajat ja tiedotusvälineet ovat aktivoituneet enemmän.

Maahanmuuttajien osallisuuden kokemuksilla ja tosiasiallisilla vaikuttamismahdollisuuksilla on keskeinen merkitys kotoutumisprosessin onnistumisen kannalta. Tämä tutkimus omalta osaltaan osoitti, että Itä-Suomessa asuvien maahanmuuttajien kiinnostus yhteiskunnalliseen toimintaan oli varsin vähäistä, ja että lähes jokainen haastatelluista maahanmuuttajista oli kokenut jonkinasteista turvallisuushkaa ainakin nimittelyjen, pilkanteon ja uhitelun muodossa.

Vastaavasti viranomaiset kokevat olevansa varsin voimattomia maahanmuuttajien turvallisuuden edistämisessä. tiedotuskampanjoihin. Suurempi rooli syrjinnänvastaisessa toiminnassa onkin kansalaisjärjestöillä, oppilaitoksilla, työnantajilla ja tiedotusvälineillä, joiden tekemä syrjinnän- ja rasisminvastainen työ sekä yhdenvertaisuuskampanjat ovat aikaansaaneet parhaita tuloksia.

Maahanmuuttajien suhteet kantaväestöön näyttäisivät olevan Itä-Suomessa jossain määrin kunnossa. Kontaktit kuitenkin painottuvat sukulaissuhteisiin ja kynnys syvällisempien ystävyysuhteiden solmimiseen näyttää olevan kohtuullisen haastavaa.

6 Kehittämissuosituksia

Kotouttamislain kokonaisuudistus on parhaillaan Eduskunnassa. Lain uudistamisen avulla halutaan

kehittää maahanmuuttajille tarjottavia palveluita ja sitä kautta parantaa kotouttamistoiminnan vaikuttavuutta. Vaikka lakiesitys sisältää monia tarpeellisia uudistuksia (esim. maahanmuuttajille tehtävät alkukartoitukset) voitaisiin maahanmuuttajien kotoutumista tukea huomattavasti paremmin jo nykyisen laikin puitteissa. Ongelmaksi on osoittautunut nykyisen kotouttamislain vajavainen toimeenpano: kotouttamisohjelmia laatii vain noin puolet kunnista, kotouttamissuunnitelmien päivitys ja seuranta ovat puutteellisia ja viranomaisten asenteissa olisi paljon toivomisen varaa. Asenne- ja motivaatio-ongelmien lisäksi maahanmuuttajien palveluiden kehittäminen on ennen kaikkea resurssikysymys. Kuntatalouden tilanne on viime vuosina heikentynyt entisestään, ja erityisesti monessa Itä-Suomen kunnassa erityishaasteena on väestön ikääntymisen tuomat haasteet. Tämä on paradoksaalista ajateltuna sitä, että maahanmuuttajissa piilee kuitenkin merkittävä työvoimaresurssi, joiden osaamisen kehittämiseen panostaminen tuottaa pidemmällä aikavälillä myös taloudellisia hyötyjä. Se, miten eri kunnat tähän haluavat panostaa, riippuu siis lopulta poliittisesta tahdosta maahanmuuttajien aseman edistämisessä.

Kunnan toiminnan tasolla on maahanmuuttajien roolin vahvistamisessa tällä hetkellä keskeisimpänä kehittämishaasteena se, että maahanmuuttajien tarpeet, kulttuurikysymykset ja yhdenvertaisuuden edistämisen liittyvät haasteet ovat vielä hyvin tuntemattomia aiheita kuntien toiminnan kehittämisessä. Tutkimus osoitti, että maahanmuuttajien kehittämistarpeita koskeva tuntemus on hyvin pisteittäistä ja keskittynyt tietyille henkilöille tai toimintayksiköihin.

Tutkimuksessa toistui monessa yhteydessä näkemys siitä, että maahanmuuttajapalvelut sysätään helposti yksittäisten henkilöiden tai tiettyjen yksiköiden (esim. tietyn koulun) hoidettavaksi. Tähän aiheuttamat epäkohdat nousivat esiin sekä maahanmuuttajien itsensä että viranomaisten näkökulmasta. Maahanmuuttajien palveluiden kehittäminen tulisi olla jokapäiväinen osa kuntien kaikkea palvelutoimintaa, ja koko henkilöstön tulisi olla tietoinen maahanmuuttajien. Tällä hetkellä, koska maahanmuuttajien palveluihin liittyvä osaaminen on hyvin sattumanvaraista, on maahanmuuttajien yhdenvertaisuuden saavuttamiseen vielä matkaa.

Yksittäisen maahanmuuttajien tasolla ollaan kuntien

palvelutarjontaan tällä hetkellä kuitenkin tyytyväisiä, mutta tässä suhteessa on huomioitava myös se, että maahanmuuttajat ovat hyvin vaatimattomia asiakkaita. Maahanmuuttajien oma toive palveluiden järjestämisen suhteen on se, että heitä kohdeltaisiin kantaväestön kanssa yhdenvertaisesti.

Maahanmuuttajat toivovat palvelunsaajina tasa-arvoisuutta muiden asiakkaiden kanssa, kun taas niiden virkamiesten näkemyksissä, jotka ylipäänsä ovat maahanmuuttajakysymyksistä tietoisia, painottuu enemmän maahanmuuttajien erityis- ja kulttuurikysymysten huomioiminen. Jälkimmäisen osalta on toki tärkeää, että maahanmuuttajiin liittyvät erityiskysymykset huomioidaan, mutta samanaikaisesti on muistettava, ettei maahanmuuttajien kulttuuritaustan huomioimisessa luisuta siihen, että heille tarjottavat palvelut ovat täysin irrallaan muiden palveluista.

Tämä tulee tällä hetkellä esiin etenkin koulutoimen ja vapaa-ajanpalveluiden osalta, joissa maahanmuuttajat toivat erityisesti esiin sen, että heitä lokeroidaan liikaa erilleen muista palveluiden saajista. Tällainen eristyneisyys ei edistä maahanmuuttajien integroitumista osaksi yhteiskuntaa, ja maahanmuuttajat toivat myös tämän selvästi esiin.

Maahanmuuttajien palveluiden kehittämiseksi tehdään selvityksen perusteella aihepiireittäin seuraavat kehittämissuosituksat:

6.1 Maahanmuuttajien asema kuntalaisena

Maahanmuuttajien asema kuntalaisina on pyritty kattavasti turvaamaan erilaisten lakisääteisten velvoitteiden kautta (kotouttamisohjelma, yhdenvertaisuussuunnitelma), mutta nykyisellään kunnat eivät ole vielä ottaneet riittävän vahvaa kehittämisotetta maahanmuuttajien aseman turvaamiseksi yhdenvertaisina kuntalaisina. Parhaiten tämä toteutuu tällä hetkellä koulutoimessa, jossa kuitenkin esiintyy edelleen maahanmuuttajakysymyksiin liittyviä osaa- mispuutteita. Viranomaisten rooli on maahanmuuttajien aseman parantamisessa kaiken kaikkiaan hyvin heikko, ja kehittämistyössä korostuukin vahvasti kansalaisjärjestöjen sekä hankkeissa tehtävän kehittämistyön rooli.

> Kotouttamis- ja yhdenvertaisuussuunnitelmat tulee juurruttaa yhä vahvemmin osaksi kuntien toiminnanohjausta ja käytännön työskentelyä.

- Tätä ei saavuteta ilman poliittista tahtotilaa. Tässä tarvittavan informaation valmisteluvastuu kuuluu maahanmuuttaja-asioista vastaavalle virkamieskunnalle.
- Syrjinnänvastaisessa toiminnassa kansalaisjärjestöillä, oppilaitoksilla, työnantajilla ja tiedotusvälineillä on kaikkein merkittävin asema. Näiden tahojen tekemä syrjinnän- ja rasminvastainen työ sekä yhdenvertaisuuskampanjat ovat aikaansaaneet parhaita tuloksia. Kuntien toiminnassa tätä tulisi aktiivisemmin myös hyödyntää.

> Henkilökunnan koulutusta maahanmuuttaja- ja monikulttuurisuus- ja kysymyksiin liittyen tulee lisätä kautta linjan myös henkilöstölle, joka ei työskentele tällä hetkellä maahanmuuttajien parissa

- Kunnan henkilökunnan koulutus maahanmuuttajien kohtaamiseen palvelutilanteessa.
- Yhteiset koulutukset eri palvelualoille toimisivat samalla verkostoitumisväylänä.
- Yksittäisillä kunnilla ei tähän ole välttämättä resursseja, AVI:en, ELY-keskusten ja yliopiston aikuiskoulutuskeskuksen rooli tässä tärkeä
- Koulutukseen tulisi sisältää tietoa tulkkipalvelujen käytöstä kaikkien kunnan palvelujen osalta

> Maahanmuuttajapalveluiden suunnittelu eri viranomaistahojen, kolmannen sektorin sekä kehittämishankkeiden välillä toisi kehittämistyölle merkittävää lisäarvoa

- Maahanmuuttajien palveluiden kehittämiseen on olemassa paljon tutkittua ja kokemuksellista tietoa hyvistä käytännöistä etenkin järjestöjen ja kehittämishankkeiden puolella. Tämä tieto tulisi valjastaa paremmin kehittämään myös kuntien toimintaa.
- Kuntien ja valtion aluehallintoviranomaisten tulisi lisätä yhteistyötä kolmannen sektorin (niin maahanmuuttaja- kuin muunkin järjestökentän) kanssa maahanmuuttajien kotouttamisen tukemisessa.

> Tiedottamisen lisääminen eri kielillä

- Sekä kotoutumispalveluista tiedottaminen että kunnan palveluista tiedottaminen kaipaa kehittä-

mistä. Kunnan peruspalveluista voitaisiin tiedottaminen esimerkiksi verkossa eri kielillä. Suomen kielellä tiedottamisella ei kotoutumisen alkuvaiheessa ole vaikutusta.

- Tiedottaminen perusasioistakin riittää, jolloin tästä koituvat käännskustannukset eivät ole etenkään tiedottamisen hyötyyn nähden kovin korkeat, kustannus on kertaluonteinen, ja tämä voidaan tehdä myös useamman kunnan yhteistyössä.

> Puhelin- ja etätulkkauspalvelun kehittäminen (esim. kuntien palvelurengas)

- Jos maahanmuuttaja tulee ilman ajanvarausta palvelutilanteeseen, tulkkia on hankala saada paikalle.
- Puhelin- ja etätulkkaus toimisi myös terveystalveissa, sillä tällöin potilaan anonymiteetti säilyy.

> Maahanmuuttajien huomioiminen ja kuuleminen palveluita kehittäessä

- Monissa julkisissa palveluissa asiakaspalvelukeskeisyys on ollut perinteisesti heikkoa, mutta tässä on tapahtumassa jatkuvaa kehitystä. Tässä prosessissa olisi myös maahanmuuttajien näkökulma huomioitava.
- Palvelukehittämisen tulee tapahtua käyttäjäveitosesti. Maahanmuuttajien toiveet, näkemykset ja odotukset tulee huomioida kotoutumisen kannalta keskeisten peruspalveluiden kehittämisessä.
- Palvelurakenteen kehittämisen (esim. kuntaliitokset, seudulliset palvelut) yhteydessä uudistusten vaikutukset maahanmuuttajien palveluihin tulee ottaa erikseen huomioon ja varmistaa, että esim. kotoutumisohjelmat päivitetään uutta tilannetta vastaaviksi.

6.2 Kotouttamispalvelut

Kotouttamispalvelut ovat onnistuneet viranomaisten näkökulmasta kohtalaisesti. Maahanmuuttajien ovat palveluihin kokonaisuutena tyytyväisinä, byrokratiasta ja monen luukun asiointista aiheutuvista vaikeuksista huolimatta. Toisaalta maahanmuuttajat ovat asiakaskuntana vaatimattomia, sillä monet vertaavat palveluiden tilaa oman kotimaansa tilanteeseen. Oikea-aikainen tiedottaminen on avainasemassa maahanmuuttajan tukemisessa kunnan palveluita

hyödynnettäessä. Myös kotouttamisvaiheen kielikoulutusta tulee lisätä.

> Kotoutumiskursseja tulisi kehittää paremmin maahanmuuttajien tarpeita vastaavaksi

- Työ- ja kieliharjoittelujaksojen sijoittaminen kurssien loppupuolelle. Kieliharjoittelu tulee olla paikassa, jossa on mahdollisuus vuorovaikutukseen suomalaisten kanssa ja kieltä on aidosti mahdollisuus käyttää.
- Kielenopetusta tulisi enenevässä määrin viedä arjen tasolle (esim. työpaikoille). Kielivalmentajien ja kulttuuritulkkien palkkaamisen kautta kielenopetus voidaan mielekkäällä tavalla yhdistää työn tekemiseen tai työharjoitteluun.
- Saman kulttuuri- tai kielialueen sekä samanlaisen oppimistason omaavat ihmiset samoille kursseille.
- Kurssien välille jäävän ”odotusajan” lyhentäminen niin, että opiskeluun saisi pitkäjänteisyyttä eivätkä opitut asiat ehdi unohtua. Non-stop –periaatteella tapahtuvaa kielenopetusta tulee lisätä.
- Maahanmuuttajanaisten huomioiminen koulutuksessa. Esimerkiksi monilapsisen perheen kotiäidillä ei mahdollisuutta kokopäiväiseen koulutukseen. Toisaalta heidän kotoutumisensa tärkeää syrjäytymisen ehkäisemiseksi.
- Pelkät kieliversiot eivät riitä – tarvitaan maahanmuuttajien tarpeet ja taustat huomioivia oppaita, konkreettisia esimerkkejä.

> Tiedottamista tulee tehostaa ja porrastaa

- Henkilökohtaista tiedotusta tulisi suosia, jotta voidaan varmistua siitä, että maahanmuuttaja on ymmärtänyt hänelle annetun viestin oikein. Kotouttamisvaiheessa asioita tulee niin paljon, että monen on etenkin kielivaikkeudet huomioiden vaikeuksia vastaanottaa kaikkea informaatiota. Siksi myös tiedottamisen porrastaminen on tärkeää. Kotouttamispalveluiden aikana maahanmuuttaja on kaikista lähimmin tekemisissä eri viranomaistahojen kanssa, jolloin henkilökohtainen tiedottaminen on vielä mahdollista.

> Kotouttamispalveluiden vaikuttavuutta tulisi tutkia kansallisella tasolla

- Uuden kotouttamislain tueksi tulisi olla enemmän

tutkimuksellista tietoa kotouttamispalveluiden todellisesta vaikuttavuudesta. Tutkimuksessa tulisi selvittää, palveluiden saatavuuden lisäksi niiden vaikuttavuutta eri maahanmuuttajaryhmien näkökulmasta.

6.3 Työllistämispalvelut

Työllistämispalveluiden osalta tulisi kehittää kaikkien virkailijoiden valmiuksia vastata maahanmuuttajien palvelutarpeisiin. Nyt osaaminen keskittyy liiaksi yksittäisille henkilöille. Maahanmuuttajien suurin hidaste työllistymiselle on edelleen kielitaito, ja tätä koulutusta on tällä hetkellä liian vähän tarjolla. Itä-Suomen oloissa erityishaasteen maahanmuuttajien työllistymiselle asettaa pitkät välimatkat sekä kanta-väestön korkea työttömyys. Maahanmuuttajien olemassa olevan osaamisen hyödyntäminen on vielä heikkoa.

> Maahanmuuttajille tulisi tarjota vahvempaa tukea harjoittelupaikkojen ja työpaikkojen hankinnassa

- Tällä hetkellä TE-toimistot edellyttävät maahanmuuttajilta vahvaa omatoimisuutta, mikä yhtäältä nähdään maahanmuuttajien kesken hyvänä asiana. Toisaalta harjoittelut ovat niin tärkeä askel kohti työelämää, että tuen lisääminen tässä kriittisessä nivelvaiheessa olisi ensiarvoisen tärkeää lisätä. Nyt tässä vastuu on ollut pitkälti järjestö- ja hanketoiminnassa, eikä toiminnan yhteneväisyyttä ja jatkuvuutta voida taata.

> Maahanmuuttajien osaamispääomaa tulisi hyödyntää tehokkaammin

- Maahanmuuttajien aikaisempaa koulutusta ja osaamista sekä näiden rinnastamista tulee kehittää. Kotoutussuunnitelmissa (tai tulevilla alkukartoituksissa) tulee selvittää myös muodollisten tutkintojen lisäksi millaista kokemusperäistä tietoa maahanmuuttaja-asiakkaalla on ja miten tämä olisi hyödynnettävissä työllistymis- tai koulutuspolkuja suunniteltaessa.

> Työnantajat tulee ottaa nykyistä aktiivisemmin mukaan maahanmuuttajien työllistämistalkeisiin

- Työnantajien asenteisiin tulee vaikuttaa suoraan

ja työnantaja-, yrittäjä- ja kauppakamarijärjestöjen kautta. Maahanmuuttajien työllistämiseen liittyy edelleen aiheettomia pelkoja ja ennakkoluuloja, jotka vaikeuttavat maahanmuuttajien työnsaantia.

- Kielitaitokriteereitä ei tule liikaa korostaa etenkin sellaisten ammattien tai työtehtävien kohdalla, joissa puutteellinen kielitaito ei ole työn menestyksekkään hoitamisen kannalta ongelma.

6.4 Sosiaali- ja terveyspalvelut

Sosiaali- ja terveyspalveluissa tarve maahanmuuttajien kulttuuritaustan tuntemiselle korostuu, eikä henkilöstöllä ole vielä tähän liittyvää riittävää osaamista. Toinen, erittäin merkittävä epäkohta on maahanmuuttajien kieliongelman myötä heikentynyt potilassuoja, mikä liittyy perheenjäsenten ja tuttavien käyttämiseen tulkkina.

> Tulkkipalvelujen käyttö tulisi ottaa sosiaali- ja terveyspalveluissa vakinaiseksi käytännöksi, josta ei poiketa

- Perheenjäsenten ja ystävien käyttö tulkkina voi vaarantaa potilaan turvallisuuden sekä yksityisyyden ja saattaa asettaa heidät siten kuntalaisina muita huomattavasti huonompaan asemaan. Toisaalta nähneet tässä merkittävää ongelmaa. Tulkkipalveluiden käyttö tulisi kuitenkin integroida vahvemmin osaksi sosiaali- ja terveyspalveluiden arkea.

> Monikulttuurisuuskysymyksiin liittyvää tiedotusta ja koulutusta koko henkilöstölle

- Sosiaali- ja terveyspalveluissa liikutaan yksilön kannalta hyvin yksilöllisten kysymysten äärellä, joten kuntien olisi huolehdittava, että koko henkilökunnalla on riittävät tiedot ja taidot monikulttuurisuuskysymyksistä.
- Tässä kansallisella tasolla voisi toimia monikulttuurisuus-passin konsepti (vrt. hygieniapassi elintarvikealalla).

6.5 Opetus ja koulutus

Verrattuna kunnan muihin toimialoihin, huomioidaan maahanmuuttajien tarpeet erityisesti peruskoulu-

tuksessa, jossa opetushenkilöstö on usein hyvin tietoista maahanmuuttajien opetukseen liittyvistä pedagogisista ja sopeutumiseen liittyvistä haasteista. Merkittävimpänä uhkana koulutoimessa nähdään luisuminen kohti liiallista keskittämistä ja maahanmuuttajien eriytymistä.

> Maahanmuuttajalasten keskittämistä yhteen kouluun perusopetuksessa tulee välttää.

- Maahanmuuttajalapsen oppivat suomea parhaiten perusopetuksen ja peruspalvelujen yhteydessä. Tämän vuoksi on tärkeää, ettei heitä eristetä erillisiin opetusryhmiin tai yksiköihin.

> Maahanmuuttajien koulutuksen kehittäminen yli sektorirajojen.

- Virallisten toimijoiden rinnalle on tärkeitä tunnustaa toimijoina myös kolmannen sektorin ja hankkeiden tekemä työ.

> Koulun sisäisessä organisoitumisessa tulee vahvistaa maahanmuuttajaoppilaiden asemaa

- Maahanmuuttajaoppilaan oppimista tukevan kielen oppimisprosessin pedagogista suunnittelua tulisi lisätä.
- Opinto-ohjaajan roolia olisi tiukennettava, jotta peruskoulun päättävät maahanmuuttajanuoret eivät tipu koulutuksen piiristä. Myös ammatillisen koulutuksen puolella tukea on tehostettava.
- Läksykerhot auttaisivat niitä lapsia oppimaan, joiden vanhemmat eivät osaa suomea. Kerhot voivat toimia esimerkiksi opiskelijoiden vetovastuulla. Näistä on olemassa hyviä kokemuksia.

> Maahanmuuttajien lähtötason arviointi ja osaamiskartoitus ennen kielikoulutusta

- Kielikoulutuksen tulee vastata maahanmuuttajan omaa tasoa ja kelitaidon oppimisen erilaisuus eri ihmisillä on huomioitava. Tämän hetkinen tasojärjestelmä ei jousta maahanmuuttajien tarpeisiin, ja saattaa jopa täysin pysäyttää kielen oppimisen, esimerkiksi silloin, kun maahanmuuttaja tarvitsisi saman kurssin kertausta.

> Oppilaitosten ja työelämän välisen työharjoittelu- ja työssäoppimisjakson kehittäminen

- Ammatillisessa koulutuksessa voitaisiin kehittää esimerkiksi mallia, jossa työharjoittelussa oleva maahanmuuttajaopiskelija saisi työparin käytännön työn oppimista varten.

> Maahanmuuttajien integroiminen osaksi opetushenkilökuntaa

- Olisi tärkeää, että opetushenkilökunnan joukossa olisi nykyistä enemmän maahanmuuttajataustaisia opettajia ja opinto-ohjaajia. Tässä kuitenkin huomioida, ettei opetusta kuitenkaan keskitetä erillisiin maahanmuuttajaryhmiin.

6.6 Kulttuuri- ja vapaa-aika

Maahanmuuttajien vapaa-ajan palvelutarjonta on nykyisellään melko sisäänpäin kääntynyttä. Toiminta keskittyy monikulttuurikeskusten toiminnan ympärille ja monet maahanmuuttajaryhmät ovat itse aktiivisia kulttuuritapahtumien ja kokoontumisten järjestämisessä. Maahanmuuttajia tulisikin integroida vahvemmin kantaväestön kulttuuri- ja harrastustoimintaan.

> Kulttuuri-, liikunta- ja vapaa-ajan palveluiden suunnittelussa tulee huomioida maahanmuuttajien erityistarpeet

- Maahanmuuttajien osallistumista kunnan kulttuuri-, liikunta-, ja vapaa-ajan palveluihin tulee tukea tarjoamalla osallistumista edistäviä tukipalveluita (kuten tulkkausta, mentorointia jne.). Tähän työhön tulee osallistaa maahanmuuttajataustaisia henkilöitä.

> Kuntien palveluihin liittyvissä rationalisointihankkeissa tulee ottaa huomioon näiden vaikutukset maahanmuuttajien kotoutumiseen.

- Esimerkiksi kirjastojen resurssien vähentämisellä on suora yhteys maahanmuuttajien kotoutumiseen sillä kirjastot tarjoavat maahanmuuttajille paitsi luovan oppimisympäristön niin myös foorumin tavata tuttavien ja ystäviä sekä käyttää tietoteknisiä palveluita.

> Kansalaisjärjestöjä sekä asukas- ja kyläyhdistyksiä tulee kannustaa ja tukea monikulttuuris-

ten tapahtumien ja harrastetoiminnan kehittämässä

- Julkiset palvelut ovat vain pieni osa vapaa-ajan palveluista. Yhteisöllistä toimintaa tukemalla voidaan edistää maahanmuuttajien (etenkin työelämän ulkopuolella olevien) kotoutumista ja lisätä heidän sosiaalista ja kulttuurista pääomaansa.

6.7 Yhteiskunnallinen osallisuus ja turvallisuuskysymykset

Maahanmuuttajien rooli ja osallisuus yhteiskunnallisessa vaikuttamisessa on hyvin vähäinen. Viranomaisten rooli maahanmuuttajien osallisuutta tai turvallisuutta koskevien kysymysten edistämässä on nykyisellään hyvin passiivista ja viranomaisten tietoisuus yhdenvertaisuutta edistävien kysymysten edistämisestä vähäistä. Syrjinnänvastaisessa toiminnassa kansalaisjärjestöt, oppilaitokset, työnantajat ja tiedotusvälineet ovat aktivoituneet enemmän.

> Maahanmuuttajien vaikuttamistietoisuuden lisääminen

- Maahanmuuttajien osallisuutta tulisi pyrkiä vahvistamaan tekemällä suomalaisen yhteiskunnan vaikuttamismahdollisuudet nykyistä läpinäkyvämmiksi ja ymmärrettävämmiksi esimerkiksi kotoutuskurssien yhteydessä.

> Maahanmuuttajien kannustaminen osaksi kuntien poliittista päätöksentekoa

- Tällä hetkellä järjestöt vahva vaikuttamiskanava, mutta ei virallista asemaa päätöksentekojärjestelmässä sekä valmisteleavassa virkamiestyössä.
- Keinotekoisia foorumeita vaikuttamiselle (esim. maahanmuuttajien varjovaltuusto tai parlamentti) on ehdotettu, mutta tämä on ongelmallista ja kyseenalaista demokraattisesta näkökulmasta
- Maahanmuuttajia tulee tukea ja kannustaa suoraan vaikuttamiseen ja omien erityispiirteiden sekä –preferenssien esille tuomiseen.
- On tärkeää saada maahanmuuttajia aidoiksi kuntavaikuttajiksi.

Liite 1. Ryhmähaastattelurunko

<p>Palveluiden käyttöön liittyvät kysymykset</p> <p>Sosiaali- ja terveyspalvelut Perhepalvelut Kulttuuri- ja liikuntapalvelut Nuorisopalvelut Omakieliset palvelut / tulkkipalvelut</p>	<p>1. Mihin kotouttamistoimenpiteisiin olette osallistuneet? (esimerkiksi alkuinfotilaisuus työvoimatoimistossa, perheleirit, kotipalvelut, suomen kielen kurssit, työharjoittelu jne.)</p> <p>Onko kotouttamispalveluja tarjottu omalla kielellä?</p> <p>Miten kotouttamistoimenpiteet ovat onnistuneet? <i>Ovatko kotouttamistoimenpiteet olleet hyviä?</i></p> <p>Miten niitä pitäisi kehittää tai millaisia toimenpiteitä tarvitaan? <i>Miten niitä voi parantaa? Mitä tekisit parantaaksesi niitä?</i></p>
	<p>2. Mitä palveluja olette tarvinneet asuessanne Suomessa? Oletteko saaneet näitä palveluja?</p> <p>Mitä palveluja olette käyttäneet</p> <ul style="list-style-type: none"> - Sosiaali- ja terveyspalvelut <ul style="list-style-type: none"> o esim. päiväkotit, neuvola, kela, työvoimatoimisto, terveyskeskus, sosiaalitoimisto, koulu - Kulttuuripalvelut <ul style="list-style-type: none"> o esim. kirjasto, museot, taidenäyttelyt - Liikuntapalvelut <ul style="list-style-type: none"> o esim. liikuntapaikat (kuten urheilukeskus, pururata ja muut ulkoilumahdollisuudet, uimahalli) ja ryhmäliikunta - Nuorisopalvelut <ul style="list-style-type: none"> o esim. nuorisotalo, nuorisotyö, nuorisovaltuusto - Asumispalvelut <ul style="list-style-type: none"> o asuminen ja koti (asumisneuvojat) o Miten asuminen järjestyi, kun muutitte Suomeen? o Saitteko apua asumisen/kodin järjestämiseen? Kuka auttoi? Miten auttamista voi parantaa? o Onko asunnon saaminen vaikeaa? Miten sitä voi helpottaa? o Missä asut nyt? (esim. kunnan vuokra-asunto, yksityinen vuokra-asunto, omistusasunto ym.) o Onko asunto hyvä? o Onko naapurit mukavia?

		<p>Mistä kuulitte näistä palveluista? Kuka kertoi näistä palveluista? Missä?</p> <p>Oletteko tyytyväisiä saamiinne palveluihin? Ovatko palvelut hyviä?</p> <p>Mitä ongelmia olette kohdanneet? Millaisia kehittämissuunnitelmia teillä on? Onko ollut ongelmia? Miten palveluja voi parantaa? Mitä tekisit parantaaksesi niitä?</p>
	3.	<p>Mitä palveluja haluaisitte järjestettävän/järjestettävän enemmän? Mitä palveluja pitäisi olla lisää?</p>
	4.	<p>Oletteko saaneet neuvontaa omalla kielellä? Mistä aiheista? Kuka on neuvonut teitä/mistä neuvontaa on saanut? Mitä kysymyksiä teillä on ollut? Millä kielellä olette saaneet apua? Mitä kysymyksiä teillä on ollut? Kuka on auttanut teitä?</p> <p>Onko teillä kokemuksia tulkkipalveluista? Milloin/missä tilanteessa tulkkia on tarvittu? Onko tulkin saanut tarvittaessa paikalle? Onko tulkkipalveluihin liittyen ollut jotain ongelmia? Mitä kehittämissuunnitelmia teillä on tulkkipalveluihin liittyen? Oletteko käyttäneet tulkkia? Milloin ja missä tulkkia on tarvittu? Onko tulkin saanut paikalle? Onko ollut jotain ongelmia? Miten niitä voi parantaa? Mitä tekisit parantaaksesi niitä?</p> <p>Onko neuvontaa saatu riittävästi? Ovatko neuvot olleet hyviä? Onko teillä neuvontaan liittyen joitain kehittämissuunnitelmia? Onko apua ollut riittävästi? Ovatko neuvot olleet hyviä? Miten neuvontaa voi parantaa?</p>
Arkielämään liittyvät kysymykset	5.	<p>YHTEISÖLLISYYS</p> <p>Onko teillä sosiaalisia kontakteja alueen suomalaiseen väestöön? Entä omaan etniseen ryhmäänne? Onko sinulla suomalaisia kavereita? Entä muita oman maalaisia kavereita?</p> <p>Järjestetäänkö alueella tapahtumia asukkaille? Osallistuttko/osallistuisittko näihin tapahtumiin? Oletteko osallistuneet maahanmuuttajille suunnattuun toimintaan (esim. maahanmuuttajien omat pisteet, monikulttuurikeskukset tms.)? Mitä maahanmuuttajille tarkoitettuja paikkoja on kaupungissa? (Esim. maahanmuuttajien kerhot, naisten uimavuoro, lasten tapahtumat, kirkon kerhot) Oletko käynyt näissä paikoissa? Mitä</p>

		<p><i>maahanmuuttajille tarkoitettuja tapahtumia on? Osallistuttko näihin tapahtumiin? Miten niitä voi parantaa?</i></p> <p><i>Minkälaisia tapahtumia haluaisitte järjestettävän? Mitä tapahtumia toivot (lapsille/aikuisille/naisille/miehille/perheille)? Olisitteko itse valmis osallistumaan tapahtumien järjestämiseen/kerhotoiminnan vetämiseen jne.? Haluatko itse järjestää tapahtumia? (kerho tms.)</i></p>
	6.	<p>TURVALLISUUS</p> <p><i>Oletteko kohdanneet fyysistä tai henkistä väkivaltaa/ollut huolestunut turvallisuudestanne asuinalueellanne/Suomessa? Oletko kokenut väkivaltaa Suomessa? Onko sinua tai perhettäsi pahoinpidelty tai haukuttu? Onko oma asuinalueenne mielestänne turvallinen? Onko oma asuinalue turvallinen? Pelkäätkö? Mitä pelkää? Oletteko saaneet hätätilanteessa apua? Tiedättekö keneltä ja mistä apua saa tarvittaessa? Oletko saanut apua tarvittaessa? Kuka on auttanut? Miten turvallisuutta mielestänne (jos koette sen ongelmaksi) voisi parantaa ja kenen/keiden toimenpitein? Miten turvallisuutta voisi parantaa?</i></p>
Opiskeluun ja toimeentuloon liittyvät kysymykset	7.	<p><i>Käyttekö töissä/työharjoittelussa nyt? Missä? Miten saitte työpaikkanne?</i></p>
	8.	<p><i>Oletteko kohdanneet esteitä työpaikan saamisessa? Mitä esteitä? Oliko työpaikan saaminen vaikeaa? Miksi? Mikä on edistänyt/mielestänne edistää työllistymistä? Mikä on auttanut työpaikan saamista?</i></p>
	9.	<p><i>Oletteko käyttäneet joitakin työllistämiseen liittyviä viranomaispalveluita? (Esim. työvoimatoimiston palvelut) Mitä? Oletko käynyt työvoimatoimistossa? Entä henkilövuokrausfirmoissa? (esim. StaffPoint, Optiimi)</i></p> <p><i>Onko näistä palveluista ollut apua? Onko palveluista ollut helppo saada tietoa? Oletko saanut apua? Mistä kuulit työvoimatoimistosta?</i></p>
	10.	<p><i>Minkälaisia palveluja tarvitsisitte työllistymiseksi? Miten</i></p>

		työllistymistä voisi edistää? <i>Mikä auttaisi sinua saamaan työpaikan?</i>
	11.	Opiskeletteko tällä hetkellä? <i>Oletko koulussa/kurssilla?</i> Oletteko kohdanneet esteitä opiskelupaikan saamisessa? Mitä esteitä? <i>Oliko opiskelupaikan saaminen/kurssille pääsy vaikeaa? Miksi?</i> Minkälaisia palveluja tarvitsisitte opiskelupaikan löytämiseksi? <i>Mistä löysit opiskelupaikan? Mikä auttaisi opiskelupaikan löytämisessä?</i> Vastaako koulutus ammatillisia toiveitanne ja koetteko sen mahdollisesti auttavan työllistymisessä?
	12.	Tuletteko perheenne mielestänne riittävän hyvin toimeen nykyisillä tuloillanne? Eli riittääkö raha itsenne ja perheenne elättämiseen? <i>Onko rahaa tarpeeksi itsenne ja perheenne elättämiseen?</i>
Yhteiskunnallinen vaikuttaminen	13.	Seuraatteko kunnallispolitiikkaa tai valtakunnan politiikkaa? <i>Seuraatko politiikkaa Suomessa?</i> Osallistutko politiikkaan? (Esim. osallistutko kunnallisvaltuuston toimintaan, äänestätkö?)
	14.	Osallistutko maahanmuuttajajärjestön tai kirkon toimintaan?
	15.	Oletteko selvillä omista yhteiskunnallisen vaikuttamisen mahdollisuuksistanne? <i>Oletteko esim. äänestänyt, osallistunut mielenosoituksiin tai kirjoittanut mielipidekirjoituksia lehtiin?</i>
	16.	Haluatteko osallistua yhteiskunnalliseen toimintaan nykyistä enemmän? Mitä esteitä yhteiskunnalliselle vaikuttamiselle näette? Miten osallistumista voitaisiin tukea paremmin? <i>Mitä vaikeuksia siinä on? Miten sitä voisi helpottaa?</i>
Tiedonkulku ja yhteistyö eri toimijoiden ja kohderyhmän välillä	17.	Saateko tarvittaessa helposti tietoa kunnan toiminnasta ja palveluista eri viranomaisilta? Onko tieto ymmärrettävää? Mitä tietoa tarvitsette? <i>Saatko tietoa kunnan toiminnasta ja palveluista? Keneltä? Onko tietoa helppo ymmärtää? Mitä tietoa tarvitsette?</i>

	18. Saako eri työntekijöitä samanlaisia neuvoja?
Lopuksi	19. Poikkeavatko nähdäksenne maahanmuuttajien palvelutarpeet muiden palvelutarpeista? <i>Tarvitsevatko maahanmuuttajat erilaisia palveluja kuin muut? Millaisia?</i>
	20. Haluaisitteko osallistua palvelujen kehittämiseen?
	21. Onko teillä muuta lisättävää/muita kysymyksiä?

Etelä-Savon elinkeino-, liikenne- ja
ympäristökeskus
PL 164, 50101 Mikkeli
www.ely-keskus.fi

Taitto: Anne Latva-Somppi, Paintmedia Oy

Paino: Paintmedia Oy, Helsinki 2010

ISSN-L 1799-0882
ISSN 1799-0882 (painettu)
ISSN 1799-0734 (verkkójulkaisu)
ISBN 978-952-257-168-7 (painettu)
ISBN 978-952-257-169-4 (PDF)